

**T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**İNŞİRÂH SURESİ TEFSİRİ'NDE
MÜFESSİRLERİN YAKLAŞIMLARI**

**İzzet EKER
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışman
Prof. Dr. Ali AKPINAR**

KONYA 2010

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

İNŞİRÂH SURESİ TEFSİRİ'NDE
MÜFESSİRLERİN YAKLAŞIMLARI

İzzet EKER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ali AKPINAR

KONYA 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riâyet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İzzet EKER

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

İzzet EKER tarafından hazırlanan “*İnşirâh Suresi Tefsiri’nde Müfessirlerin Yaklaşımları*” başlıklı bu çalışma 11/05/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali AKPINAR	Başkan	İmza
Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK	Üye	İmza
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ	Üye	İmza

ÖNSÖZ

Bütün kâinatın ve mahlûkatın yaratıcısı olan Allah Teâlâ (c.c.), ilk insan ve ilk Peygamber olan Hz. Âdem (a.s.)’den itibaren insanlara doğru yolu göstermek; onların hem bu dünyada hem de Âhirette mutlu olmalarını sağlamak için İlâhî Kitaplar ve Peygamberler göndermiştir.

Hâtemü’l-Enbiyâ olan Peygamberimiz Hz. Muhammed’e (s.a.v.) ise ilâhî kitapların sonuncusu olan ve hükmü kıyamete kadar devam edecek olan Kur’ân-ı Kerîm indirilmiştir.

Peygamberimiz hayatta iken başlayan Kur’ân-ı Kerîm’i anlama ve tefsir etme çalışmaları, Sahâbe ve tabiîn döneminde hadis ilminin bir kolu olarak devam etmiştir. Tâbiîn döneminden sonra ise hadisten ayrı müstakil bir ilim dalı olarak karşımıza çıkan tefsir ilmi genel olarak rivâyet ve dirâyet tefsirleri olarak iki kısma ayrılmıştır.

Allah kelâmının daha iyi anlaşılabilmesi için Kur’ân-ı Kerîm filolojik, edebî, hukukî, tasavvufî gibi konularda tefsir edilmeye çalışılmıştır. Bu tefsir metotlarından birisi de tezimizin konusu olan *“İnşirâh Suresi Tefsiri’nde Müfessirlerin Yaklaşımları”* ile yakından ilgili olan *“konulu tefsir”* metodudur.

“Yaratan Rabbinin adıyla oku!” vahyini alan Hz. Muhammed yakın çevresinden başlayarak insanları şirkten yüz çevirmeye ve tek olan Allah’a inanmaya davet etmeye çağırılmış, karşılaştığı zorluklar karşısında ümitsizliğe kapıldığı ve ruhen sıkıntıya düştüğü zamanlar olmuştur.

İşte bu ruhen bunaldığı, sıkıntıya düştüğü zamanlarda ise Allah yardımına koşarak onun üzerindeki ağır yükü hafifletmiş, üzerindeki sıkıntıları kaldırmış ve kalbinin ferahlamasını sağlamıştır.

İnşirâh Suresi de işte böyle bir ortamda, Peygamberimizin sıkıntılarını gidermek, ona moral vermek için nâzil olan Mekkî surelerdendir.

Çalışmamızda geçmişten günümüze kadar devam eden bir tartışmayı ele alacak ve birinci âyette geçen “*şerh-i sadr*” ile kastedilenin ne olduğu hususunda müfessirlerin görüşlerini aktarmaya çalışacağız.

Ayrıca Peygamberimizin üzerinden kaldırılan, belini kırarak derecede ağır olan yük ile ne kastedildiğini, klasik ve modern tefsir kaynaklarına başvurarak îzâh etmeye çalışacağız.

Peygamberimizin isminin nasıl yüceltildiği ve kolaylık ile zorluğun nasıl peş peşe geldiği hususunda tefsir kaynaklarından da istifade ederek görüşlerimizi belirteceğiz.

Suremizin yedinci ve sekizinci âyetlerini tefsir ederken de İslâm’ın çalışmaya verdiği önemi açıklamaya çalışarak, suremizin tefsirini noktalayacağız.

Tez çalışmam boyunca her türlü desteklerini benden eksik etmeyen ve çalışmamın bu aşamaya gelmesinde büyük emeği olan danışman hocam Prof. Dr. Ali AKPINAR’a; Yüksek Lisans ders dönemi boyunca kendilerinden yararlandığım Prof. Dr. M. Said ŞİMŞEK, Prof. Dr. İsmet ERSÖZ, Prof. Dr. Yusuf IŞICIK’a ve Doç. Dr. Fethi Ahmet POLAT’a sonsuz şükrânlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca en zor günlerimde benden desteklerini eksik etmeyen ve her an yanımda olan âileme de teşekkür etmeyi görev bilirim.

Nisan 2010

Seydişehir-KONYA

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	İzzet EKER	Numarası: 074244011009
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı	
	Danışmanı	Prof. Dr. Ali AKPINAR	
Tezin Adı		İnşirâh Suresi Tefsiri'nde Müfessirlerin Yaklaşımları	

ÖZET

İnşirâh Suresi, Peygamberimize nübüvvetinin ilk zamanlarında nâzil olan, bazı müfessirlere göre de Duhâ suresinin devamı olarak kabul edilen, sekiz âyetten oluşmuş, Mekkî bir suredir.

Halkının şirk hastalığından kurtulamamasından dolayı ruhen bunalan, sıkıntıya düşen Peygamberini Allah (c.c.), gönderdiği vahiylerle desteklemiş, üzerindeki ağır yükün kaldırıldığını, göğsünün açılarak ferahlatıldığını ve zorlukla kolaylığın iç içe olduğunu müjdelemiştir.

İşte böyle bir ortamda inen İnşirâh Suresini, biz de çalışmamızda derin bir şekilde inceleyerek, müfessirlerin görüşlerine geniş bir biçimde yer verdik.

Tezimizin genel yapısına göz atacak olursak, çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Giriş bölümünde tezimizin amacı, metodu ve yöntemi yer almaktadır; ayrıca “*Konulu Tefsir*” hakkında da bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde; İnşirâh Suresi genel bir bakış açısıyla incelenerek, surenin çeşitli meâllerdeki anlamları karşılaştırılmış; sebab-i nüzûlü, kendinden önceki ve önceki sureyle ilişkisi, âyet sayısı, surenin fazileti vb. gibi konulara yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise suremizin konulu tefsir bölümüne geçilmiş; şerh-i sadr olayı, Peygamberimizin (s.a.v.) üzerindeki ağır yükün kaldırılması, Peygamberimizin (s.a.v.) isminin yüceltilmesi, her zorlukla beraber bir kolaylığın olduğunun müjdelenmesi ve boş kalınca başka bir işe koyulmak gerektiği gibi hususlar üzerinde müfessirlerin görüşleri belirtilmiştir.

Sonuç kısmında ise; şerh-i sadr ile kastedilenin, bazı müfessirlerin anladığı gibi Peygamberimizin kalbinin Cebrâîl tarafından çıkarılarak zezem ile yıkanması şeklinde cerrahi bir operasyon olmadığını, bununla kastedilenin ruhen bunalan Peygamberimizin (s.a.v.) Allah tarafından gönderilen vahiylerle gönlünün açıldığı, ferahlatıldığı ve isminin tüm dünyaya yayılarak yüceltilmesi şeklinde olduğunu belirttik.

Anahtar Kelimeler

Şerh	Göğüs
Yüceltmek	Yük
Zorluk	Kolaylık
Çalışmak	Dua
İbadet	

T.C.

SELÇUK UNIVERSITY

Department of Social Sciences Institute

The STUDENT's	Name-Surname	İzzet EKER	ID: 074244011009
	Faculty/ Department	The Fundamental Sciences of Islam The Branch for Interpretation.	
	Supervisor	Prof. Dr. Ali AKPINAR	
	Treatise	The Interpreters commentary for the Surah Al-Inshirah of Quran.	

SUMMARY

The Surah Al-Inshirah (The Expansion) of 8 verses were revealed to the Prophet Muhammad (upon him be peace and blessing) on the early time of his Prophethood, in Mekkah. Some interpreters assume that this Surah is a serial part of the Surah Ad-Duha (The Forenoon).

Allah (c.c.) assisted to the Prophet (upon him be peace and blessing) with the revelations since the Prophet (upon him be peace and blessing) was oppressed with the community's misbelief. And Allah (c.c.) pleased His Messenger with the eased of the burden, for his breast expansion, with hardship comes ease.

We studied the Surah Al-Inshirah deeply in this treatise which the revealed conditions mentioned above, added up the interpreters opinions into it widely.

If we are to look at the overall structure of our treatise, it consists of an intro section, two review sections and a conclusion section.

The purpose and the method of this treatise are in the intro section and topical tefsir (exegesis).

The Section one has the information about the study on the general perspective, the reason of revelation of the Surah, the Surah's relation with the former, the number of verses, etc.

The Section two is the topical tefsir (exegesis) section; Serh-i-Sadr phenomenon, Ease The Prophet (upon him be peace and blessing) of the burden, exalting of the Prophet (upon him be peace and blessing) and his renown, elated to ease the difficulty and when he was free (from one task) he was to resume an other task, etc... The given interpretations (tefsir) were made up by the meticulous interpreters on the topics of above.

On the conclusion; we mentioned that the implication of Serh-i Sadr doesn't mean that the Prophet's heart was surgically taken out and washed with Zamzam by Angel Gabriel; The implication of Serh-i Sadr was the Prophet (upon be peace and blessing)'s (spiritually) suffocated heart eased and relieved exalted for him and his renown by the revelation of Allah (c.c.), we specified.

Keywords:

Annotation	Chest
Sublime	Uploads
Difficulty	Ease
Working	Pray
Worship	

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vii
İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR	5

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI, METODU, KAYNAKLARI

VE KONULU TEFSİR

A. Araştırmanın Amacı, Metodu ve Kaynakları	7
1. Araştırmanın Amacı	7
2. Araştırmanın Metodu	8
3. Araştırmanın Kaynakları	9
B. Konulu Tefsir	10
1. Konulu Tefsirin Tanımı	11
2. Konulu Tefsirin Tarihi	13
3. Konulu Tefsirin Önemi	15
4. Konulu Tefsir Çeşitleri	16
5. Sure Eksenli Konulu Tefsir	17
6. Sure Eksenli Konulu Tefsir Metodu	17

BİRİNCİ BÖLÜM

İNŞİRÂH SURESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Surenin Metni ve Meâllerinin Karşılaştırılması	20
1.2. Surenin İsimleri	23
1.3. Surenin Âyet Sayısı ve Mushaftaki Sırası	24
1.4. Surenin Nüzûl Ortamı ve Nüzûl Sebebi	25
1.5. Surenin Konuları	27

1.6. Surenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sureyle İlişkisi	28
1.6.1. Nüzûl Sırasına Göre	28
1.6.2. Mushâf Sırasına Göre.....	30
1.7. Surenin Faziletine Dair Rivâyetler.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

İNŞİRÂH SURESİNİN MEVZÛÎ TEFSİRİ

2.1. ŞERH-İ SADR KAVRAMININ TAHLÎL EDİLMESİ.....	35
2.1.1. Şerh ve Sadr Kelimelerinin Sözlük Anlamları.....	35
2.1.2. Âyetlerde Şerh-i Sadr Kavramı	37
2.1.2.1. Âyetlerde Şerh-i Sadr Kavramı	37
2.1.2.2. Şerh ve Sadr Kelimelerinin Kur'ân'da Kullanımı	39
2.1.2.3. Dîk-i Sadr	41
2.1.2.4. Şakk-ı Sadr	43
2.1.2.5. Şakk-ı Sadr ile Şerh-i Sadr İlişkisi	43
2.1.2.6. Şakk-ı Sadr'ın Sayısı Hakkındaki Görüşler	44
2.1.3. Hadislerde Şakk-ı Sadr Kavramı.....	45
2.1.3.1. Sütannesinin Yanında Meydana Gelen Şakk-ı Sadr.....	46
2.1.3.1.1. Enes bin Mâlik Rivâyeti	46
2.1.3.1.2. Utbe bin Abdi's-Sulemî Rivâyeti	46
2.1.3.1.3. Hadislerin Değerlendirilmesi	48
2.1.3.2. On Yaşında Meydana Gelen Şakk-ı Sadr.....	49
2.1.3.2.1. Übeyy Bin Ka'b Rivâyeti	49
2.1.3.2.2. Hadisin Değerlendirilmesi	50
2.1.3.3. Hirâ Mağarasında Meydana Gelen Şakk-ı Sadr.....	50
2.1.3.3.1. Hz. Âişe Rivâyeti.....	50
2.1.3.3.2. Hadisin Değerlendirilmesi	52
2.1.3.4. İsrâ Gecesinde Meydana Gelen Şakk-ı Sadr	53
2.1.3.4.1. Malik bin Sa'sa Rivâyeti.....	53
2.1.3.4.2. Ebû Zerr el-Ğıfârî Rivâyeti.....	54
2.1.3.4.3. Enes bin Mâlik Rivâyeti	55
2.1.3.4.4. Hadislerin Değerlendirilmesi.....	56

2.1.4. Şerh-i Sadr Olayına Müfessirlerin Yaklaşımları.....	57
2.1.4.1. İlim ve Hikmet Verilmesi.....	58
2.1.4.2. Kalbinin İslâm'a Açılması.....	61
2.1.4.3. Kalbinin Nurlandırılması.....	62
2.1.4.4. Kalbinin Yumuşatılması.....	62
2.1.4.5. Sabır ve Katlanma Gücü Verilmesi.....	63
2.1.4.6. Çektiği Sıkıntılardan Kurtarılması.....	64
2.1.4.7. Değerlendirme.....	65
2.1.5. Âyetteki Edebi Sanatlar ve Hikmetler.....	66
2.1.5.1. Edebî Sanatlar.....	66
2.1.5.2. Hikmetler.....	67
2.2. ÜZERİNDEKİ AĞIR YÜKÜN KALDIRILMASI.....	70
2.2.1. Âyetlerdeki Kelimelerin Sözlük Anlamları.....	70
2.2.2. “ <i>Vizr</i> ” Hakkında Müfessirlerin Görüşleri.....	72
2.2.2.1. Günahlar.....	73
2.2.2.2. Hatalar.....	74
2.2.2.3. Ağır Yük.....	75
2.2.2.4. Değerlendirme.....	76
2.2.3. Peygamberlerin “ <i>İsmet</i> ” Sıfatı Konusu.....	78
2.2.3.1. İsmet Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	78
2.2.3.2. Peygamberlerin İsmeti Meselesi.....	79
2.2.3.3. Peygamberin Zelleleri.....	80
2.2.4. Mezheplere Göre İsmet Sıfatı.....	80
2.2.4.1. Eş'âriyye'ye Göre İsmet.....	81
2.2.4.2. Maturidiyye'ye Göre İsmet.....	81
2.2.4.3. Şîâ'ya Göre İsmet.....	81
2.2.4.4. Mu'tezile'ye Göre İsmet.....	82
2.2.4.5. Haşeviyye'ye Göre İsmet.....	82
2.2.4.6. Hariciyye'ye Göre İsmet.....	82
2.2.5. Âyetlerdeki Edebi Sanatlar ve Hikmetler.....	83
2.3. PEYGAMBERİMİZİN İSMİNİN YÜCELTİLMESİ.....	83
2.3.1. Âyetteki Kelimelerin Sözlük Anlamları.....	83
2.3.2. Hz. Muhammed'in Hayatına Kısa Bir Bakış.....	84
2.3.2.1. Ebu'l-Kâsım Dönemi.....	84
2.3.2.2. Muhammedü'l-Emîn Dönemi.....	86

2.3.2.3. Muhammedün Rasûlullah Dönemi	87
2.3.3. İsmnin Yüceltilmesi Hususunda Müfessirlerin Görüşleri.....	88
2.3.3.1. Kelime-i Şehâdette Allahın İsmiyle Anılması.....	88
2.3.3.2. Melekler ve İnsanlar Arasında Saygı Görmesi.....	89
2.3.3.3. İsmnin Kutsal Kitaplarda Zikredilmesi	90
2.3.3.4. Değerlendirme	90
2.3.4. Âyetteki Edebi Sanatlar ve Hikmetler.....	91
2.4. HER ZORLUKLA BERABER BİR KOLAYLIK VARDIR	92
2.4.1. Âyetteki Kelimelerin Sözlük Anlamları.....	92
2.4.2. Kolaylık Hakkında Müfessirlerin Yaklaşımları	92
2.4.2.1. Peygambere Verilen Nimetler	93
2.4.2.2. Fetihler.....	94
2.4.2.3. Başarılarının Artması.....	94
2.4.2.4. Gönlünün Rahatlatılması	95
2.4.2.5. Yılmaması, Pes Etmemesi	95
2.4.2.6. Değerlendirme	96
2.4.3. Âyetlerdeki Edebî Sanatlar ve Hikmetler	97
2.4.3.1. Edebî Sanatlar.....	97
2.4.3.2. Hikmetler.....	97
2.5. BOŞ KALDIN MI HEMEN BAŞKA BİR İŞE KOYUL.....	100
2.5.1. Âyetlerdeki Kelimelerin Sözlük Anlamları	100
2.5.2. Âyetlere Müfessirlerin Yaklaşımları.....	101
2.5.2.1. İbadet Etmek.....	102
2.5.2.2. Aralıksız Çalışmak	102
2.5.2.3. Duâ Etmek	103
2.5.2.4. Mağfiret Dilemek	104
2.5.2.5. Cihâda Çıkmak	104
2.5.2.6. Siyasi	105
2.5.2.7. Değerlendirme	106
2.5.3. Âyetlerdeki Edebi Sanatlar ve Hikmetler	107
SONSÖZ	108
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ	121

KISALTMALAR

a. s.	:	Aleyhisselam
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren, tercüme eden
h.	:	Hicri
Hz.	:	Hazreti
İFAV	:	İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	:	İslâm Araştırmaları Merkezi
m.	:	Milâdî
r.a.	:	Radiyallahü anh
s.	:	Sayfa
s. a. v.	:	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
thk	:	Tahkik
ts.	:	Tarihsiz
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve devamı
y.	:	Yayınları
y.y.	:	Yayın Yeri Yok

GİRİŞ
ARAŞTIRMANIN AMACI,
METODU, KAYNAKLARI
VE KONULU TEFSİR

A. Araştırmanın Amacı, Metodu ve Kaynakları

1. Araştırmanın Amacı

Vahiy meleği Cebrâîl'in (a.s.) Hira mağarasında Peygamberimize (s.a.v.) ilk vahiy olan “*Yaratan Rabbinin Adıyla Oku!*” âyetini getirmesiyle başlayıp, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatına kadar devam eden yirmi üç yıllık vahiy süreci boyunca Müslümanlar, Kur'ân'ı anlama hususunda herhangi bir sıkıntı çekmemişler; anlamakta zorlandıkları bazı müteşâbih âyetlerin tefsirinde de ilk kaynak olarak “*Yaşayan Kur'ân*” olan Peygamberimize (s.a.v.) başvurmuşlardır.

Nitekim “*îmân edip îmânlarına zulüm bulaştırmayanlar var ya, işte korkudan emin olma onların hakkıdır, doğru yolda olanlar da onlardır.*”¹ âyeti nâzil olduğu zaman Sahâbe telaş içinde Peygamberimize gelmiş ve “*Ya Rasûlallah! İçimizde zulüm etmeyen var mı?*” diye sormuşlar ve Peygamberimizde bu âyeti tefsir ederek buradaki “*zulüm*” ile kastedilenin, Sahâbenin anladığı gibi birine haksızlık ve eziyet etmek şeklinde değil, “*şirk*” olduğunu söylemiştir.²

Peygamberimiz (s.a.v.) vefat ettikten sonra ise, Kur'ân âyetlerini açıklama ve yorumlama işini Sahâbe-i Kirâm üstlenmiş; kendilerinden sonra gelen nesillere muallimlik yaparak, Tâbiûn ve Tebe-i Tâbiîn Döneminin yetişmesine öncülük etmişlerdir.

İlk başlarda Hadis ilminin içerisinde müstakil bir bölüm olarak yer alan tefsir ilmi, zaman ilerledikçe sistemleşerek kendine münhasır bir ilim dalı olarak ortaya çıkmış; rivâyet ve dirâyet tefsirleri olarak iki kısma ayrılmış; dirâyet tefsirleri de kendi içerisinde içerdiği konulara göre *İctimâî*, *Tasavvufî*, *Lugavî*, *Edebî*, *Konulu* gibi kısımlara ayrılmıştır.

¹ En'âm, 6/82.

² Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Tefsir 20, Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts.

Bizim de tezimizin konusu olan “*İnşirâh Suresi Tefsiri’nde Müfessirlerin Yaklaşımları*” son asırlarda yoğun bir şekilde işlenen tefsir çeşitlerinden “*sure bütünlüğüne münhasır konulu tefsiri*” nin alanına girmektedir.

Biz bu çalışmamızda “*Şerh-i Sadr*”, “*Peygamberimizin Üzerindeki Ağır Yükün Kaldırılması*”, “*Peygamberimizin İsmiinin Yüceltilmesini*”, “*Zorluk ve Kolaylığın İç İçe Oluşu*” ve “*İnsanın Çalışarak Dinlenmesi*” konularını gerek klasik tefsir kaynaklarından gerekse modern tefsir kaynaklarından faydalanarak açıklamaya çalıştık.

Amacımız, Kur’ân tefsirlerine güncel bir bakış açısı ile bakabilmek, Kur’ân’ın akıl ve mantık ekseninde doğru anlaşılabilmesine azda olsa katkı sağlayabilmek ve İnşirâh Suresi ile bizlere verilmek istenen mesajın doğru bir şekilde alınabilmesine yardımcı olmaktır.

2. Araştırmanın Metodu

Araştırmamız giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Giriş Bölümünde araştırmamızın amacı, metodu ve kaynakları hakkında bilgi vereceğiz.

Giriş bölümümüzün ikinci kısmında ise; konulu tefsirin tarihi seyrini ve yöntemini belirtmeye çalışacağız.

Birinci bölümde; İnşirâh Suresi hakkında genel bilgiler vererek, surenin âyet sayısı, sebab-i nüzûlü, kendinden önceki ve sonraki sure ile bağlantısı gibi hususlara değineceğiz.

İkinci bölümde ise; suremizin mevzûî tefsirine geçerek, İnşirâh Suresini kendi içinde beş bölüm şeklinde incelemeye çalışacağız:

1- Günümüzde de çok tartışılan *şerh-i sadr* olayını; bunun maddi bir boyutunun mu (yani Cebrâîl tarafından Peygamberimizin kalbinin yarılması mı) yoksa manevi bir boyutunun mu olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Bunu yaparken de gerek Selef-i Sâlihinden gelen tefsir kitaplarına, gerekse günümüzde yazılan modern, çağdaş tefsir kitaplarına müracaat edeceğiz.

2- Peygamberimizin belini kıracak derecede ağır yük hakkında müfessirlerin görüşlerini vererek, Peygamberlerin *İsmet Sıfatına* sahip olup-olmaları hususunda mezheplerin görüşlerini aktaracağız.

3- *Peygamberimizin İsminin Yüceltilmesi* bölümünde de *Muhammed bin Abdillâh*'in, önce halk arasında *Muhammedü'l-Emîn* lakabıyla anılmasını sonra da *Muhammedün Rasûlullah* mertebesine yükselişini müfessirlerin görüşleriyle anlatacağız.

4- Her zorluk ile beraber bir kolaylığın olduğunu, dünya hayatının zorlukları ve kolaylıkları içinde barındırdığını, umutsuz olunmaması ve devamlı olarak Allah'tan kolaylık istenmesi gerektiğini ise suremizin beş ve altıncı âyetlerini tefsîr ederken işleyeceğiz.

5- Son iki âyette ise Cenâb-ı Allah'ın bizlere emretmiş olduğu Peygamberini (s.a.v.) hitap alan buyruğunu ele alacağız.

3. Araştırmanın Kaynakları

İnşirâh Suresinde geçen kelimelerin lügat anlamlarını bulmak için Arapça ve Türkçe belli başlı bazı kaynaklara başvurduk. İbn Fâris'in "*Mu'cemü'l-Makâyis fil-Luğâ*", İbn Manzûr'un "*Lisânü'l-Arab*", Zebîdi'nin "*Tâcu'l-Arûs*" ve Ragıb el-İsfahanî'nin "*el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*" isimli eserlerinden faydalandık.

Suremizi tefsir ederken de gerek klasik tefsir kaynaklarına gerekse modern tefsir kaynaklarına başvurduk.

Başvurduğumuz kaynaklardan bazıları şöyledir: Taberi'nin "*Câmiu'l-Beyân An Te'vîli'l-Kur'ân*", Zemahşeri'nin "*el-Keşşâf*", Râzî'nin "*Mefâtihu'l-Ğayb*", Kurtûbî'nin "*el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*", İbn Kesir'in "*Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*", el-Ferrâ'nın "*Meâni'l-Kur'ân*", , Sâbûnî'nin "*Safvetü't-Tefâsîr*", İsmail Hakkı Bursevî'nin "*Rûhu'l-Beyân*", Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın "*Hak Dini Kur'ân*"

Dili”, Seyyid Kutub’un “*Fî Zılâli’l-Kur’ân*”, Mevdûdî’nin “*Tefhîmü’l-Kur’ân*”, Dr. Aişe Abdurrahman’ın, “*et-Tefsiru’l-Beyâni li’l-Kur’âni’l Kerîm*”, Zeki Duman’ın “*Beyânü’l-Hakk*”, Vehbe Zuhaylî’nin “*Tefsiru’l-Münir*” ve Süleyman Ateş’in “*Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*” vb.

Tefsir Usulü ve Tarihi ile ilgili bilgileri ise; Yakup Çiçek’in “*Tefsir Usulü*”, Davut Aydüz’ün “*Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*”, Muhsin Demirci’nin “*Tefsir Tarihi*”, İsmail Cerrahoğlu’nun “*Tefsir Usulü*”, ve Mehmet Sait Şimşek’in “*Günümüz Tefsir Problemleri*” isimli eserlerinden aldık.

Özellikle *şerh-i sadr* meselesini açıklarken ise başvurduğumuz hadis kaynakları arasında Buhârî’nin “*el-Câmiu’s-Sahih*”, Müslim’in “*Sahih-i Müslim*” ve Tirmîzî’nin “*Sünen*” i yer almaktadır.

B. Konulu Tefsir

İmam Maturidî, tefsir ilmini, âyetlerin indiği şartlara şahit olmuş Sahâbenin bir işi olarak görmektedir.³ el-Hûlî, tefsiri ise Kur’ân’da kastedilen manaların ortaya çıkarılması için tedvîn edilen şer’i bir ilim olarak tanımlamaktadır.⁴

Rivâyetle başlamış olan tefsir ilmi, tedvîn edilinceye kadar bu şekilde devam ede gelmiştir. Bu yüzden ilk başlarda tefsir ilmini hadis ilminin bir kolu olarak görmekteyiz. Ancak hicri ikinci asırdan itibaren rivâyet tefsirinin yanında dirâyet tefsirinin de gelişmeye başlamasıyla, Hadis ilminden ayrı, müstakil olarak yeni tefsirlerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Mesela, Ali bin Ebi Talha, Mukatil bin Süleyman, Süfyan Es-Sevri, Süfyan bin Uneyne, Abdurrazzak bin Hemmam, Yahya bin Sallam vb.⁵

³ el-Mâturidî, Ebû Mansur Muhammed es-Semerkandî, *Te’vilatü’l-Kur’ân’dan Tercümeleler* (Ter. Bekir Topaloğlu), s. 3, İmam Ebû Hanife ve İmam Maturidi Araştırma Vakfı, İstanbul 2003.

⁴ el-Hûlî, Emin, *Kur’ân Tefsirinde Yeni Bir Metod (Çev. Mevlüt Güngör)*, s. 15, Kur’ân Kitaplığı, İstanbul, 1995.

⁵ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, s. 269, TDV Yayınları, Ankara, 1997.

Dirâyet tefsirleri de zaman içerisinde ele aldıkları konulara göre *İş'âri Tefsir*, *Lugâvî Tefsir*, *Edebî Tefsir*, *İctimâî Tefsir*, *Felsefî Tefsir* ve *Konulu Tefsir* gibi çeşitli kısımlara ayrılmışlardır.

Biz bu çalışmamızda her bir tefsir ekolüne ayrı ayrı değinmek yerine, tezimizin konusu gereği sadece *Konulu Tefsir Ekolünü* açıklamakla yetineceğiz.

1. Konulu Tefsirin Tanımı

Tefsir Usulü ve Tefsir Tarihi ile ilgili bugüne kadar yazılmış olan kitaplara baktığımız zaman Konulu Tefsirin ne olduğu ile ilgili her âlimin farklı bir tarif geliştirdiğini görmekteyiz.

Biz de bu tanımlardan bazılarını burada zikrederek, Konulu Tefsirin ne olduğunu açıklamaya çalışacağız. Bugüne kadar yapılan tanımlardan bazıları şu şekildedir:

- Kur'ân'da herhangi bir konu ile ilgili bütün âyetleri toplayarak, bunları mümkün olduğunca nüzûl sırasına koyup, ilmi bir incelemeye tabi tuttuktan sonra, Yüce Allah'ın o konu ile ilgili muradını toplu bir şekilde ortaya koymaya çalışan bir tefsir metodudur. ⁶

- Herhangi bir konuyu Kur'ân bütünlüğü içerisinde ele alıp, ister aynı isterse değişik surelerde olsun konuyu yakından ve uzaktan ilgilendiren Mekkî ve Medenî tüm âyetleri toplayarak mümkün mertebe nüzûl sırası göz önünde bulundurmak şartıyla ve Kur'ân'ın genel üslubu çerçevesinde genel mukayeseler yapmak suretiyle istenileni ortaya çıkarmaktır. ⁷

- Konulu Tefsir araştırmayı sadece bir konuya hasrederek bu konu ile ilgili Kur'ân âyetlerini derinlemesine araştırmaktır. ⁸

⁶ Güngör, Mevlüt, *Kur'ân Araştırmaları 1*, s. 12, Kur'ân Kitaplığı, İstanbul, 1995.

⁷ Dumlu, Ömer, “*Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri, Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*” (22-23 Ekim 1992), s. 160, Samsun.

⁸ Seyyid Mürsi, İbrahim el-Beyyûmî, *Dirâsât fi't-Tefsîri'l-Mevzûi*, s.29, Beyrut, ts.

Yukarıda yapılan tariflerin müşterek yönlerini göz önünde bulundurarak eserinde bu tefsir çeşidini “*Kur’ân’da işlenen konulardan herhangi birine dair âyetleri bütüncül bir bakış açısıyla göz önünde bulundurarak Kur’ân’ın o konudaki görüşünü ortaya koyma çabasıdır*” şeklinde tarif eden Şimşek’in görüşüne biz de katılıyor ve konulu tefsirin temel amacının Kur’ân’a bütüncül bir gözle bakarak o konu hakkındaki en iyi görüşü yansıtmaya gayreti olduğunu ifade etmekte bir sakınca görmüyoruz.

Şimşek’e göre konulu tefsirde işlenmek istenen konu îtikadî bir konu olabilir, sosyal hayat meselelerinden biri olabilir, felsefi bir konu olabilir yahut bir başka konu olabilir.⁹

Konulu Tefsirin Arap dilindeki karşılığı ise “*et-Tefsiri’l-Mevdû’i*” dir. İsm-i Mef’ûl kalıbında olan Mevzû’ (موضوع) kelimesi ise; sözlükte bir şeyi bir yere yerleştirmek, koymak, bırakmak, hüküm koymak, va’z etmek¹⁰ anlamlarına gelen وضع kelimesinden türemiştir.¹¹

Konulu Tefsîr ile Kavramsal Tefsîrin aynı olup olmadığı konusunda usulcüler arasında ihtilâf olduğu bilinmektedir. Bu konuyu müstakil olarak kitabında ele alan Güven şöyle demektedir:

Arapça’da “*Tefsîru’l-Mevzû’i*” diye isimlendirilen “*Konulu Tefsir*”, her ne kadar “*Kavram(sal) Tefsîr*” şeklinde algılanıyor ve isimlendiriliyor olsa da, bize göre “*Konulu Tefsîr*”, “*Kavram(sal) Tefsîr*” değildir. Çünkü “*Konulu Tefsir*” daha genel bir ifadedir. Ama “*Kavram Tefsîri*” dediğimiz zaman “*Konulu Tefsîr*”in sahasını daraltmış oluruz.

Öncelikle “*kavram*” lafzının “*konu*” kelimesinin Arapça aslı olan “*mevzû*” kelimesinin Türkçe karşılığı olmadığını görmekteyiz. Çünkü “*mevzû*” kelimesinin dilimizdeki karşılığı “*konu ve mevzû*” iken “*kavram*” lafzının Arapçadaki karşılığı “*mevhûm*” kelimesi ile ifade edilmektedir.

⁹ Şimşek, Said, *Güntümüz Tefsir Problemleri*, s. 120.

¹⁰ Çanga, Mahmut, *el-Miftâh*, s. 552, Timaş Yayınları, İstanbul.

¹¹ Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu’cemü’l-Mekâyis fi’l-Lugâ*, s. 740.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür ki “Her ‘*kavram(sal) tefsîr*’ bir ‘*konulu tefsîr*’dir. Fakat her ‘*konulu tefsîr*’ bir ‘*kavram(sal) tefsîr*’ değildir.”¹²

Biz de Güven’in bu konudaki görüşüne katılıyor ve konulu tefsîrin, kavramsal tefsiri de içine alacak derecede geniş bir alanının olduğunu mülâhaza ediyoruz.

2. Konulu Tefsirin Tarihi

Konulu tefsir metodunun ne zaman ortaya çıktığı ve başladığı hususunda âlimler arasında görüş ayrılığı vardır. Kimilerine göre yirminci asırda ve Mısır’da ortaya çıkmış; kimilerine göre de Rasûlullah döneminde bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından “*âyeti âyetle tefsir etme şeklinde*” tatbik edilmiştir.¹³

Şimşek’e göre konulu tefsire ilk adımı atan Peygamber (s.a.v.)’dir. Mesela: “*İmanlarına bir zulüm karıştırmayanlar...*”¹⁴ âyeti indiğinde âyette anlatılanlar Sahâbeyi sıkıntıya sokmuş ve Peygamber’e (s.a.v.) gelerek: “*Ya Rasûlallah, hangimiz kendisine zulmetmez ki?*” demişlerdir.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): “*Âyette geçen zulüm sözcüğü sizin anladığınız anlamda değildir. Lokman’ın söylediğini duymadınız mı? O: “... Çünkü şirk, büyük bir zulümdür” demektedir. Söz konusu ettiğiniz âyetteki şirkten maksat ‘zulüm’ dır*” buyurmuştur.

Peygamber (s.a.v.) buradaki zulüm sözcüğünün Kur’ân’da ki bütün kullanışlarını anlatmamaktadır ama toplumda problem teşkil etmiş olan âyetteki “*zulüm*” sözcüğünü, başka bir âyette geçen “*zulüm*” sözcüğü ile îzâh ederek Kur’ân’ın yine Kur’ân’la tefsirine ilk adımı atmıştır. Zaten konulu tefsir ile kastedilen de bir konudaki âyetlerin bir araya getirilerek onları yorumlamaktır.¹⁵

¹² Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu*, s. 53-54, Şûra Yayınları, İstanbul, 2001.

¹³ Aydüz, Davut, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, s. 79.

¹⁴ En’âm, 6/82.

¹⁵ Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 120.

Tefsîr ilminde önemli bir konuma sahip olan Sahâbe ve Tâbiûn döneminde, Kur'ân'ı tefsir etme faaliyetleri artarak devam etmiştir. Bu iki nesil, değişen şartların getirdiği problemleri çözmek için çok doğru bir biçimde öncelikle Kur'ân'ı Kerîm'in bizzat kendisine, sonra da Hz. Peygamberden (s.a.v.) gelen haberlere yöneliyorlardı. Bununla birlikte ictihad ve re'y de onların tefsirlerinin en bâriz özelliklerindedir. Ayrıca Ehl-i Kitap'tan gelen rivâyetler de onların tefsîr kaynakları arasında yer alıyordu.

Hz. Ömer ile Hz. Ali arasında geçen “*evliliğinden altı ay sonra doğum yapan bir kadına zina cezası olarak ‘hadd’ vurulması*” tartışmasında Hz. Ali'nin Kur'ân-ı Kerîm'de ki hadd ile ilgili âyetleri bir araya toplayarak bu kadına ceza verilemeyeceğini Hz. Ömer'e ispat etmesi konulu tefsirin en bâriz örneklerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶

Tedvîn döneminin başlayıp gelişmesi ile birlikte bazı âlimlerin Kur'ân âyetlerini belirli gruplandırmalara gittikleri görülmektedir. Geçmişte “*Konulu Tefsîr Metodunu*” en çok kullananların fakihler olduğunu görmekteyiz. Örneğin fukahâ, abdest ve teyemmümle ilgili âyetleri “*Tahâret Bâbı*” altında toplayarak bu âyetlerden tahâret ve temizlikle ilgili hükümleri istinbat ederken namaz, rukû', kıyâm, ve kırâat ile ilgili âyetleri de “*Namaz Bâbı*” altında toplamışlardır.

Daha sonraları genel anlamıyla Kur'ân ilimleri diyebileceğimiz ve Kur'ân'la bağlantılı herhangi bir yönü bulunan müstakil sure eserlerinin de te'lif edildiğini görmekteyiz. Nâsîh ve mensûh âyetler konusunda Katâde İbn Diâme es-Sedûsî (v. 118 h.), *Meâni'l-Kur'ân*, *Müşkilü'l-Kur'ân*, *Garîbü'l-Kur'ân* ve *Mecâzü'l-Kur'ân* konularında Ebû Zekerîyya el-Ferrâ (v.207 h.) gibi âlimler müstakil eserler vücuda getirmişlerdir.¹⁷

Branşlaşma dönemine gelindiğinde ise “*Kur'ân'da İnsan*”, “*Kur'ân'da Kadın*”, “*Kur'ân'da Ahlak*” vb. konular mevzûî tefsîr çalışmaları içerisinde yer almıştır. Bu tür çalışmalar esasen konulu tefsire tanımı itibariyle de en uygun olan

¹⁶ Daha geniş bilgi için bkz. Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsîr Metodu*, s. 69-70.

¹⁷ Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsîr Metodu*, s. 73-77.

örneklerdir. Zira daha önce ele alınan hususlarla ilgili verilen örnekler kısmen mevzûî kısmen de mevzîî¹⁸ özellik arz ederken bunlar sırf mevzûî tefsir özelliği taşımaktadırlar. Bu sebeple konulu tefsir denince ilk olarak bu tür çalışmalar akla gelmelidir.¹⁹

Kanaatimizce de konulu tefsirin ilk tohumları Peygamberimiz tarafından atılmıştır. Sahâbe ve Tâbiîn döneminde ise bu alanda çalışmalar yoğunlaşmış olup, tedvîn döneminden itibaren ise yavaş yavaş fakihlerin de gayretleriyle ayırışmaya başlamış, ihtisâs dönemi ile birlikte de yaygınlık kazanmıştır.

3. Konulu Tefsirin Önemi

Şimşek'in Mustafa Müslim'den aktardığı görüşe göre konulu tefsirin önemi dört şekilde ele alınabilir:

a) Toplumların yenilenen ihtiyaçları, yeni fikirlerin ortaya çıkışı ve modern ilimlere dayalı olarak gelişen teoriler karşısında sağlıklı bakış açılarına ulaşmak ve sağlıklı çözümler üretmek ancak konulu tefsir ile mümkündür.

b) Bir konunun seçilerek araştırılıp, incelenmesi; ilgili âyetlerin bir araya getirilmesi, o âyetlerle ilgili nüzûl sebeplerinin derlenmesi, âyetin indiği merhalenin belirlenmesi, âyetler arasında çelişkiymiş gibi görünen hususların çözüme bağlanması, bütün bunlar konuya ilmî bir atmosfer kazandırır, derin ve kapsamlı çalışmaların ortaya çıkmasına neden olur.

c) Araştırmacı, konulu tefsir sayesinde orijinallikleri tükenmeyen Kur'ân'ın i'câzına ilişkin yeni boyutlar ortaya çıkarır. Kur'ân'ın yeni rehberlikleri ortaya çıkar.

d) Günümüzde Müslüman aydınların, Batılıların yöntemlerini belirledikleri pedagoji, psikoloji, sosyoloji, ekonomi gibi birçok bilim dallarının etkisinde

¹⁸ Mevzîî Tefsîr: Herhangi bir Müfessirin Kur'ân'da ki sure sıralamasını esas alarak her âyeti mevcut tertibe göre birer birer ele alarak açıklamasıdır. Daha geniş bilgi için bkz. Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, s. 120, İFAV Yayınları, İstanbul, 2003.

¹⁹ Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, s. 200.

oldukları bir vâkıdır. Konu tefsiriyle ilgili çalışmalar, Müslüman aydınları bu durumdan kurtaracak ve bu ilim dallarına dair kendilerine yöntemler sunacaktır.²⁰

4. Konulu Tefsir Çeşitleri

Konulu Tefsiri; *Genel Konulu Tefsîr* ve *Özel Konulu Tefsîr* olmak üzere iki kısma ayıranlar olmuştur.

Genel Konulu Tefsir ile bir başlık altında toplanabilen pek çok konuyu içeren tefsir kastedilmektedir. Mesela ahkâm âyetlerini konu alana “*Ahkâm Tefsirleri*” bu çeşit tefsir çerçevesinde mütâlaa edilmektedir.

Özel Konulu Tefsîr ile de, özel bir konuyu içeren tefsîr çeşidi kastedilmektedir. “*Kur’ân’da Kadın*”, “*Kur’ân’da Sabır*” gibi özel bir konuyu inceleme konusu yapan eserler bu çeşidin kapsamına girmektedir.²¹

Fakat konulu tefsir çalışmalarının belirli bir disiplin altına alınabilmesi için yirminci asrın ikinci yarısından itibaren konulu tefsirin usulü ve yöntemini belirleyen metodolojik çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalarda konulu tefsir genellikle üç kısma ayrılmıştır:

- 1- Kur’ân Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsîr
- 2- Sure Bütünlüğüne Münhasır Konulu Tefsîr
- 3- Kelime ve Türevlerine Göre Konulu Tefsîr.²²

²⁰ Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 122.

²¹ Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 119.

²² Aydüz, Davut, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, s. 86.

5. Sure Eksenli Konulu Tefsir

Kur’ân-ı Kerîm 6236²³ âyetten ve 114 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her birine “*sûre*” denilmektedir. Hicretten önce Mekke’de 86 ve hicretten sonra Medine’de ise 28 sure nâzil olmuştur.²⁴

Sure Eksenli Konulu Tefsir, herhangi bir sureyi en ince noktasına varıncaya kadar araştırmak gayesi ile surenin özel ve genel hedeflerini, maksadını ve ihtivâ ettiği konuların birbirleri ile olan irtibatlarını açıklamak suretiyle sureyi bir bütün olarak ele alıp incelemektir.

Bu tür çalışmalarda, sadece bir surenin temel hedefinin araştırılması söz konusudur.²⁵

6. Sure Eksenli Konulu Tefsir Metodu

Bu çeşit tefsirde araştırmacı, önce surenin temel hedefini ya da hedeflerini iyice özümser, sonra bütün olarak surenin veya surenin temel konusunu yansıtan âyetlerin sebab-i nüzûlünü araştırır ve sonunda da aktarılan konuyu sunarken üslupları ve suredeki âyet grupları arasındaki münasebetleri inceler.

Araştırmacı görecektir ki; her surenin müstakil kimliği ve temel hedefleri vardır. Bilindiği gibi Mekkî sureler ayrıntılı bir şekilde dört temel konudan, yani: “*tevhid inancı*”, “*risâlet inancı*”, “*öldükten sonra dirilme inancı*” ve “*iyi ahlâka teşvik edip kötü ahlâktan uzaklaştırma*” konularından bahsetmektedir. Bundan dolayı bir araştırmacı; Mekkî surelerin her birinde bu dört unsurdan birini ele alıp inceleyecektir.²⁶

²³ Bu gün elimizdeki Mushaflardaki âyet sayısını ifade eden 6236 sayısı, tarihsel kökeni olan ve rivâyet tekniği açısından da gelen rivâyetlerin en sağlamı olarak gözüken, bu anlamda Kur’ân’daki âyet sayısı denildiğinde akla gelen sayı olarak kabul edilmelidir. Kur’ân’ın 6666 âyet olduğu görüşüne bu anlamda itibar edilmesinin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Daha geniş bilgi için bkz. Keskin, Hasan, “*Âyetlerin Sayısı Hakkındaki İhtilâf Nedenleri*”, s. 49-67, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: XIII/2-2009, Sivas.

²⁴ Çiçek, Yakup, *Tefsir Usulü*, s. 27, Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü, 1995.

²⁵ el-Hicâzi, Muhammed Mahmud, *el-Vahdeti’l-Mevdüyye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.24, Dâru’l-Kütübü’l-Hadise, Kahire.

²⁶ Aydüz, Davut, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, s. 89.

Sure Bütünlüğüne Münhasır Konulu Tefsir, genellikle daha kısa, konuyu dağıtmadan ve mümkün olduğu kadar Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde kalınarak ve buna özen gösterilerek yapılmalıdır.

Fakat yine de zaman zaman tekrarlardan kaçınılmadığı da bir gerçektir. Bu durum belki de, Kur'ân'ın bablara ve fasıllara ayrılmış bir kitap olmayışından kaynaklanmaktadır.

Ancak Sure Bütünlüğüne Münhasır Konulu Tefsir, eleştirilen yönlerine rağmen, her surenin kendine özgü bir hedefinin olması, sureyi oluşturan âyet ve konular arasındaki münasebet ve bir sure hakkındaki derli toplu bilgiye ulaşmanın en önemli yolunun, sure çerçeveli çalışmalardan geçmesi gibi sebeplerle, bu tür çalışmaların genel olarak Konulu Tefsir çalışmalarından sayılması gerektiği, gerçeğe daha yakın gözükmektedir.²⁷

Biz de çalışmamızın konusu olan *İnşirâh Suresini*, sure eksenli konulu tefsir metoduna göre inceleyerek, Yüce Allah'ın bizlere Peygamberimiz (s.a.v.) üzerinden ne tür mesajlar vermek istediğini izâh etmeye çalışacağız.

²⁷ Aydüz, Davut, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, s. 91.

BİRİNCİ BÖLÜM
İNŞİRÂH SURESİNE
GENEL BAKIŞ

1.1. Surenin Metni ve Meâllerinin Karşılaştırılması

Konuya girerken surenin en doğru meâlini ortaya koyabilmek için, elimizde bulunan meşhur meâllerden surenin çevirisini karşılaştırmalı bir biçimde vermenin yerinde olacağını düşünüyoruz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ {١} وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ {٢} الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ {٣}
وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ {٤} فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا {٥} إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا {٦}
فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ {٧} وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ {٨}

1- Biz, senin göğsünü yarıp, genişletmedik mi?

Elimizdeki meâller incelendiği zaman Müfessirlerin büyük bir kısmının suremizin birinci âyetinin tefsirini yukarıdaki şekilde yaptığını mülâhaza etmekteyiz.

İslâmoğlu, Muhammed Esed gibi âlimler bu âyeti “*Göğsünü açıp seni ferahlatmadık mı?*” şeklinde çevirirken, İslâmoğlu Gerekçeli Meâl-Tefsîrinde bu ferahlama ile ne kastedildiğinin surenin sonraki âyetlerinde belirtildiğini ifade etmektedir.²⁸

2- Ve yükünü indirip, atmadık mı?

Meâllere baktığımız zaman müfessirlerin bu âyeti “*Senden yükünü indirmedik mi*”²⁹, “*Yükünü senden alıp atmadık mı?*”³⁰ ve “*Ve yükünü sırtından kaldırmadık mı?*”³¹ şeklinde dilimize çevirdiklerini görmekteyiz.

²⁸ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur’ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1271, Düşün Yay, İstanbul, Mart 2009.

²⁹ Davudoğlu, Ahmed, *Kur’ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli*, s. 598, Çile Yay, İstanbul, ts; Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, s. 598, Konya, 2007.

³⁰ Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 596, TDV Yayın Matbaacılık, Ankara, 2009.

Ali Fikri Yavuz ise bu âyete, meâlinde “*Senden (peygamberliğin ağır) yükünü hafifletip, kaldırmadık mı?*” şeklinde bir yaklaşımda bulunmuştur.³²

3- Ki o, senin belini bükmişti.

Meâllerin büyük bir çoğunluğunda âyette ki “*inkâd*” kelimesi, aşırı yükten dolayı belin bükülmesi olarak ele alınmış ve bu doğrultuda mana verilmiştir.

Işıcık meâlinde ise “*Belini çatırdatan (cahiliye) yükünü*” şeklinde ifade edilmektedir.³³

Ayrıca âyete “*Ki o belini çatırdatmıştı senin*”³⁴, “*Ki o yük belini iki büklüm etmişti*”³⁵ şeklinde açıklık getiren müfessirlerde vardır.

4- Senin zikrini (şanını) yüceltmedik mi?

Genellikle müfessirler âyette geçen “*zıkr*” kelimesine *şân*, *nâm* veya *ad* şeklinde îzâh getirmişleridir. Bazı meâllerde bu âyet “*Şânını ve ününü yüceltmedik mi?*”³⁶, “*Şerefini ve itibarını yükseltmedik mi?*”³⁷ şeklinde açıklanmıştır.

Davudoğlu bu âyetin meâlini yaparken “*ismini ezan ve kametler de isimle birlikte okutma suretiyle*” kaydını koymuştur.³⁸

5-6- Demek ki, gerçekten her zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, gerçekten her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.

İslâmoğlu, âyetin başına yer alan *fa*'nın *fâsiha fa*'sı olduğunu belirttikten sonra, *fa*'nın anlamının “*sözün özü*” demek olduğunu; bu bağlamdaki en uygun karşılığın

³¹ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur'ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1271.

³² Yavuz, Ali Fikri, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâl-i Âlisi*, s. 596, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008.

³³ Işıcık, Yusuf, *Kur'ân Meâli*, s. 440, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2008.

³⁴ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Surelerin İniş Sırasına Göre*, s. 28, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1994.

³⁵ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur'ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1271.

³⁶ Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 596.

³⁷ Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı*, s. 1280, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.

³⁸ Davudoğlu, Ahmed, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli*, s. 598.

bu olduğu ifade eder. “Sözün özü elbet her zorlukla beraber tarifsiz bir kolaylık vardır.”³⁹

Diyanet Vakfının Meâlinde ise âyete, diğer meâllerden farklı olarak “*Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır*” şeklinde mana verilerek “me’a” edatına birliktelik ve beraberlik anlamı değil, *yanındalık* anlamı verilmiştir.⁴⁰

7- O halde boş kaldın mı hemen koyul!

Bulaç, Süleyman Ateş, Mevdûdî ve Işıcık meâllerinde “*fensab*” kelimesi ibâdete koyulmak şeklinde anlaşılmış ve âyetin manası şu şekilde yer almıştır: “*Şu halde boş kaldığın zaman, durmaksızın (duâ ve ibâdetle) yorulmaya devam et*”⁴¹

Elmalılı, Öztürk, Davudoğlu, Diyanet İşleri ve Diyanet Vakfının meâllerinde ise âyet “*O halde boş kaldın mı kalk yine yorul!*” şeklinde ifade edilmiştir.⁴²

İslâmoğlu ise bu âyeti kendinden önceki iki âyetle ilişkilendirerek “*Şu halde (zorluktan) kurtulduğunda (kolaylıktan) nasibini gözet!*” şeklinde tefsir etmiştir.⁴³

Şimşek ise tefsirinde “*O halde bir işi bitirdin mi diğerine giriş*” şeklinde bu âyeti yorumlamıştır.⁴⁴

8- Ve yalnızca Rabbine rağbet et.⁴⁵

İnşirâh Suresi ile ilgili yazılan meâller incelendiği zaman müfessirlerin surenin son âyetine şu şekillerde bir îzâh getirdiklerini görmekteyiz:

³⁹ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur’ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1271.

⁴⁰ Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 596.

⁴¹ Bulaç, Ali, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, s. 597, Bakış Yayınları, İstanbul, ts; Işıcık, Yusuf, *Kur’ân Meâli*, s. 440.

⁴² Elmalılı, M Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, s. 598; Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 596; Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli Surelerin İniş Sırasına Göre*, s. 28; Davudoğlu, Ahmed, *Kur’ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli*, s. 598.

⁴³ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur’ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1272.

⁴⁴ Şimşek, M. Said, *Basılmamış Tefsir Çalışması*, İnşirah Suresi Bölümü.

⁴⁵ Bulaç, Ali, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, s. 597.

“Yalnız Rabbine yönel!”⁴⁶, “Rabbine niyaz et, yalvar”⁴⁷, “Ve ancak Rabbine rağbet et, hep O’na doğrul!”⁴⁸, “Ve (yüzünü) yalnız Rabbine dön, artık hep O’na meyilet!”⁴⁹, “Ve yalnız Rabbine yönel, ancak O’na özlem duy!”⁵⁰

Buraya aldığımız örneklerden anlaşılacağı üzere her mütercim, âyetlerdeki lafız, kavram ve edatları tercümeyle kendi bakış açısı, kendi üslubuyla yansıtmaya çalışmakta, bu anlamda her çeviri birbirini desteklemekte ve tamamlamaktadır.

1.2. Surenin İsimleri

Kur’ân-ı Kerîm’de ki sureler isimlerini içinde geçen hayvan isimlerinden⁵¹, Peygamber isimlerinden⁵², çeşitli kavim ve toplulukların isimlerinden⁵³, içinde geçen bir olaydan⁵⁴, surelerin başlarında bulunan hurûf-u mukattaâlardan⁵⁵ veya ilk âyetinde geçen bir kelimedenden⁵⁶ almaktadırlar.

İlk âyetinde aynı kökten olan fiil kullanıldığı ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) gönül ferahlığına ve huzura kavuşturulduğu bildirildiği için konumuz olan bu sure “İnşirâh” adını almıştır.⁵⁷

İnşirâh; kalbin hidâyet, îmân ve hikmetle nurlandırılması; gönlün geniş, rahat ve huzurlu kılınması demektir. Şu âyetteki mana gibidir: “Allah kime doğru yolu gösterir, imâna muvaffak ederse onun göğsünü İslâm için açar.”⁵⁸

⁴⁶ Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, s. 596.

⁴⁷ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, X, 523.

⁴⁸ Elmalılı, M Hamdi Yazır, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, s. 598.

⁴⁹ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur’ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1272.

⁵⁰ Işıcık, Yusuf, *Kur’ân Meâli*, s. 440.

⁵¹ Bakara Suresi, Ankebut Suresi, Fîl Suresi, Neml Suresi, Nahl Suresi vb.

⁵² Yunus Suresi, Yusuf Suresi, İbrahim Suresi, Hûd Suresi, Nuh Suresi vb.

⁵³ Rum Suresi, Nîsâ Suresi, Âl-i İmrân Suresi vb.

⁵⁴ Mâide Suresi, En’am Suresi, Hicr Suresi, Şuarâ Suresi vb.

⁵⁵ Yâsin Suresi, Tâhâ Suresi, Sâd Suresi, Kâf Suresi vb.

⁵⁶ Kevser Suresi, Nâs Suresi, Felak Suresi, Kâri’a Suresi, Âdiyât Suresi, Burûc Suresi vb.

⁵⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, *Kur’ân Yolu*, V, 641.

⁵⁸ En’âm, 6/125; Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru’l-Münîr*, XV, 546, Risale Yayınları, İstanbul, 2005.

Ayrıca, Peygamber (s.a.v.)'in göğsünün “şerhi” (genişletilmesi) haberi ile başladığı için “Şerh”, “İnşirâh” ya da “Elem Neşrah”⁵⁹ suresi olarak da adlandırılmıştır

Buhârî ve Tirmizî de “Suretü Elem Neşrah” diye de ifade edilmiştir ki⁶⁰, surenin ilk kelime yahut cümlesiyle yapılan bu adlandırma pek çok rivâyette surelerden bahsedilirken kullanılmıştır.

1.3. Surenin Âyet Sayısı ve Mushaftaki Sırası

İnşirâh suresi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) elçi olarak gönderilmesinin ikinci yılında, Duhâ suresinden hemen sonra, Asr suresinden önce⁶¹ bir bütün halinde indirilmiştir. Tamamı 8 (sekiz) âyettir ve bu konuda herhangi bir ihtilâf yoktur.

Hız. Osman'ın Mushâf'ındaki kronolojik sıralamaya göre 12, Hız. Ebubekir'in cem ettirdiği, elimizdeki Kur'an'a göre ise 94. suredir.⁶²

Derveze'ye göre de İnşirâh Suresinin nüzûl sıralamasındaki yeri on ikidir.⁶³

İslâmoğlu ise bu surenin tartışmasız olarak Duhâ sırasının hemen ardına altıncı sıraya yerleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁶⁴

Biz de bu surenin ilk nâzil olan surelerden olduğu görüşünü destekliyor; Duhâ suresi ile birlikte Peygamberimize motivasyon sağlamak, onu mânen desteklemek için inen bu surenin risâletinin ilk yıllarında, O'nun (s.a.v.) karşılaştığı zorluklar ve sıkıntıların hemen akabinde inmesinin daha uygun olduğu görüşünde birleşiyoruz.

⁵⁹ Taberî bu sureye “Elem Neşrah” ismini vermiştir. Bkz: Taberî, Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili'l-Kur'an*, XXIX, 234, Şirketü Mektebeti ve Matbûat, Mısır, ts.

⁶⁰ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur'an (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1270.

⁶¹ Mu'tini, Abdulazîm İbrahim, *et-Tefsîru'l-Belâgi li'l-İstifhâm fi'l-Kur'âni'l-Hâkim*, IV, 369, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1999.

⁶² Duman, M. Zeki, *Beyânü'l-Hak*, I, 97, Fecr Yayınları, Ankara, 2006.

⁶³ Derveze, İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadis -Nüzûl Sırasına Göre Kur'an Tefsiri-* (Çeviren: Şaban Karataş-Ahmet Çelen- Mehmet Çelen), I, 171, Ekin Yayınları, İstanbul, 1997.

⁶⁴ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur'an (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1270.

1.4. Surenin Nüzûl Ortamı ve Nüzûl Sebebi

Bazı âyet ve surelerin ne gibi sebeplerle indirildiğini bildiren ilim dalına “*Esbâbu'n-Nüzûl*” denilmektedir.⁶⁵

Bir surenin hangi olay üzerine, hangi şartlar altında ve kime hitâben indiğini bilmenin, surede verilmek istenen mesajın ne olduğunu anlamamız hususunda bizlere büyük katkı sağlayacağı hususunda hiçbir şüphemiz yoktur. Bundan dolayıdır ki Zerkeşî: “*Kur’ân’ın anlaşılmasında en emîn yol sebab-i nüzûldur*”⁶⁶ diyerek âyetlerin tefsîrinde en sağlam yol olarak bu ilim dalını göstermiştir. Ne var ki sure ve âyetlerin belirli sebep, olay ve kişiler hakkında inmiş olması, hiçbir zaman onların mesajlarını sınırlandırmaz. Başka bir deyişle sebebin özel olması, hükmün/mesajın genel olmasına engel değildir.

Müfessirlerin hemen hemen hepsine göre İnşirâh Suresi Mekke’de inmiştir, Mekkî surelerdendir.

Elmalı tefsirinde; İnşirâh Suresinin önceki sureden daha çok kuvvet ifade etmiş olacağı için, Bikâi’nin bunun Medine’de indiği görüşüne vardığını belirtmiş; İbn Merduye de Cabir bin Abdillâh’tan 4. ve 5. âyet olan “*usr*” (zorluk) ve “*yüsr*” (kolaylık) âyetlerinin Medine’de indiğine dair bir hadiste rivâyet etmiştir.⁶⁷

Nüzûl sebepleri, tarihin en azından nüzûl sebeplerine ilişkin olarak nâzil olan âyetlere, hükümlere ve dilsel yapılarına rengini verdiği göstergesidir.⁶⁸

Hız. Muhammed Mekkelileri İslâm’a davet etmeye başladıktan bir müddet sonra vahiy gecikmişti. Bu gecikmeye çeşitli sebepler gösterilmiştir:

⁶⁵ Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, s. 38, İstanbul, 1983.

⁶⁶ Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur’ân* (tahk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm), I,22, Mısır.

⁶⁷ Elmalı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (Sadeleştirenler: Doç. Dr. İsmail Karaçam- Yrd. Doç. Dr. Emin Işık- Dr. Nusrettin Bolelli- Abdullah Yücel-Dr. Muhsin Demirci-İbrahim Tüfekçi), IX, 289, Azim Dağıtım, İstanbul, ts.

⁶⁸ Kotan, Şevket, *Kur’ân ve Tarihselcilik*, s. 352, Beyân Yayınları, İstanbul, 2001.

Bir rivâyette sorulan suâle “*yarın haber veririm*” deyip de istisna yapmamış olması, başka bir rivâyette bir dilencinin Rasûlullah’tan kendisine Hz. Osman tarafından hediye edilen üzüm salkımını istemesi ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) da her defasında verip üçüncüsünde “*Sen dilenci misin, yoksa tâcir misin?*” demiş olması gösterilir.

Bunun üzerine Müşrikler “*Şeytanı Muhammed’i bıraktı*” demeye başlamışlardı. Ebû Leheb’in karısı Ümmü Cemîl Allah’ın elçisine: “*Sâhibini görmüyorum, her halde seni bırakmış, darılmış*” demişti. Allah Teâlâ da Duhâ suresini indirdi.⁶⁹

İşte Duhâ suresinden bir müddet sonrada Allah Teâlâ Peygamberine verdiği nimeti hatırlatmak için İnşirâh Suresini indirmiş ve o zor durumdan kendisini nasıl kurtardığını hatırlatmıştır Peygamberine.

Geleneksel tefsir kaynaklarına baktığımız zaman ise bu surenin iniş sebebi olarak genelde, Peygamberimizin sütannesinin yanında kalırken, on yaşında iken veya miraç gecesinde Cebrâîl veya birkaç melek tarafından göğsünün yarılması, kalbinin zezem suyu ile yıkayıp günahlarının temizlenmesi, onların yerine kalbinin ilim ve hikmetle doldurulması gibi rivâyetler zikredilmektedir.

Bu konu ile ilgili hadislerden bir örnek verecek olursak;

- Malik bin Sa’sa diyor ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

*“Ben Kâbe’de uyku ile uyanıklık arasında bir halde iken birinin şöyle dediğini duydum: ‘O, üç kişinin arasında biridir.’ Bana altından bir leğen getirildi. Onda zezem suyu vardı. Birisi göğsümü, karnımın alt tarafına kadar yardı. Kalbim dışarı çıkarıldı zezem suyu ile yıkandı sonra yerine kondu. Sonra ona îmân ve hikmet dolduruldu.”*⁷⁰

⁶⁹ Ateş, Süleyman, *İslâm’a İtirazlar ve Kur’ân-ı Kerim’den Cevaplar*, s. 349, Yeni Ufuklar Neşriyat, Ankara, 1996.

⁷⁰ Taberi, Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu’l-Beyân An Te’vîli’l-Kur’ân*, XXIX, 234, Şirketü Mektebeti ve Matbûat, Mısır, ts.

Bu rivâyetlere benzer pek çok rivâyet İnşirâh Suresinin sebab-i nüzûlü olarak tefsir kitaplarında zikredilmektedir. Ama bize göre; Kur'ân'ın genel yapısına baktığımız zaman Peygamberimizin hayatının bir döneminde ilâhi cerrahi bir ameliyata tabi tutulduğu görüşü pek sağlıklı görülmemekte, Kur'ân ruhuyla bağdaşmamaktadır.

Peygamberimizin kendisine ve ümmetine yapılan eziyetlerden bunaldığı, en yakın dostlarının bile kendisine sırt döndüğü bir ortamda şüphesiz ki ümitsizliğe düştüğü anlar olmuştur. İşte bu zor zamanlarında Allah kendisine âyetler göndererek destek olmuş, O'nun moralinin yükselmesini sağlamış, ümitsizliğe kapılmadan ve yılmadan insanları uyarmaya devam etmesini telkîn etmiştir. Duhâ ve İnşirâh sureleri de bu bağlamda nâzil olmuş olan iki suredir.

Suyûtî ise bu surenin sebab-i nüzûlü ile ilgili olarak farklı bir görüş dile getirmiş; bu surenin iniş sebebinin, *müşriklerin mü'minleri fakirlikleri sebebiyle ayıplamaları* olduğunu ifade etmiştir.⁷¹

1.5. Surenin Konuları

Surede Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e manevi lütufları özetlenmekte, her güçlkle birlikte mutlaka bir kolaylığın olduğu bildirilerek Mekke'de putperestlerin baskısı yüzünden sıkıntı çeken Rasûlullah ile Müslümanlara teselli ve ümit verilmekte, onlardan Allah'a ibâdet ve itâatlerini sürdürmeleri istenmektedir.⁷²

Genel olarak sure dört konuyu ihtiva etmektedir:

1- Allah Teâlâ'nın, Peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) verdiği üç nimetin sayılması. Bunlar da: Göğsünün îmân ve hikmetle genişletilmesi, günah ve kirlerden temizlenmesi, dünya ve âhirette değer, makam ve kadrinin yükseltilmesi.

⁷¹ Suyûtî, Abdurrahman bin el-Kemâl Celâluddîn, *Esbâb-ı Nüzûl*, II, 720, Fatih Yayınevi, ts; Çetiner, Bedrettin, *Esbâb-ı Nüzûl*, II, 957, Çağrı Yayınları, ts; Yaşaroğlu, Kâmil, , "İnşirâh Suresi Maddesi", s. 345, TDV İslâm Ansiklopedisi.

⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, *Kur'ân Yolu*, V, 641.

2- Allah Teâlâ'nın zorun kolaylaştırılacağına, üzerindeki sıkıntının giderileceğine, eziyet ve işkencelerin kaldırılacağına dair vaadi ve düşmanlara karşı yardımının yakın olduğunu müjdelemesi.

3- Peygamberin tebliğini gerçekleştirdikten sonra, kendisine lütfettiği nimetler için Allah'a şükür olarak ibâdete devamı ve ona sarılmayı emretmesi.

4- Bütün bunlardan sonra sadece Allah'a tevekkül etmesinin ve O'nun yanındakileri arzu etmesinin emredilmesi.⁷³

Mevdûdî'ye göre ise bu surenin maksadı, Rasulullah'a teselli vermektir. Burada Allah önce şöyle buyurmuştur: Biz size üç nimet verdik. Bunlar varken üzülmen gerekmez. Birisi, “*şerh-i sadr*” nimetidir. İkincisi, “*belini büken yükten kurtarılan*” dır. Üçüncüsü ise “*isminin yüceltilmesi*” dir.

Cenâb-ı Allah, bu nimetlerden fazlasının bir yana, bu kadarının bile başka hiçbir kimseye verilmediğini vurgulamıştır.⁷⁴

1.6. Surenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sureyle İlişkisi

1.6.1. Nüzûl Sırasına Göre

Yıldırım'ın yapmış olduğu çalışmaya göre nüzûl sırasına göre İnşirâh suresi on ikinci suredir. Kendisinden önce *Duhâ Suresi* nâzil olmuş; kendisinden hemen sonra ise *Asr Suresi* nâzil olmuştur.

Aralarında güçlü bir bağ bulunmakla beraber *Duhâ Suresi* vahyin kesilmesi ile husule gelen gam ve gönül darlığı zamanında nâzil olarak inşirâh bahş etmiş; İnşirâh Suresi ise inşirâh halinde nâzil olarak, onun hükmünü beyân ve nimetten mün'ime (nimeti verene) terğib etmiş (yönelmesini teşvik etmiş) olmak itibariyle farklıdır.

⁷³ Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir*, XV, 546.

⁷⁴ Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ, *Tefhimü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri)*, VII, 155, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.

Zâhir olan bu suredeki inşirâhın Duhâ Suresinin nüzûluyla hâsıl olmasıdır.⁷⁵

Beyânü'l-Hak isimli eserinde de Duman'ın belirttiği gibi; atalarına Peygamber gelmemiş, semavi kitaptan hiçbir şey okuyup öğrenmemiş bir topluma, içlerinden birinin çıkıp da “*Ben Allah'ın size gönderdiği elçiyim, tapmakta olduğunuz putlar boş şeylerdir. Onlara ibâdeti derhal terk edip tek olan Allah'a yönelin*” gibi sözler söylemesi, ister istemez o toplumu öfkelenirip isyan ettirecektir.

Sosyolojik bir yasa gereği, toplumda yaşanmakta olan köklü bir geleneğe karşı çıkmak, özellikle onu değiştirme girişiminde bulunmak büyük tepkilere ve çalkantılara neden olacaktır. Böyle bir iddiada bulunan kişi, ne kadar geçmişi temiz, ne ölçüde “*emîn*” olarak bilinirse bilinsin, hakkında kuşkular, dedikodular, hatta açıktan itirazlar ve saldırılar yaygın hale gelir.

Rasûlullah (s.a.v.), işte böyle bir krizi yaşamaktayken ikinci defa vahyin kesilmesi, ister istemez onu sıkıntıya sevk etti. Bu yüzden Allah, Duhâ suresinden sonra, elçisini teselli etmek ve güvenini tazelemek amacıyla “*Biz, senin göğsünü açmadık mı?*” hitabıyla başlayan âyetleri indirmiştir.⁷⁶

Tanrı Buyruğu isimli eserinde ise Ömer Rıza Doğrul, bu surenin bundan önceki sure ile bağlantılı olduğunu belirtiyor. Çünkü he iki surenin de Hz. Peygamberin (s.a.v.) insanlık karşısında duyduğu endişeyi ifade ettiğini; Hz. Peygamberin (s.av.) bu endişeden ilahi vahiy ile kurtulduğunu, ilahi vahyin O'na rehber olduğunu ve onu kurtardığını anlattığını ifade ediyor.⁷⁷

Kanaatimize göre de suremiz ile Duhâ suresi ile arasında çok kuvvetli bir bağ bulunmaktadır. Hatta bazı kimselerin bu iki sureyi tek bir sure olarak kabul ettikleri ve namazlarda aralarına besmele koymadan okudukları rivâyetlerini de önceki bölümlerde dile getirmiştik. Bu iki sure birbirlerinin peşi sıra inerek birbirini desteklemiş, bize göre de bu surede ifade edilen inşirâh nimeti Duhâ suresinde sayılarak Rabbinin her zaman yanında olduğu belirtilmek istenmiştir.

⁷⁵ Yalçın, Yıldırım, “*Elmalî'nin Hak Dini Kur'ân Dili İsimli Tefsirinde Sureler Arası Tenâsüb ve İncicâm*”, s. 175, İstanbul, 2009.

⁷⁶ Duman, M. Zeki, *Beyânü'l-Hak*, I, 97.

⁷⁷ Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, II, 931, Bilgi Basım Yayınevi, İstanbul, 1955.

Kendisinden hemen sonra inen *Asr Suresi* ise tıpkı kendisinden önce nâzil olan Duhâ suresi gibi *kasem vavı* ile başlamıştır. Duhâ suresi ile içi ferahlayan ve düştüğü sıkıntılardan kurtulan Peygamberimiz onu destekleyici mahiyette olan İnşirâh suresinin inmesiyle birlikte iyice kendine gelmiş ve kendisine asıl görevinin “*ziyânda olan insanları kurtarmak*” olduğunu hatırlatan Asr suresinin inmesiyle insanları teblîğe devam etmiştir.

1.6.2. Mushâf Sırasına Göre

Mushâf sırasına göre ise İnşirâh Suresi *doksan dördüncü* suredir. Kendisinden önce nüzûl sırasında da olduğu gibi *Duhâ Suresi* yer almaktadır. Kendisinden sonra ise *Tîn Suresi* gelmektedir.

Konu ve üslup bakımından Duhâ suresi ile bağlantılıdır. Çünkü ikisinde de Peygamberin (s.a.v.) rahatlatılması, amel ve şükre teşvik yanında, Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olan nimetleri sayılmaktadır.

Şöyle ki: Önceki surede: “*O, bir yetim olduğunu bilip de barındırmadı mı?*” demişti. Burada da “*Göğsünü genişletmedik mi?*” denilmektedir.

Bu nedenle de Seleften bazıları bu iki surenin, aralarındaki “*besmele*” olmadan tek bir sure olduğu kanaatine varmışlardır.⁷⁸

Mesela, Tâvus ve Ömer bin Abdilaziz'in bu sure ile Duhâ Suresinin tek bir sure olduğunu söyledikleri, bir rekâtta bu ikisini birden okurken araya besmele sokmadıkları rivâyet olunmuştur.

Onları buna sevk eden sebep “*Göğsünü genişletmedik mi?*”⁷⁹ âyetinin “*Seni bir yetim olarak bulmadık mı?*”⁸⁰ âyetine atfedilmiş gibi gözükmesidir.⁸¹

⁷⁸ Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru 'l-Münir*, XV, 546.

⁷⁹ İnşirâh, 94/1.

⁸⁰ Duhâ, 93/6.

⁸¹ Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu 'l-Gayb (et-Tefsîru 'l-Kebîr)*, XXIII, 229, Akçağ Yayınları, 1995; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 523, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.

Mesela Seyyid Kutub'da, Duhâ suresindeki aynı şefkat ve sevimlilik havasının; aynı münâcat ruhunun bu surede de olduğunu söylemiştir.⁸²

Ancak aralarında şiddetli bir bağ bulunmakla beraber; önceki, vahyin kesilmesi ile meydana gelen keder ve iç sıkıntısı zamanında inerek gönül rahatlığı vermiş; ikincisi ise gönül rahatlığı anında inerek onun hükmünü açıklamış ve nimetten nimeti verene teşvik etmiş olması itibariyle bir birlerinden farklı olan iki ayrı suredir.⁸³

Ebû Bekr'in hilafeti döneminde yazılan mushâfın tertibine göre çoğaltılan Osman Mushâf'ına ulaşan ve bizim de Peygamber'den o şekilde intikal ettiğine inandığımız tertibe uygun olan, bu ikisinin besmele ile ayrılan iki ayrı sure olduğudur.⁸⁴

Râzî de tefsirinde bu konuyu açıklarken bu iki surenin tek bir sure olduğuna itiraz ediyor ve şöyle devam ediyor:

Duhâ suresinin Hz. Peygamberin (s.a.v.) kâfirlerden gördüğü eziyetten ötürü, kederli olduğu bir sırada inmişti. Dolayısıyla da Hz. Peygamber (s.a.v.) deki göğüs darlığı hali teşekkül etmişti. İnşirâh suresinin ise Hz. Peygamberin (s.a.v.) göğsünün ferah, kalbinin rahat olduğu bir sırada inmiş olmasını gerektirir. Hal böyle olunca nasıl olur da bu iki sure tek sure sayılabilir?⁸⁵

İbn Abbas'ın da "*Elem Neşrah, Mekke'de, Duhâ suresinden sonra inmiştir*" dediği rivâyet edilmiştir.⁸⁶

Günümüze kadar ulaşan sahih rivâyetler ele alıp incelendiği zaman bize göre de her ne kadar bu iki sure arasında gerek konu bakımından gerekse üslup bakımından yakınlık olsa da her ne kadar Peygamberimizin bu iki sureyi namazda tek bir rek'atta okuduğuna dair rivâyetler olsa da bu iki sure birbirinden farklı olan

⁸² Kutub, Seyyid, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, (Çevirenler: M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), XVI, 262, Hikmet Yayınları, İstanbul, ts.

⁸³ Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX, 288.

⁸⁴ Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, I, 172.

⁸⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 229.

⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, VII, 155; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 523.

iki ayrı suredir. Çünkü Peygamberimizin (s.a.v.) bazı kısa sureleri bir rek'atta okuduğuna dair rivâyetler hadis kitaplarında yer almaktadır.

Bize göre suremizin *Tin Suresiyle* ilişkisi ise kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Tin Suresi de Asr suresi gibi *kasem vav'*ıyla başlayan ve ilk üç âyetinde yemin edilen bir suredir. Nüzul sırasında Asr'dan önce yer alan, Mushâf sıralamasında ise Tîn suresinden önce yer alan İnşirâh suresi için dikkat çeken husus her iki surede de ortak olarak görülen “*Ancak sâlih ameller işleyenlerin kurtuluşa ereceği*” vurgusudur.

1.7. Surenin Faziletine Dair Rivâyetler

Kur'ân'ın faziletine dair rivâyetler iki kısım da mütâlaa edilebilir. Birincisi Kur'ân'ın bütününe dair olanlar; ikincisi ise bazı muayyen sure ve âyetlerin faziletine dair rivâyetlerdir. Bu konudaki rivâyetler zayıf ve hatta uydurma rivâyetler içerisinde sayılsa da bu konuyla ilgili bütün rivâyetlerin aynı olduğu anlamına gelmez.⁸⁷

Bizlerde İnşirâh Suresi hakkındaki kaynaklardan gelen rivâyetlerin bazılarını paylaşacağız.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“*‘Elem Neşrâh Leke Sadrek’ i okuyan kimse; bana gelip de sıkıntımı alan kimse gibidir.*”⁸⁸

İbn Ebû Hâtim, Enes bin Mâlik'ten rivâyetle şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) oturmuştu ve karşısında da bir taş vardı, buyurdu ki: Zorluk gelip şu taşa girseydi, kolaylık gelip ona girer ve zorluğu oradan çıkarırdı. Bunun üzerine Aziz ve Celîl olan Allah: “*Muhakkak ki güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Elbette güçlkle beraber bir kolaylık vardır*” âyetini inzâl buyurdu.⁸⁹

⁸⁷ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 203.

⁸⁸ Es-Sa'lebi, Ebû İshak Ahmed, *el-Keşf ve'l-Beyân*, X, 232, Dâru İhyâi'l-Türasi'l-Arabî, Beyrut; Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer el-Keşşâf *Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, VI, 398, 1998.

⁸⁹ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 431, ts.

el-Hasen de şöyle demiştir: “*Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır*” âyeti inince Rasûlullah (s.a.v.) şöyle demiştir: *Sizlere müjdeliyorum ki; size kolaylık gelmiştir. Ve hiçbir zaman bir zorluk iki kolaylığa gâlib gelemez.*⁹⁰

Hiz. Ömer de bu surenin son âyetini tefsir ederken şöyle demiştir: “*Ben sizleri ne dünya işiyle ne de âhiret ameliyle meşgul olmaksızın bomboş görmekten hoşlanmıyorum.*”⁹¹

Suremizle ilgili olarak yaptığımız tespitleri şu şekilde özetleyebiliriz:

İnşirâh suresi, Peygamber (s.a.v.)’in göğsünün “şerhi” (genişletilmesi) haberi ile başladığı için “Şerh”, “İnşirâh” ya da “Elem Neşrah” adlarıyla anılan müstakil bir suredir.

İnşirâh suresi, Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) elçi olarak gönderilmesinin ikinci yılında, Duhâ suresinden hemen sonra nâzil olan, tamamı 8 (sekiz) âyetten oluşan Mekkî bir suredir.

Hiz. Osman’ın Mushâf’ındaki kronolojik sıralamaya göre 12, Hiz. Ebubekir’in cem ettirdiği, elimizdeki Kur’ân’a göre ise 94. suredir. Kendisinden önce nüzûl sırasında da olduğu gibi *Duhâ Suresi* yer almaktadır. Kendisinden sonra ise *Tîn Suresi* gelmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise suremizin mevzûî (konulu) tefsiri bölümüne geçerek suremizi beş ana bölüm içinde incelemeye ve müfessirlerin görüşlerini başlıklar altında aktarmaya çalışacağız.

⁹⁰ Mahmud Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân ve Sarfîhi ve Beyânihi*, s. 357, Dâru'r-Reşid, 3.bs. Beyrut, 1995.

⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, VI, 398.

İKİNCİ BÖLÜM
İNŞİRÂH SURESİNİN
MEVZÛÎ TEFSİRİ

2.1. ŞERH-İ SADR KAVRAMININ TAHLÎL EDİLMESİ

2.1.1. Şerh ve Sadr Kelimelerinin Sözlük Anlamları

Ş-R-H (شرح): Beyân etmek, açıklamak, genişletmek anlamlarına gelir. “*Filan şahıs meseleyi şerh etti (açıkladı)*” denir.⁹²

شرح filinin asıl anlamı; et ve benzeri şeyleri yaymak, genişletmek ve düzlemek demektir. شرحت اللحم وشرحته “*Eti serdim ve onu dilim dilim kestim*” derken bu manada kullanılmıştır.⁹³

شرح fiili الكلام sözcüğü ile kullanıldığı zaman ise açıklamak, anlatmak ve tefsîr etmek anlamlarına gelir.⁹⁴

Şihab yazarı der ki: Aslı, eti yarıp açmak olduğu ve bunda bir açılma ve içini ve içinde bulunanı açığa çıkarmayı gerektiren bir genişletme bulunduğu için şerh ve genişlik “*kalp*” hakkında da kullanılır olmuştur.

Kederini gidererek sevinç, neşe verecek şeyi idrâk etmesi bir şerh ve genişletme sayılmıştır. Çünkü onun sıkıntısını açacak ve üzüntüsünü giderecek geniş bir nefes aldirmek gibi herhangi bir sebep, bir duygu, bir ilham ile ondan gâib veya ona gizli bulunan sevinci gerektiren bir şey ortaya çıkar ki bu, bir kitabı îzâh etmek manasına, şerh denilmek gibidir.

Sonra da bu mana kalbin mahalli olan göğüste mübâlağa için kullanılmıştır. Çünkü bir şeyin genişlemesi, onun içinde bulunduran şeyinde genişlemesini gerektirir. Onun için iştirsin ki, sevince *genişlik*, zıddına da *darlık* ismi verirler.⁹⁵

⁹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, II, 497; el-Ezherî, Ebû Mansur, *Tehzibü'l-Lugâ*, IV, 197, el-Müessesetü'l-Mısriyye, 1964.

⁹³ el-İsfahanî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, s. 449, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2002; Zebîdi, *Tâcu'l-Arûs*, II, 171.

⁹⁴ Erkan, Arif, *el-Beyân*, II, 1451, Yasin Yayınları, İstanbul, 2004.

⁹⁵ Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 290.

صدر - يصدر fiili hem ikinci baktan hem de üçüncü baktan gelip, suyun kaynağından fişkırmayı, çıkması anlamına gelmektedir.⁹⁶

Doğmak, kaynaklanmak, sâdır olmak, meydana gelmek anlamlarına gelmektedir.⁹⁷

“Dedi ki: قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي (göğüs) vücudun bir organıdır. *Rabbim, göğsümü aç*”⁹⁸

Çoğulu صُدُور şeklinde gelir. وَحَصَلَ مَا فِي الصُّدُورِ “*Göğüslerde olanlar ortaya koyulduğu zaman*”⁹⁹ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبَ الَّتِي فِي الصُّدُورِ “*Gerçek şudur ki; gözler kör olmaz, fakat asıl göğüslerin içindeki kalpler kör olur.*”

100

Sonra bu kelime “her şeyin ön ve baş tarafı” için de istiâre edilmiştir. Örneğin; صدر المجلس (meclisin önü), صدر الكتاب (kitabın başı) ve صدر الكلام (sözün başı)

صدر fiili عن edatıyla müteaddî olduğunda “geri dönmek” anlamına gelir. “Develer sudan geri göndü.”

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“O gün insanlar, yaptıklarının kendilerine gösterilmesi için bölük bölük dönerler.”*¹⁰¹

Sadr, her şeyin ön ve baş tarafı olduğu gibi, insanın gövdesinin de belinden başına doğru ön ve içinden kalp ve ciğerleri kapsayan üst kısmı yani sine, göğüs veya bağır dediğimiz kısımdır. Arkadan sırta da “zahr” denilir.¹⁰²

⁹⁶ Mesud, Cübran, *er-Raid*, s. 544, Dâru'l-İlim, Malezya, ts.

⁹⁷ Mutçalı, Serdar, *el-Mu'cemü'l-Arabîyyi'l-Hadîs*, s. 473, Dağarcık Yayınları, İstanbul, ts.

⁹⁸ Tâhâ, 20/25.

⁹⁹ Âdiyat, 100/10.

¹⁰⁰ Hâc, 22/46.

¹⁰¹ Zilzâl, 99/6; el-İsfahani, *el-Müfredât*, 477-478.

¹⁰² Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 290.

2.1.2. Âyetlerde Şerh-i Sadr Kavramı

2.1.2.1. Âyetlerde Şerh-i Sadr Kavramı

Zümer Suresinde Geçen Şerh-i Sadr

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِّنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلنَّاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

“Allah, kimin göğsünü İslâm’a açmışsa, artık O, Rabbinden bir nur üzerinedir (öyle) değil mi? Fakat Allah’ın zikrinden (yana) kalpleri katılaştıranların vay haline. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler.”¹⁰³

Tâhâ Suresinde Geçen Şerh-i Sadr

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي

“Dedi ki: Rabbim, benim göğsümü aç.”¹⁰⁴

En’am Suresinde Geçen Şerh-i Sadr

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَعُدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Allah, kimi hidâyete erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm’a açar; kimi saptırmak isterse onun göğsünü, sanki göğsü yükseliyormuş gibi sar ve sıkıntılı kılar. Allah îmân etmeyenlerin üstüne işte böyle pislik çökertir.”¹⁰⁵

Nahl Suresinde Geçen Şerh-i Sadr

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

¹⁰³ Zümer, 39/22.

¹⁰⁴ Tâhâ, 20/25.

¹⁰⁵ En’âm, 6/125.

“Kim îmânından sonra Allah’a (karşı) inkâra sapıp da –kalbi îmânla tatmin bulmuş olduğu halde baskı altında zorlanan hariç– inkâra **göğüs açarsa**, işte onların üstünde Allah’tan bir gazap vardır ve büyük azap onlarındır.”¹⁰⁶

İslâmoğlu Kur’ân’da *şerh* kelimesinin olumlu ve olumsuz anlamlarıyla beş yerde geçtiğini, hepsinin Mekkî olduğunu ve göğse nisbet edilerek kullanıldıklarını belirtir. Göğsün ise ister tekil isterse çoğul kullanılsın organ anlamında hiç gelmediğini vurgular.

Şerh kelimesi Zümer 22 ve En’am 125 de “iç aydınlanma” ile sonuçlanmış, Tâhâ 25’te “kolaylık ve dilden düğüm çözme” ile bitişik kullanılmıştır.¹⁰⁷

Nitekim Mevdûdî “göğsü açmak” kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’in neresinde kullanılmışsa orada o kelimenin iki anlamı söz konusu olduğunu belirterek şöyle devam eder:

Birincisi; En’am Suresi 125. âyette olduğu gibidir. “Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslâm’a açar.”

Zümer Suresi 22. âyette de şöyledir: “Allah’ın göğsünü İslâm’a açtığı kimse Rabbinden bir nur üzere değil mi?”

Bu iki yerdeki “*şerhu’s-sadr*” dan kasıt, her çeşit zihin karışıklığından ve tereddütten temiz olarak, yalnız İslâm’ın hak din olduğuna ve İslâmî akîde, ahlak, kültür, medeniyet bütün ameller ve hidâyetlerin kesinlikle hak olduğuna mutmain olmaktır.

İkincisi; Şuara suresi 12-13. âyetlerde geçtiği şekildedir. Hz. Musa’ya nübüvvet verildiği ve Firavun’un saltanatına gitmesi bildirdiği zaman Hz. Musa şöyle demiştir: “Rabbim! Göğsümü aç. Bana işimi kolaylaştır.”

Burada “*göğüs açmak*” tan kasıt, nübüvvet gibi büyük bir görevi yerine getirmek ve küfür güçlerine yapayalnız karşı çıkabilmek için insanda cesaret

¹⁰⁶ Nahl, 16/106.

¹⁰⁷ İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur’ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1271.

bulunmadığında, ona cesaret verilmesidir. Bu öyle bir cesarettir ki insanın zor işe bile ne kadar zor olursa olsun tahammül edebilmesi ve Nübüvvet görevini yerine getirebilmesi için ona kuvvet verilmesidir.¹⁰⁸

Yukarıdaki âyetlerdeki şerh ve sadr kelimelerinin kullanımına baktığımız zaman bunların maddi bir boyutunun olmadığını aksine manevi bir boyutunun olduğunu görmekteyiz. Tıpkı “*şerh*” kelimesinin gerçek anlamında kullanılmadığı gibi “*sadr*” kelimesi de bu âyetlerde gerçek anlamında, vücudun bir organı olarak kullanılmamış olup, mecâzi anlamda kullanılmıştır.

İnsanın acısı, kederi, sıkıntısı olduğu zaman dünya ne kadar geniş olursa olsun, insan dümdüz bir ovanın ortasında da bulursa dünya ona dar gelir. Dış mekânı ne kadar büyük ve geniş olursa olsun içindeki daralmanın gitmesi ancak iç dünyasına gelecek bir sevinçle genişleyebilir. Yani bir gönül huzuru, bir şerh ile mümkündür.

2.1.2.2. Şerh ve Sadr Kelimelerinin Kur’ân’da Kullanımı

Kur’ân-ı Kerîm’deki شرح maddesinin geçtiği kelimelere baktığımızda bu kelimenin ancak fiil sığasıyla geldiğini görmekteyiz.

شرح kelimesi Kur’ân’da beş kere geçmiş olup, bunun ikisi *mazi sığasıyla* gelmiştir. Nahl yüz altıncı ve Zümer yirmi ikinci âyetlerde olduğu gibi...

İki kere de *muzari sığasıyla* gelmiştir. En’âm yüz yirmi beşinci ve İnşirâh birinci âyetlerde olduğu gibi...

Bir kere de *emir sığasıyla* gelmiştir. Tâhâ yirmi beşinci âyette olduğu gibi...

Bu beş âyetin hepsi de *Mekkî*’dir. Bu âyetleri incelediğimiz zaman bunların hepsinin “*sadr*” ile ilgili olduğunu görmekteyiz.

Zümer ve En’am suresindeki âyetlerin “*nur*” ile ilgili olması, Tâhâ ve İnşirâh suresindeki âyetlerin “*yüsr*” ile ilgili olması; birincisinin dilindeki düğümü çözme, ikincisinde ise üzerindeki ağır yükün kaldırılması kolaylığı ile ilgili olması gibi.

¹⁰⁸ Mevdûdî, Ebu’l-Âlâ, *Tefhimü’l-Kur’ân*, VII, 156.

Nahl Suresindeki âyet ise, Allah'ın kalplerine, kulaklarına ve gözlerine mühür vurduğu kimselerin gafleti olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁹

“*Sadr*” lafzının Kur'ân'da ki kullanımına baktığımız zaman ise on kez “*müfred*” olarak geldiğini görmekteyiz.

Bu âyetler yukarıda zikrettiğimiz *beş âyetin* yanı sıra *Şuarâ Suresinin* on üçüncü âyeti, *Hud Suresinin* on ikinci âyeti, *A'raf Suresinin* birinci âyeti, *En'am Suresinin* yüz yirmi beşinci âyeti ve *Hicr Suresinin* doksan yedinci âyetidir.

Bu âyetlerin hepsinde hitap, Rasûlullah'a (s.a.v.) dır.

Pek çok âyette de “*sadr*” kelimesi çoğulu olan “*sudûr*” şeklinde gelmiştir.

Şifâ ile ilgili olan Tevbe suresinin on beşinci âyeti;

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ

Yunus Suresinin elli yedinci âyeti;

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

Şeytanın vesveselerini anlatan Nas suresinin beşinci âyeti;

الَّذِي يُوسَّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ

Hicr suresinin kırk yedinci âyeti;

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ

¹⁰⁹ Aişe Abdurrahman, *et-Tefsiru'l-Beyâni li'l-Kur'âni'l Kerîm*, I, 61-62, Dâru'l-Maârif, Mekke, ts.

Hasr ifade eden Nisa Suresinin doksanıncı âyeti;

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاؤُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتِلُوكُمْ فَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ السَّلَامَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا

Ve korku ifade eden Haşr suresinin on üçüncü âyeti gibi;

لَا يَفْقَهُونَ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ

Bütün bu yukarıda verilen âyetlerden çıkardığımız sonuca göre; *şerh-i sadr* olayında maddi bir keşfin olmadığını görmekteyiz. Kur'ân-ı Kerîm'de *şerh-i sadr* ile ilgili geçen âyetler bizlere bunların haricinde bir sonuç çıkarmamıza izin vermemektedir.¹¹⁰

Zuhaylî de Arapların göğüs genişliğini yumuşaklık ve kuvvet için kullandıklarını; ayrıca; sevinç, iç huzur ve geniş ufukluluktan kinayeli olduğunu söyler.¹¹¹

2.1.2.3. Dîk-i Sadr

ضيق kelimesi açmak, genişletmek anlamına gelen *شرح* fiilinin zıt anlamlısıdır. Zorluk, sıkıntı, cimrilik, fakirlik, daralmak, tedirgin olmak ve bıkmak gibi anlamlara gelmektedir.¹¹²

ضيق الصدر terkihi *ب* harf-i ceri ile kullanıldığı zaman canı sıkın, kızgın, tasalanan anlamlarına gelmektedir.¹¹³

Harec ve dîk-i sadr, kalpte meydana gelen darlık telâş, şek ve tutkunluk gibi anlamları da ifade etmektedir.¹¹⁴

¹¹⁰ Aişe Abdurrahman, *et-Tefsiru'l-Beyâni li'l-Kur'âni'l Kerîm*, I, 63.

¹¹¹ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l-Münîr*, XV, 549.

¹¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, d-y-g maddesi.

¹¹³ Mutçalı, Serdar, *el-Mu'cemü'l-Arabiyyi'l-Hadîs*, s. 512.

¹¹⁴ Aydın, Hayati, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, s. 184, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.

Kur’ân-ı Kerîm’de beş âyette “sadr” kelimesinin الضيق ve الحرج ile birlikte kullanıldıkları görülmektedir. Bunlar Şuara suresinin on üçüncü âyeti, Hud suresinin on ikinci âyeti, Araf suresinin birinci âyeti, En’am suresinin yüz yirmi beşinci âyeti ve Hicr suresinin doksan yedinci âyetleridir.

Şu’arâ Suresinde Hz. Musa, Cenâb-ı Allah’a kavminin kendisini yalanlamalarından korktuğunu, göğsünün daralabileceğini, sıkıntıya düşebileceğini bu yüzden kardeşi Harun’u kendisine yardımcı yapmasını isterken “dik-i sadr” ifadesini kullanmıştır.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُون وَيَضْبِقْ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ

“Musa şöyle dedi: Ey Rabbim! Muhakkak ki ben, beni yalanlamalarından korkuyorum. **Göğsüm daralır**, akıcı konuşamam. Onun için Harun’a da peygamberlik ver.”¹¹⁵

Kur’ân-ı Kerîm’in Hûd Suresinde ise; Müşriklerin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ve Kur’ân’a karşı takındıkları tavır, onların ilâhi tebliğe bigâne kalmaları, onu önemsememeleri ve ona aldırış etmemeleri anlatılmakta, bu durum karşısında üzülen Rasûlullah’a (s.a.v.) onları îmâna getirmek gibi bir görevinin olmadığı, dolayısıyla kendisini üzmesinin ve harap etmesinin yersiz olduğu, vazifesinin yalnızca kendisine bildirilenleri tebliğ etmek olduğu hatırlatılır.¹¹⁶

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

“Ey Muhammed! Belki de sen, (müşriklerin) ‘Ona bir hazine indirilseydi veya beraberinde bir melek gelseydi ya!’ demelerinden dolayı sana vahy olunanlardan bir

¹¹⁵ Şuarâ, 26/12-13.

¹¹⁶ Said Havva, *el-Esas fi't-Tefsir*, VII, 29, Şamil Yayınları, İstanbul, 1992; Kur’ân-ı Kerîm’deki ضيق geçen diğer âyetler için bkz: Hud, 11/77, Ankebut, 29/33, Tevbe, 9/25-118, Nahl, 16/127, Furkân, 25/13, Talâk, 65/6, Hicr, 15/97.

*kısmını göz ardı edeceksin ve bu yüzden göğsün daralacak. Fakat sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.”*¹¹⁷

Kanaatimizce de *dik-i sadr* ile ilgili âyetler de tıpkı *şerh-i sadr* ile ilgili âyetlerde olduğu gibi gerçek anlamında değil mecâzi anlamında kullanılmış olduğunu görmekteyiz.

Şerh-i sadr ile ilgili olan âyetlerin insanın psikolojisinin düzgün olması, âyetler gönderilerek yüreğine su serpilmesi, gönlünün huzur bulması, rahatlatılması ve sıkıntılarında kurtulması anlamına geldiği; *dik-i sadr* ile kastedilenin de içinde bulunduğu durumdan dolayı kişinin göğsünün daralması, kişinin içine düştüğü sıkıntılardan ruhen bunalması, telaşlanması ve canını sıkın olması gibi anlamlara geldiği görülmektedir.

2.1.2.4. Şakk-ı Sadr

شق eldeki, yüzdeki ve ayaklardaki gibi yarık ve çatlaklara denilmektedir. Çoğulu ise شقوق dır.¹¹⁸ Bölünme, yarılarak ayrılma ve güneşin doğudan doğması gibi anlamlara da gelmektedir.¹¹⁹

Peygamberimizin göğsünün melekler tarafından yarıp, kalbinin yerinden çıkarıldığını, zezem suyu ile yıkandığını, içindeki kirlere temizlenerek yerine ilim ve hikmet konulduğunu anlatan hadislerle “*şakk-ı sadr*” hadisleri denilmektedir.

Bu olay kaynaklarda ilk defa karşımıza İbn İshak’ın (h.85-150) *Siretu İbn İshak* isimli eserinde karşımıza çıkmaktadır.¹²⁰

2.1.2.5. Şakk-ı Sadr ile Şerh-i Sadr İlişkisi

Bazı müfessirler, *şerh-i sadr* kelimesini, *şakk-ı sadr* manasına almışlardır. Bu âyetin “*şakku’s-sadr*” (göğüs yarılması) mucizesini ispat ettiğini söylemişlerdir.

¹¹⁷ Hûd, 11/12.

¹¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, ş-g-g maddesi.

¹¹⁹ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, VI, 393; Mutçalı, Serdar, *el-Mu’cemü’l-Arabiyyi’l-Hadîs*, s. 452.

¹²⁰ Güzel, Yüksel, “*Şakku’s-Sadr Rivâyetinin Tahlihi*”, s. 2.

Ancak doğru olan, bu mucizenin ispatının sadece hadislere dayandığıdır. Bu mucizenin Kur’ân’da ispat edildiği tezi doğru değildir. Arapça da “*şerh-i sadr*” kelimesine “*şakk-ı sadr*” manası vermek uygun değildir.

Alûsi de “*Ruhu’l-Meânî*” isimli eserinde; “*araştırmacılara göre, bu âyetteki “şerh-i sadr” ı “şakku’s-sadr” kabul etmek çok zayıf bir delildir*” demektedir.¹²¹

Bize göre de *şerh-i sadr* ile *şakk-ı sadr* ifadelerini aynı gibi algılamak çok zorlama bir yorum olacaktır. Her ne kadar bazı tefsirlerde bu iki kavram arasında kuvvetli bir bağ kurulmaya çalışılsa da doğru olan *şakk* ve *şerh* kelimesinin birbirinden bağımsız tamamen farklı iki kavram olduğudur.

2.1.2.6. Şakk-ı Sadr’ın Sayısı Hakkındaki Görüşler

Ülkemizdeki son dönem hadis çalışmalarının gelişmesinde önemli bir role sahip olan Babanzâde Ahmed Nâim Efendi, yazmış olduğu “*Sahih-i Buharî Tecridi Sarih Tercemesi ve Şerhi*” isimli eserinde Peygamberimizin (s.a.v.) göğsünün yarılması olayının dört defa gerçekleştiğini söylüyor ve bunları şöyle sıralıyor:

Birincisi: Hz. Peygamber (s.a.v.) dört yaşlarında ve sütanesi Halime’nin yanında iken gerçekleşmiştir. Bunun amacı, bu işle görevli olan meleklerin “*Bu şeytanın sendeki payı/nasibidir*” diyerek kendisine gösterdikleri alakayı (kan pıhtısını) atmak içindir.

İkincisi: Miraç gecesinde Rasûlullah’ın (s.a.v.) göğsünün yarılıp temizlenmesi ve içinin îmân ve hikmet ile doldurulmasından ibarettir ki bunun da amacı o mübarek gecede karşılaşacağı şeyleri en güzel bir şekilde telakkî edebilmesi içindir.

Üçüncüsü: Hz. Aişe’den gelen Hz. Peygamber (s.a.v.) Hira mağarasında iken Cebrâîl’in vahiy için geldiğinde gerçekleştirdiği rivâyet edilen bir üçüncü şakk-ı sadr ameliyesi de vardır ki bunun da amacı vahiy kuvvetli bir şekilde alabilmesi ve vahyin ağırlığına dayanabilmesi içindir.

Dördüncüsü: On yaşlarında iken gerçekleştiği rivâyet edilir.¹²²

¹²¹ Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’ân*, VII, 157.

Yazıcıoğlu Muhammed ise “*Muhammediye*” adlı eserinde Peygamberimizin göğsünün yarılması olayının üç kere meydana geldiğini; bunların Sütannesinin yanında, Peygamberlik görevine başlarken ve Miraç gecesinde olduğunu belirtmektedir.

Ayrıca bu yarma işlemlerinin işaret ile olduğunu; alet ile olmadığını ve O’ndan kanın da akmadığını, Fahr-i Âlem’e asla acı vermediğini ifade etmektedir.¹²³

2.1.3. Hadislerde Şakk-ı Sadr Kavramı

Hadis kitaplarını incelediğimiz zaman “*şakku’s-sadr*” hadisini bizlere kadar ulaştıran Sahâbe Râvîlerin, Mâlik bin Sa’sa’ (?), Übeyy bin Ka’b (v.30 h.), Ebû Zerri’l-Ğıfârî (v.31/32 h.), Utbe bin Abdi’s-Sulemî (v.87/705) ve Enes bin Mâlik (v.93/711) olduğunu görmekteyiz.¹²⁴

Peygamberimizin göğsünün yarılması olayını anlatan hadisleri incelediğimiz zaman *sadr* kelimesinin *şerh* ile değil de *şakk* ile kullanıldığını mülâhaza ederiz. Bu sebeple biz de hadisleri konu başlıkları altında incelerken *şerh* kelimesi yerine *şakk* kelimesini kullanmayı tercih edeceğiz.

Gerek siyer kitapları gerekse hadis kitapları incelendiği zaman, *şakk-ı sadr* olayı ile ilgili Peygamberimizin hayatının çeşitli dönemlerinde yaşamış olduğu dört farklı rivâyetin geldiğini görmekteyiz. Bu rivâyetler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Sütannesinin yanında iken meydana gelen şakk-ı sadr
- On yaşında iken meydana gelen şakk-ı sadr
- Hira Mağarasında meydana gelen şakk-ı sadr
- İsrâ Gecesi meydana gelen şakk-ı sadr

¹²² Naîm, Ahmed, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, II, 273.

¹²³ Yazıcıoğlu, Muhammed, *Muhammediye* (Hazırlayan: Doç. Dr. Abdülvehhab Öztürk), I, 259, Çelik Yayınevi, İstanbul, ts.

¹²⁴ Güzel, Yüksel, “*Şakku’s-Sadr Rivâyetinin Tahlili*”, s. 6.

2.1.3.1. Sütannesinin Yanında Meydana Gelen Şakk-ı Sadr

2.1.3.1.1. Enes bin Mâlik Rivâyeti

حدثنا حماد بن سلمة حدثنا ثابت البناني عن أنس بن مالك؛ أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أتاه جبريل صلى الله عليه وسلم وهو يلعب مع الغلمان. فأخذه فصرعه فشق عن قلبه. فاستخرج القلب. فاستخرج منه علقة. فقال: هذا حظ الشيطان منك. ثم غسله في طست من ذهب بماء زمزم. ثم لأمه. ثم أعاده في مكانه. وجاء الغلمان يسعون إلى أمه (يعني ظئره) فقالوا: إن محمدا قد قتل. فاستقبلوه وهو منتقع اللون. قال أنس: وقد كنت أرى أثر ذلك المخيط في صدره.

Bizlere, Hammâd bin Seleme, Sâbit bin Eslem el-Bunânî ve Enes bin Mâlik'in bildirdiğine göre:

Rasûlullah (s.a.v.) çocuklarla beraber oynarken Cebrâîl (a.s.) gelip, onu yakalayıp yere yatırdıktan sonra, kalbini yarmıştır. Sonra kalbini çıkarıp O'ndan bir kan pıhtısı almış, *"Bu, şeytanın sendeki payıdır"* diyerek kalbini zemzemle altın bir tas içinde yıkadıktan sonra onu yere koyup yarayı iyileştirmiştir.

Bunun üzerine çocuklar, sütannesine gelip *"Muhammed öldürüldü"* dediler. (Sütanesi ve babası) O'nu benzi solmuş bir vaziyette buldular.

Enes bu rivâyetin sonunda *"göğsündeki yara izini ben görüyordum"* demektedir.¹²⁵

2.1.3.1.2. Utbe bin Abdi's-Sulemî Rivâyeti

Bizlere; Nuaym bin Hammâd, Bakıyye bin el-Velîd, Buheyr bin Saîd, Hâlid bin Ma'dân, Abdurrahman bin Amr es-Sulemî ve Utbe bin Abd es-Sulemî'nin bildirdiğine göre:

¹²⁵ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Muslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *İmân*, 261, Çağrı yay, İstanbul, 1992; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, III, 288.

Bir adam Rasûlullah'a (s.a.v.) *"Ya Rasûlallah! Senin Peygamber olduğunu gösteren ilk durumun nasıldı?"* diye sordu. Rasûlullah, sütannem Sa'd bin Bekir oğullarındandı. Ben ve sütkardeşim koyun otlatıyorduk. Yanımıza azık almamıştık. Ben kardeşime *"Ey kardeşim! Git de bize annemizden azık getir"* dedim. Kardeşim gitti ve ben koyunlarla birlikte kaldım.

İki tane de beyaz güvercin geldi. Biri arkadaşına *"Bu, O mu?"* diye sordu. Arkadaşı da evet cevabını verdi. Acele acele bana doğru gelip beni tuttular ve beni sırtüstü yere yatırdılar. Karnımı yardılar ve sonra da kalbimi çıkarıp onu da yardılar. Sonra iki siyah kan pıhtısı (alaka) çıkardılar.

Sonra biri diğerine *"Bana kar suyunu getir"* dedi ve o suyla da kalbimi yıkadılar. Sonra *"Bana sekineyi (huzur) getir"* dedi ve onu kalbime serpti. Sonra arkadaşına *"O'nu iyileştir"* dedi. Sonra kalbimi iyileştirip Peygamberlik mührünü onun üzerine vurdu.

Bundan sonra arkadaşına, onu bir kefeye koy ve ümmetinden bin kişiyi de diğer kefeye koy, dedi. Üzerindeki bin kişiye baktığım zaman onların bir kısmının üzerime düşmesinden korktum. Sonra biri diğerine *"şâyet sen O'nu ümmetiyle tartsaydın, onların hepsine ağır gelirdi"* dedi.

Daha sonra beni bırakıp gittiler. Çok korktum ve hemen sütanneme gidip başımdan geçenleri anlattım. Başıma bir şey gelmesinden korkup bana şefkat gösterdi ve seni koruması için Allah'a havale ederim dedi. Bir deve hazırladı ve beni de yanına alarak annemin yanına varıncaya kadar arkama bindi. Annemin yanına varınca ona *"Emânetimi tevdi ettim mi?"* diye sordu ve başımdan geçenleri anlattı. Annem bunlara aldırış etmedi ve *"O'nun doğumu esnasında Şam'ın saraylarını aydınlatan bir nurun çıktığını gördüm"* dedi.¹²⁶

¹²⁶ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, IV, 184; Peygamberin (s.a.v.) kaynağı tesbit edilemeyen bir hadisinde de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: *"Beraberinde su ve kar bulunan bir kuş suretinde iki melek bana geldi. Onlardan biri göğsümü açtı, diğeri ise gagasıyla açarak onu yıkadı."* Bkz: Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, IXX, 188.

2.1.3.1.3. Hadislerin Değerlendirilmesi

Şakku's-Sadr rivâyetlerinin tahlîl edilmesi konusunda yüksek lisans tez çalışması bulunan Güzel'in bu iki hadisi değerlendirmesini olduğu gibi aktarmayı yerinde görüyoruz:

Enes'ten gelen Rasûlullah'ın çocukluğundaki “*şakku's-sadr*” rivâyetlerinin bazılarında bulunan Enes'e ait olan “*ben dikiş izini görüyordum/biz dikiş izini görüyorduk*” ifadelerinin Hammâd bin Seleme kaynaklı olduğunu düşünmekteyiz.

Zira bu ifadeler hadisi rivâyet eden Süleyman bin el-Muğîre varyantında bulunmamaktadır.

Münker hadis ¹²⁷ rivâyet etmekle meşgul olmasından, yalancılara onun hadislerine ilavelerde bulunmasından ve de ömrünün sonlarına doğru hafızasının kötüleşmesinden dolayı Buhârî, Hammâd'dan hadis almamıştır. ¹²⁸

Utbe bin Abdi's-Sulemî'den rivâyet edilen hadiste ise; hadisin senedinde Tâbiînden zayıf hadisin en bilinenlerinden olan mürsel hadis ¹²⁹ rivâyet etmekle meşhur olan Abdurrahman bin Amr es-Sulemî ve Halid bin Ma'dân bulunmaktadır.

Yine münker hadis rivâyet eden Bakıyye bin el-Velîd, zayıf ve meçhul kimselerden rivâyet ettiği hadisleri güvenilir kimselere atfederek rivâyet eden bir kişidir. Zaten Bakıyye'nin bu özelliğinden dolayı “*senedinde tedlis* ¹³⁰ *yapan Bakıyye olduğundan dolayı hadisin senedi zayıftır*” demişlerdir.

¹²⁷ Münker Hadis: Zayıf bir râvinin, güvenilir bir râvinin rivâyetine aykırı olarak naklettiği hadise verilen isimdir. Bkz: Başaran, Selman-Sönmez, M. Ali, *Hadis Tarihi ve Usulü*, s. 146, Esra Fakülte Kitabevi, Bursa, 1993.

¹²⁸ Güzel, Yüksel, “*Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili*”, s. 43-44, Ankara, 2007.

¹²⁹ Mürsel Hadis: Yaş itibarıyla ister büyük, ister küçük olsun bir Tâbiî'nin Sahâbeyi atlayarak Hz. Peygamber'e ait bir sözü veya fiili veyahut bir takriri doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyet etmesi şeklinde ortaya çıkan hadise denir. Bkz: Başaran, Selman-Sönmez, M. Ali, *Hadis Tarihi ve Usulü*, s. 128.

¹³⁰ Tedlis: Râvinin şeyhinden işitmediği hadisleri, işitmiş olduğu vehmini uyandırarak rivâyet etmesidir. Bkz: Başaran, Selman-Sönmez, M. Ali, *Hadis Tarihi ve Usulü*, s. 138.

Nuaym bin Hammâd'ın ise; sünneti desteklemek için hadis uydurmakta olduğu ve mezhep taassubundan dolayı Ebû Hanîfe hakkında yalan hikâyeler uydurduğu belirtilmektedir. Bu itibarla hadis sıhhat açısından zayıftır.¹³¹

Bizim kanaatimize göre de bu hadisler yukarıda zikredildiği gibi zayıf ve delil olabilecek kadar güvenilir değildir. Metin tenkidi olarak da bakılacak olursa; Kur'ân'ın oluşturmaya çalıştığı “*İnsan Peygamber*” özelliklerine de aykırı düşmektedir.

2.1.3.2. On Yaşında Meydana Gelen Şakk-ı Sadr

2.1.3.2.1. Übeyy Bin Ka'b Rivâyeti

Bizlere; Muhammed bin Abdurrahim Ebû Yahyâ el-Bezzâz, Yunus bin Muhammed, Muaz bin Muhammed bin Ubeyy bin Ka'b, Muhammed bin Muaz, Muaz, Muhammed ve Übeyy bin Ka'b tarafından bildirildiğine göre:

Ebû Hüreyre başkasının sormayacağı şeyleri Rasûlullah'a (s.a.v.) sormakta cesaretli birisiydi. Bir keresinde “*Ya Rasûlallah, nübüvvetle alakalı olarak gördüğüm ilk şey nedir?*” diye sordu. Rasûlullah oturdu ve “*Sen öyle bir soru sordun ki*” dedi. (Sanki onun cesaretini te'yid ediyordu.)

Ya Eba Hureyre dedi. Ben on yaşından birkaç ay almışken sahrada bulunuyordum. Başımın üstünde bir adamın diğerine “*Bu, O mu?*” dediğini duydum.

Sonra daha önce hiç kimsede göremediğim yüzler, daha önce hiç kimsede duymadığım kokular ve daha önce hiç kimsede görmediğim giysilerle bana geldiler. Pazılarımın tuttu. Öyle ki hiç birinin dokunuşunu hissetmedim.

Sonra onlardan biri arkadaşına “*O'nu yanı üzerine yatır*” dedi. Çekmeden ve zorlamadan beni yan tarafıma yatırdılar. Yine arkadaşına “*göğsünü yar*” dedi. O da göğsüme doğru eğildi ve göğsümü yardı. Görebildiğim kadarıyla bu yarım kansız ve acısız oldu.

¹³¹ Güzel, Yüksel, “*Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili*”, s. 35.

Sonra O'na “*kin ve hasedi çıkar*” dedi. O da kan pıhtısı şeklinde bir şeyi çıkarıp attı. Daha sonra ona “*şefkat ve merhameti yerleştir*” dedi. Çıkardığı şey gümüşe benziyordu. Sonra sağ ayağının başparmağını sallayıp “*sâlim olarak kalk dedi.*” Artık onunla küçüklere karşı şefkatli, büyüklere karşı ise merhametli olarak koşuyorum.¹³²

2.1.3.2.2. Hadisin Değerlendirilmesi

Hadis kaynaklarında sadece İmam Ahmed'in *Müsned*'inde geçen Übeyy bin Ka'b rivâyeti Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah'ın ziyadelerindedir.

Hadisin rivâyet şeklinden de anlaşıldığı üzere, rivâyetin bütün tabakası baştan sonuna kadar “*ferd hadis*” tir.¹³³ Hadiste aynı aileden silsile yoluyla yapılan bir rivâyet izlenimi vardır.

Hadisin râvîleri hakkında da ağır tenkitler yapılmıştır. Muaz bin Muhammed'in meçhul bir kimse olduğu söylenirken İbnu'l-Medîni Muhammed bin Muaz'ı “*Ne Muhammed'i, ne de babasını tanıyoruz. Bu isnâd tamamıyla meçhul bir isnâddır*” diyerek hem Muhammed bin Muaz'ı reddetmiş hem de hadisin meçhul olduğunu belirtmiştir.

Yunus bin Muhammed'in da yalancı ve zayıf olduğu söylenmiştir. Görüldüğü gibi bu hadis zayıf bir hadistir.¹³⁴

2.1.3.3. Hirâ Mağarasında Meydana Gelen Şakk-ı Sadr

2.1.3.3.1. Hz. Âişe Rivâyeti

Bizlere; Ebû Davud, Hammad bin Seleme, Ebû İmran el-Cüvenî, kimliği belirsiz birinin (racülin) Hz. Âişe'ye isnâd ederek bildirdiği hadise göre:

¹³² Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, V, 139; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 429.

¹³³ Ferd Hadis: Tek kişi tarafından rivâyet edilmiş ya da herhangi bir tabakada râvi sayısı bire düşmüş olan hadislere denir. (Garib Hadis) Bkz: Başaran, Selman-Sönmez, M. Ali, *Hadis Tarihi ve Usulü*, s. 109.

¹³⁴ Güzel, Yüksel, “*Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili*”, s. 22-23.

Rasûlullah ve Hatice Ramazan ayında Hira mağarasında itikâfa girmişti. Rasûlullah (s.a.v.) mağaradan çıktığı zaman “*Esselâmü aleyküm*” diye bir söz işitti. “*(Melek) müjdeler olsun, selâm hayırdır*” dedi. Sonra Cibril’i (a.s.) başka bir gün kanadının biri doğuda biri de batıda olduğu halde gördü ve ondan korktu. Ailesinin yanına gitmek istedi. Bu kez de Cebrâîl’i kendisi ile evinin kapısı arasında gördü.

Rasûlullah (s.a.v.) “*Sonra randevulaştık. Günü gelince randevuya gittim. Cebrâîl beni alıkoydu*” dedi. Tekrar ailesine dönmek istediği zaman Cebrâîl’i Mîkâil’le birlikte gördü. Cibril yere indi. Mîkâil ise gökyüzünde kaldı.

Daha sonraki gelişmeleri Rasûlullah (s.a.v.) şöyle anlattı:

Cebrâîl beni aldı ve sırt üstü yere yatırdı. Karnımı yarıp içinden Allah’ın dilediğini (kalbi) çıkarıp altın bir kap içinde yıkadıktan sonra onu karnımın içine tekrar koydu. Sonra beni kabı koruduğu gibi korudu. Sonra sırtıma dokunuşunu hissettiğim (bir) mühür vurdu.

Sonra bana “*Rabbinin adıyla oku!*” dedi. Ben hiçbir şey okuyamadım. Bunun üzerine hıçkırarak ağlayıncaya kadar boğazımı sıktı. Sonra bana “*Ey Muhammed yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Bilmediği şeyi ...*” âyetinin sonuna kadar okudu. Bundan sonra bir şey unutmadım. Sonra beni bir kişiyle tarttılar, ona ağır geldim. Başka biriyle tarttılar, ona da ağır geldim. Sonra yüz kişiyle tarttılar.

Bundan sonra Mîkâil, Kâ’be’nin Rabb’i ümmetini ona tabi kıldı/kılacak dedi. Daha sonra evime döndüm. Yolda karşılaştığım ağaçlar ve taşlar bana “*Selâm senin üzerine olsun Ya Rasûlallah!*” diyordu. Öyle ki; Hatice’nin yanına girdiğimde bana “*Selâm senin üzerine olsun Ya Rasûlallah!*” dedi. ¹³⁵

¹³⁵ Tayâlîsî, Ebû Davud Süleyman bin Davud el-Fârîsî, *Müsned*, Hadis no: 1539, Dâîratu’l-Maârifî’n-Nizâmiye, Haydarâbat, 1321.

2.1.3.3.2. Hadisin Değerlendirilmesi

Rivâyet Hz. Âişe (r.a.)'ya nispet edilmektedir. Hz. Âişe'den sonra gelen râvî “*an raculin*” denilerek kendisi ve hâli meçhul bir kişi olarak zikredilmiştir.

Hadisi kitabına alan Tayâlisî, bu meçhul kişinin kimliği konusunda bir açıklama yapmamış, hadisi bu haliyle rivâyet etmeyi tercih etmiştir.

Bu meçhul kişiden sonra gelen kimse ise Ebû İmrân el-Cûnî'dir. Ebû Davud'un Şîf olduğunu söylediği Ebû İmrân ile Hz.Âişe arasındaki kişi ise Yezîd bin Bânbûs'tur.

Şiilikle itham edilen Yezîd bin Banbûs Basra'lıdır. Dârakutnî onun hakkında “*lâ be'se bih*” derken Ebû Hâtim meçhul bir kimse olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Ebû Nuaym da Davud bin el-Mûcer'in bu hadisi Ebû İmrân el-Cûnî'den rivâyet edip kendisinden sonrakilere aktardığını bildirmektedir.

Fakat hadisçiler, Ebû Davud'un yalnız zayıf olmadığını, aynı zamanda yalancı da olduğunu bildirirler.

Tayâlisî'nin rivâyetindeki gariplikler bununla kalmamaktadır. Habere göre hadise; Hz. Peygamber bir Ramazan ayında Hz. Hatice (r.a.) ile birlikte Hira mağarasında itikâfa girmiş oldukları bir zamanda, Rasûlullah dışarıya çıktığı bir anda meydana gelmiştir.

Vazifeyi yerine getirmek için gelen melekler ise *Cebrâîl ve Mikâîl*'dir. Mikâîl havada kalmış, Cebrâîl yere inmiş ve Hz. Peygamber'in göğsünü yarıp temizlemiş, “*Allah'ın çıkarılmasını istediği şeyi kalpten çıkarmış*” ve sırtına peygamberlik mührünü vurmuştur.

Daha sonra bir kişiden başlayarak Rasûlullah'ı (s.a.v.) son olarak da yüz kişiyle birlikte tartmıştır. Sonunda Mikâîl: “*Kâbe'nin Rabbine and olsun ümmeti ona tâbi olacak*” demiş; Rasûlullah yolda yürürken kendisine ağaçlar ve taşlar selam vermiş, Hz. Hatice de kendisini “*Selâm sana Yâ Rasûlallah!*” diyerek karşılamıştır.

Bu rivâyet İslâm'ın başlangıcını anlatan “*Bedü'l-Vahy*” ile ilgili sahih haberlerle hiç örtüşmemektedir.

Peygamberlik mührü vurulduktan sonra kendisine Alak Suresinin ilk âyetleri vahy edilmiş, daha sonra ümmetinden insanlarla tartılmıştır. Ve sanki Peygamber olduğunun bilincinde olarak hiçbir şey olmamış gibi veya işini kolaylıkla yerine getiren bir kişinin ferâh hali ile Hz. Hatice'nin yanına dönmüştür.

Görüldüğü gibi bu rivâyette diğer “*Bedü'l-Vahy*” rivâyetlerinde bulunmayan birçok gariplik mevcuttur. Diğer rivâyetlerde Hz. Peygamber'in evine korku ve endişe içinde dönüp olanları Hz. Hatice'ye anlatması bu garipliklerin en başında gelmektedir. Ayrıca diğer hadis kitaplarında anlatılan “*Bedü'l-Vahy*” ile ilgili rivâyetlerin hiç birisinde “*şakku's-sadr*” hadisesinden ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Hatice ile birlikte Hira mağarasında itikâfa girmesinden bahsedilmemektedir.¹³⁶

Kanaatimize göre de İslâm Tarihi kaynaklarındaki ilk vahyin gelişi ile ilgili bilgilere de tamamen tezat olduğu görülen bu hadisin sağlam olduğunu söylemek mümkün değildir. Bundan dolayı biz de bu rivâyete dayanarak şakk-ı sadr meselesini açıklamanın doğru olmayacağı düşüncesindeyiz.

2.1.3.4. İsrâ Gecesinde Meydana Gelen Şakk-ı Sadr

2.1.3.4.1. Malik bin Sa'sa Rivâyeti

Kaynaklarda Mâlik bin Sa'sa'm rivâyet ettiği altı tane “*şakku's-sadr*” hadisi vardır. Rivâyetlerin tamamı *İsrâ ve Miraç* hadisesinin gerçekleştiği gece meydana gelen “*şakku's-sadr*” rivâyetleri ile ilgilidir.¹³⁷

حدثنا محمد بن بشار حدثنا محمد بن جعفر وابن أبي عدي عن سعيد بن أبي عروبة عن قتادة عن أنس بن مالك عن مالك بن صعصعة رجل من قومه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال بينما أنا عند البيت بين النائم واليقظان إذ سمعت قائلاً يقول

¹³⁶ Güzel, Yüksel, “*Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili*”, s. 77-78-79.

¹³⁷ Güzel, Yüksel, “*Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili*”, s. 6.

أحد بين الثلاثة فأتيت بطست من ذهب فيها ماء زمزم فشرح صدري إلى كذا وكذا قال قتادة قلت يعني قلت لأنس مالك ما يعني قال إلى أسفل بطني فاستخرج قلبي فغسل قلبي بماء زمزم ثم أعيد مكانه ثم حشي إيماناً وحكمة وفي الحديث قصة طويلة قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح

Bizlere, Muhammed bin Beşâr, Muhammed bin Ca'fer, İbn Ebî Adiyy, Saîd bin Ebî Arûbe, Katâde, Enes bin Mâlik ve Mâlik bin Sa'sa' (Enes'in kabilesinden) Rasûlullah'dan (s.a.v.) şöyle bildirmektedir:

“Beyt'te uyku ile uyanıklık halindeyken “Üç kişinin arasındaki” diye bir ses duydum. Sonra içinde zemzem olan altın bir tas getirildi. Göğsüm şuradan şuraya kadar yarıldı. Kalbim çıkarılıp zemzemle yıkandı. Sonra yerine konup hikmet ve îmân dolduruldu.” ¹³⁸

2.1.3.4.2. Ebû Zerr el-Ğifârî Rivâyeti

Ebû Zerr'den konumuzla ilgili beş hadis rivâyet edilmektedir. Bunlardan dört tanesi *İsrâ Gecesi* meydana gelen *“şakku's-sadr”* hadisesi, bir tanesi de Rasûlullah'ın çocukluğunda meydana gelen hadisenin anlatıldığı isnâdında inkita bulunan rivâyettir. ¹³⁹

Bizlere, Yahyâ bin Bukeyr, Leys bin Sa'd, Yunus bin Yezîd, İbn Şihâb ez-Zührî, Enes bin Mâlik ve Ebû Zerr, Rasûlullah'dan (s.a.v.) şöyle bildirmektedir:

“Ben Mekke'deyken evimin tavanı açıldı. Cibrîl geldi. Göğsümü yarıp sonra zemzemle yıkadı. Hikmet ve îmânla dolu altın bir tas getirdi. Onu göğsüme doldurdu ve sonra (göğsümü) dikti.” ¹⁴⁰

Ebû Zerr demiş ki: *“Ya Rasûlallah! Peygamber olduğunu öğrendiğinde bu işi nasıl anladın ve buna nasıl inandın?”*

¹³⁸ Tirmîzi, Ebû İsa Muhammed bin İsa, *Sünen*, V, 442, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

¹³⁹ Güzel, Yüksel, *“Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili”*, s. 23.

¹⁴⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmail bin İbrahim el-Cu'fî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I, 91, Çağrı yay, İstanbul, 1992.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle cevap vermiş: “*Ey Eba Zerr! Ben, Mekke vadilerinden birindeyken iki melek bana geldi. Biri yere indi, diğeri de gök ile yer arasında durdu. Biri, diğeri sordu: “Bu, O mu?” Diğeri, “Evet, bu, O” diye cevap verdi. “Onu, bir adamla tart.” dedi. Tarttı, ben O adamdan ağır geldim...*”

Rasûlullah, bu hadisenin devamı olan göğüs ameliyatını ve iki omuzu arasına Peygamberlik mührünün vurulmasını da anlatmış, sonunda şöyle buyurmuştur: “*O iki melek, yanımdan ayrılp gidinceye kadar yaptıklarını gözümle görür gibiyim.*” ¹⁴¹

2.1.3.4.3. Enes bin Mâlik Rivâyeti

Buhârî ve Müslim’de yer alan hadisleri Enes bin Mâlik’ten rivâyet eden kişi Şerîk bin Abdullah’tır. Hadisenin Enes’in ağzından anlatıldığı iki rivâyette de olayın peygamberlikten önce gerçekleştiği bildirilmektedir. ¹⁴²

Bizlere, Abdulaziz bin Abdullah, Süleyman bin Bilâl, Şerîk bin Abdullah ve Enes bin Mâlik Peygamberimizden (s.a.v.) şöyle bildirmektedir:

Rasûlullah (s.a.v.) peygamberlik gelmeden önce bir gece Mescid-i Haram’da uyurken ona üç kişi geldi ve onu götürdüler. Onların birincisi “*Hangisi o?*” diye sordu. Diğeri: “*Ortasındaki ki o onların en hayırlısıdır.*” dedi. Öbürü de: “*Onların en hayırlısını alınız.*” dedi.

Onu taşıyıp zezem kuyusunun yanına koyuncaya kadar onunla konuşmadılar. Zezem kuyusunun yanında Cebrâîl, Rasûlullah’ı (s.a.v.) onlardan aldı ve boğazıyla kasıklarının arasını, göğsünü ve karnını temizleyinceye kadar eliyle yıkadı. Sonra içinde îmân ve hikmetin dolu olduğu, altından bir tas getirildi. Onu göğsüne ve boğazının damarlarına sıkıştırdı, doldurdu ve göğsünü kapattı. ¹⁴³

¹⁴¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, II, 434, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

¹⁴² Güzel, Yüksel, *Şakku’s-Sadr Rivâyetinin Tahlili*, s. 36.

¹⁴³ Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Tevhîd, 37.

2.1.3.4.4. Hadislerin Değerlendirilmesi

Mâlik bin Sa'sa'dan gelen rivâyetlerde hadisin, sened bakımından inkıtaya uğramadan ve hadis tekniği açısından, Tirmizî ve Nesâî'nin eserlerinde de belirtildiği üzere, *sahih* olarak geldikleri görülmektedir.

Fakat hadislerin râvîlerinden birçoğu hakkında cerh ve ta'dil imamları tarafından ağır eleştiriler yapılmaktadır. Hadisin bileşke râvîsi olan Katâde hakkında, râvînin rivâyetinin terk edilmesi gerektiğini ifade eden *hâtıbu'l-leyl* olduğu ve *irsâl* yaptığı yönünde ifadeler vardır.

Aynı şekilde Affân bin Muslim hakkında da *irsâl* yaptığı ve mürsel haberleri muttasıl ve mevkuf haberleri de merfu hale getirmekle meşhur bir kişi olduğu söylenmiştir.

Müslim'in rivâyetinde yer alan Muaz bin Hişâm hakkında bilgi bulunamazken Ahmed ve Buhârî'deki rivâyetlerin senetlerindeki Hemmam bin Yahyâ'nın yazdıklarına muhâlif rivâyetlerde bulunduğu söylenmektedir.

Nesâî ve Buhârî'deki rivâyetlerdeki Hişâm bin Abdillâh hakkında da "*sebt*" olduğu söylene de *Kaderiyye'den* olduğu da söylenmiştir.

Buhârî'deki Halîfe bin Hayyât için de *zayıf olduğu, halka hikâye anlattığı ve hadis rivâyet etmese daha iyi olur* şeklinde cerh ifadeleri kullanılmıştır.

Tirmizî'deki rivâyetteki Muhammed bin Beşşâr hakkında *sika* diyenler olsa da cerh ve ta'dil otoriteleri ona çoğunlukla itibar etmemişlerdir.¹⁴⁴

Ebû Zerr'den gelen hadisimizin râvîlerinden olan Zührî'nin, sika olmakla birlikte, sika olmayan kimselerden de hadis rivâyetlerinin olduğu; Yunus bin Yezîd'in hadis rivâyetinde çok hata yaptığı, hıfzının kötülüğünden dolayı hadiste hüccet olmadığı; Yahyâ bin Abdillâh'ın hadiste zayıf kabul edilmesinden dolayı hadislerinin alınamayacağı ifade edilmektedir.

¹⁴⁴ Güzel, Yüksel, "*Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili*", s. 17-18.

Yine Anbese bin Hâlid için cerh ve ta'dil imamları ağır ifadeler kullanmaktadırlar. Ahmed bin Salih'in *kezzâb*, *hadis uyduran* bir kişi olduğu; Harmele bin Yahyâ'nın da yazdığı hadislerle amel etmediği belirtilmektedir.

Hadisimizin râvilerinin çok azı hakkında güven ifade eden görüşler olmakla birlikte râvilerin çoğunun zayıf oldukları görülmektedir. Ebû Zerr'den gelen rivâyetlerde Rasûlullah'ın göğsünün yarılıp zemzemle yıkanması işinden bahsedilmesine rağmen onun kalbinin yarılıp temizlenmesi olayından bahsedilmemektedir.¹⁴⁵

Şerîk bin Abdillâh'ın Enes'ten rivâyet ettiği İsrâ hadisi, rivâyetteki râvilerin çoğunluğu hakkında güvenilir oldukları yönünde kanaatler olsa da, öncelikle tarihi gerçeklerle örtüşmemektedir.

Rivâyette İsrâ hadisesinin peygamberlikten önce olduğu belirtilmektedir. İsrâ ve Miraç olayının peygamberlik esnasında gerçekleşmesinden dolayı *hadis tarihi açısından zayıftır*. Yine hadisin rivâyet zincirinde yer alan *Sâbit bin Eslem'in Katâde ile birlikte insanlara kıssa anlatmakta olduğu ve Enes'ten gelen rivâyetlerde hata yaptığı* rivâyet edilmektedir.¹⁴⁶

2.1.4. Şerh-i Sadr Olayına Müfessirlerin Yaklaşımları

Peygamberimizin göğsünün genişletilmesi, rahatlatılması olayını müfessirler çeşitli yönlerden ele almışlar ve yorumlamışlardır.

Gelen rivâyetleri incelediğimiz zaman müfessirler, şerh-i sadr olayına ya maddi, cerrahi bir operasyon olarak yaklaşmışlar ya da bu olayı manevi, mecâzi olarak ele alıp değişik îzâhlar getirmişlerdir.

Maddi, cerrahi bir operasyon şeklinde anlayanlar, Peygamberimizin sütannesinin yanında iken, on yaşında iken, Hira mağarasında iken ve İsrâ gecesinde Cebrâîl tarafından kalbinin yerinden çıkarılarak zemzem suyu ile yıkanmasını,

¹⁴⁵ Güzel, Yüksel, “Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili”, s. 29.

¹⁴⁶ Güzel, Yüksel, “Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili”, s. 43.

pisliklerden arındırılması ve yerine ilim ve hikmet konularak tekrar yerleştirilmesi şeklinde yorumlamışlardır.

Manevi olarak ele alıp, yorumlayanlar ise *şerh* kelimesini mecâzî anlamda ele almışlar, bununla kastedilenin Peygambere (s.a.v.) ilim ve hikmet verilmesi, kalbinin İslâm'a açılması, sabır ve katlanma gücü verilmesi, kalbinin yumuşatılması vb. şeklinde yorum getirmişlerdir.

Hadislerin gerek metin gerekse senet açısından değerlendirilmelerine baktığımızda kanaatimize göre bu hadislerin zaman zaman tarihi gerçeklerle çelişmesi, gerekse Kur'ân'ın ruhuna aykırı olmaları sebebiyle şüpheyle yaklaşılması gerektiği yönündedir.

Bize göre de sahih kaynaklarda yer alan hadislerin ise manevi olarak sevgili Peygamberimize zorluklar karşısında sabır; ilim ve tebliğ için güç ve gayretin verilmesi olarak yorumlamanın irdelediğimiz İnşirâh Suresinin tefsirine daha uygun olacağını düşünüyoruz.

Bu sebeple bizde klasik ve modern tefsir kaynaklarını inceleyerek müfessirlerin görüşlerini belli konu başlıkları altında toplayarak âyette geçen *şerh-i sadr* kavramını açıklamaya çalıştık.

2.1.4.1. İlim ve Hikmet Verilmesi

Kur'ân-ı Kerîm'in belagât ve i'cazını en güzel şekilde ortaya koyan Zemahşerî (v. 538 h.), "*tefsirlerin anası*" olarak kabul edilen "*el-Keşşâf*" isimli eserinde *şerh-i sadr* olayını şöyle açıklar:

Peygamberlik görevini yerine getirebilmen ve sırtına yüklenmiş olan ağır yükü taşıyabilmen, diğer kavimlerden ve senin kavminden sana inanmayanların göstermiş oldukları sıkıntılara katlanabilmen için genişlettik demektir. Cehâlet ve bilgisizlikten kaynaklanan zorluk ve sıkıntıyı giderip yerine ilim ve hikmet koyarak göğsünü açtık, ferahlattık demektir.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, VI, 396.

Mevdûdî (v.1979 m.) ise, İnşirâh Suresini tefsîr ederken, “*Rasûlullah’ın (s.a.v.) göğsünü açmak*” hususunda iki farklı anlamının olduğunu belirtir ve bunların yorumunu şu şekilde îzâh eder:

Birinci anlam şöyledir: Rasûlullah (s.a.v.) nübüvvetten önce de Arap müşriklerin, Hıristiyanların, Yahudilerin ve Mecusilerin dinlerinin yanlış olduğuna inanıyordu. Aynı zamanda Araplar arasındaki Haniflikten de mutmain değildi. Çünkü bunların akidesi de müphemdi. Rasûlullah doğru yolun hangisi olduğunu bilmiyordu. Bu nedenle o, zihnî bakımdan tereddüt içindeydi. Allah nübüvvet vererek Rasûlullah’ın (s.a.v.) tereddütlerini gidermiş ve apaçık doğru yolu göstererek ona kâmil itmi’nân-ı kalp vermiştir.

“*Göğüs açmak*” ın diğer anlamı ise şöyledir: Allah, Rasûlullah’a nübüvvetle birlikte, cesaret, himmet, yüksek irade ve kalp ferahlığı vermişti. Rasûlullah (s.a.v.), risâletin sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli olan ilme de o kadar geniş sahip olmuştu ki başkasının zihni bunu alamazdı. Rasûlullah’a (s.a.v.) en büyük fesatları gidermek, onu düzeltmek ehliyeti bir hikmet olarak verilmişti.

Bu hikmet O’na, cahiliyeye batmış ve her yönüyle aşırı kaba bir toplumda zâhirde elinde hiçbir imkân, arkasında da hiçbir kudret olmadan İslâm’ın bayrağını yüceltmesi için verilmişti.

Ayrıca bu hikmet, muhaliflerinin ve düşmanlarının en büyük saldırılarına karşı koymaktan hiç çekinmemesi, bu yolda bütün zorluklara ve musîbetlere sabretmesi ve tahammül etmesi, hiç bir gücün onu davasından caydırmaması için de verilmişti.

Allah, Rasûlullah’a (s.a.v.) büyük bir nimet olarak “*göğüs açmak*”ı verdikten sonra bunu hatırlatarak “*başlangıçtaki zorluklar için niye üzülüyorsun?*” buyurmuştur.¹⁴⁸

Kur’ân-ı Kerîm’in surelerini nüzûl sırasına göre tefsîr etmiş olduğu “*Beyânü’l-Hak*” isimli eserinde Duman ise bu konudaki görüşlerini şöyle bildirmektedir:

¹⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhimü’l-Kur’ân*, VII, 156-157.

Kanaatimizce Peygamberin göğsünün açılması, maddi bir kalp operasyonu olmadığı gibi, meleklerin mana âleminde yarıp içindekileri temizlemesi anlamında da değildir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) dediği gibi kalbin açılması, genişletilmesi, ilim ve hikmet ile doldurulup ferahlatılması demektir.

Nitekim “Allah kimi hidâyete erdirmeyi isterse onun göğsünü İslâm'a açar”¹⁴⁹ “Allah'ın göğsünü İslâm'a açtığı kimse Rabbinden bir nur üzerine olmaz mı?”¹⁵⁰ âyetleri de bu manayı doğrulamaktadır.

Yüce Mevlâ indirdiği vahiy ile birlikte elçisine ilim-hikmet lütfetti, dinin özünü kavrama yetisini geliştirdi, anlayış ve idrak kabiliyetini artırdı. Ona kısmen de olsa dünya ve âhiret gerçeklerini tanıttı, meselelerin çözüm yollarını gösterdi, endişelerini bertaraf etti. Ona îmânı sevdirdi, kalbini îmân nuruyla süsledi.¹⁵¹

Zümer Suresinin 22. âyeti de dikkate alındığında onun beşeri idrak kapasitesinin vahiy ile artırıldığına ve azami seviyeye çıkarıldığına işaret olarak anlamak uygun olur.¹⁵²

el-Hasen'in de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Biz, göğsünü senin için açıp genişletmedik mi?” Yani, göğsün açılıp hikmet ve ilim ile dolduruldu demektir.¹⁵³

Ebû Hayyan şöyle der: Göğsü açmak demek, kendisine vahiy edilebileni alabilmesi için onu hikmetle aydınlatmak ve rahatlatmak demektir.¹⁵⁴

Derveze de göğsün açılmasıyla kastedilenin, Peygambere (s.a.v.) Allah'ın bahşettiği hidâyet ve kesin bilgi olduğunu söylemiştir.¹⁵⁵

¹⁴⁹ En'âm, 6/125.

¹⁵⁰ Zümer, 39/22.

¹⁵¹ Duman, Zeki, *Beyânü'l-Hak*, I, 98-99.

¹⁵² Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 642.

¹⁵³ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed bin Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, IXX, 105, Dâru İhyâ-i Tûrâsü'l-Arabiyyi, Beyrut-Lübnan, 1967.

¹⁵⁴ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Kur'an-ı Kerîm'in Ahkâm Tefsiri*, VII, 295.

¹⁵⁵ Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, I, 173.

2.1.4.2. Kalbinin İslâm'a Açılması

İmam Kurtubî (v. 671 h.) bu âyeti tefsir ederken *şerhu's-sadr'ı*, Peygamberin (s.a.v.) göğsünün İslâm'a açılması olarak yorumlar ve İbn Abbas'ın şu rivâyetini aktarır:

*“Ey Allah'ın Resulü! Göğüs hiç açılır mı? diye sordular. Evet, hem de genişler, buyurmuştur. Ey Allah'ın Resulü, bunun bir alameti var mıdır? diye sordular. Şöyle buyurdu: “Evet, aldaniş diyarından uzaklaş, ebedilik diyarına dönüş, ölüm gelmeden ölüme hazırlanış.”*¹⁵⁶

Seyyid Kutub (v. 1966 m.) ise, İnşirâh suresinin Duhâ surenin bütünleyicisi mahiyetinde olduğunu, aynı şefkat, sevimlilik ve münacat ruhu havasının bu surede de olduğunu belirttikten sonra şerh-i sadr olayına bakışını şu sözlerle belirtiyor tefsirinde:

Bu âyetler gösteriyor ki Hz. Peygamber (s.a.v.) mükellef kılındığı bu davanın meselelerinden herhangi birisi dolayısıyla önüne çıkan engeller ve çevresine dikilen tuzaklar yüzünden ruhen büyük sıkıntılar içerisindeydi. Bu âyetler bu davanın ağır yüküyle sıkıntı içinde olduğunu, omzunda ağırlıklar bulunduğunu hissettiğine işaret ediyor.

“Senin göğsünü açmadık mı?” senin göğsünü bu dava için açmadık mı? Senin yolunu kolaylaştırmadık mı? Bu davayı senin kalbine hoş gösterip yolunu çizmedik mi? Gideceğin yolu belirtip mutlu neticesini görmeni sağlamadık mı? Sen içini yokla. Onda bir huzur, inşirâh, aydınlık ve rahat göreceksin. Hissen bu lütufların zevkini tatmaya hazır ol...¹⁵⁷

Buhârî de İbn Abbas'tan rivâyetle *“Onun göğsünü açmadık mı”* kısmını tefsir ederken, *Allah onun göğsünü İslâm'a açtı,*¹⁵⁸ *İslâm ile sevindirdi* şeklinde yorumlamıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, IXX, 104.

¹⁵⁷ Kutub, Seyyid, *fi Zilâli'l-Kur'an*, XVI, 262.

¹⁵⁸ Halid Abdülkadir Ali, *Câmiu't-Tefsir Min Kütübü'l-Ehâdis*, IV, 2367, Riyad, ts.

2.1.4.3. Kalbinin Nurlandırılması

İbn Kesir (v.774 h.) , göğsünün yarılması ile kastedilenin Peygamberin (s.a.v.) kalbinin nurlandırılması ve kendisinin geniş ve rahat kılınması olarak anlamıştır.

Allah Peygamberinin kalbini açıp rahatlattığı gibi şeriatını da geniş, kolay ve hoşgörülü kılmıştır. Ve bu ifadenin Cenâb-ı Allah'ın “*Allah kimi hidâyete erdirmek isterse; Onun kalbini İslâm'a açar*”¹⁶⁰ kavlinde olduğu gibidir.¹⁶¹

Ragıb el-İsfahani, *el-Müfredât* isimli eserinde ise “*şerh-i sadr*” kavramını; kalbin ilahi nur ile Allah tarafından bir huzur ve sükûnet, bir rahatlık ile genişletilmesi şeklinde açıklamıştır.¹⁶²

2.1.4.4. Kalbinin Yumuşatılması

el-Ferrâ, buradaki şerh-i sadr ile kastedilenin, Peygamberin (s.a.v.) kalbinin yumuşatılması olduğunu söylemiştir.¹⁶³

Ayrıca Ebû Salih'in, İbn Abbas'tan rivâyetle “*Senin kalbini yumuşatmadık mı?*” diye açıkladığı da rivâyet edilmiştir.¹⁶⁴

Sa'lebi ise; “*biz senin kalbini îmân, nübüvvet, ilim ve hikmet ile açıp, genişletip kalbini yumuşatmadık mı?*” şeklinde ifade etmiştir.¹⁶⁵

Muhammed Hamdi Yazır ise bu âyeti tefsir ederken, müfessirlerin bazılarının kabul ettiği gibi; Peygamberimizin kalbine maddi bir operasyon olduğu, kalbinin yerinden Cebrâîl tarafında çıkarılıp zemzemle yıkandığı ve yerine ilim ve hikmet

¹⁵⁹ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 525.

¹⁶⁰ En'âm, 6/125.

¹⁶¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 429.

¹⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 642; Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, X, 85, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996.

¹⁶³ el-Ferrâ, Ebû Zekeriyya Yahya bin Ziyad, *Meâni'l-Kur'an*, III, 275, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, ts.

¹⁶⁴ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, IXX, 105.

¹⁶⁵ es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, X, 232.

doldurulduğu görüşünü *tartışmalı bulduğunu belirtiyor* ve kendi görüşünü şu şekilde aktarıyor:

“*Şerh-i sadr*”dan maksat, neticesi marifet ve itâat olandır ki, bunu da birkaç şekilde îzâh etmişlerdir:

1- Hz. Peygamber (s.a.v.) insanlara ve cinlere peygamber gönderilince Allah’tan başka ilâhlardan ve onlara tapanlardan uzak olmak suretiyle insanlar ve cinlerle uğraşmak önce zor gelmiş, göğsünü daraltmıştı. Fakat yüce Allah ona öyle âyetler göstermişti ki bunlarla bütün o zorlukları aşma gücü ve imkânı bulmuş ve yüklenmiş olduğu her meşakkat, her şey gözünde küçülmüş idi.

2- Rasûlullah (s.a.v.)’in sinesi bütün önemli şeylere açılmıştı, telaş etmez, ızdırıp çekmez, şaşkırtmaz, sıkıntı ve ferah hallerinin ikisinde de gönlü rahat bulunur, yükümlü olduğu görevini edâ ile meşgul olurdu diyerek bu konudaki görüşünün manevi bir yardım olan Hz. Peygamber’in iç huzurunun sağlanması yoluyla onun vazifesini daha rahat ve güvenli yapmasını sağlamak yönünde olduğunu ifade etmektedir. ¹⁶⁶

2.1.4.5. Sabır ve Katlanma Gücü Verilmesi

İş’âri Tefsir Ekolünün önde gelen eserlerinden olan “*Rûhu’l-Beyân*” da İsmail Hakkı Bursevî, bu olaya şöyle îzâh getirir:

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “*Nûr, kalbe girdi mi o kalp açılır ve genişler.*” Hadisin manası şudur: Nûr kalbe girdi mi o kalp, belalara ve ilahi sırları muhafazaya tahammül eder.

Nitekim Musa şöyle demişti: “*Musa: Rabbim dedi: Yüreğime genişlik ver.*” ¹⁶⁷

Yüreğime genişlik ver de inatçıların sefihliği ve inatçılıklarına karşı yüreğim daralmasın. Tam tersine onlardan gelecek eziyetlere daha da fazla katlanabilsin. ¹⁶⁸

¹⁶⁶ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IX, 293.

¹⁶⁷ Tâhâ, 20/25.

¹⁶⁸ Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu’l-Beyân*, X, 85-86, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996.

İmam Ata'da göğsün açılması ile kastedilenin; Allah'ın Peygamberine sabır ve katlanma gücü vermesi olduğunu söylemiştir.¹⁶⁹

2.1.4.6. Çektiği Sıkıntılardan Kurtarılması

Mefâtihu'l-Gayb isimli tefsirinde Râzi'nin *şerh-i sadr* âyetine yorumu şu şekilde olmuştur:

Hz. Peygamber (s.a.v.) cinlere ve insanlara Peygamber olarak gönderilince; kalbi, cinlerin ve insanların karşı koyuşundan sıkılmaya başladı. Böylece Allah Teâlâ, ona, üstlendiği her şeyi kapsayan ve onun nezdinde katlandığı her türlü sıkıntıyı küçülten âyetler verdi. Böylece Peygamber (s.a.v.)'in göğsü genişledi, açıldı.

Böylece bütün işleri canı sıkılmadan, morali bozulmadan ve endişeye kapılmadan yapar hale geldi. O halde “*şerh*” genişletmek demek olup, manası gamdan, kederden ve üzüntüden kurtarmaktır.

Çünkü Araplar, kederi, endişeyi *ضيق الصدر* “*göğüs darlığı*” diye ifade ederler. Bu tıpkı “*And olsun Biz, Senin göğsünün daraldığını biliyoruz*”¹⁷⁰ âyetinde olduğu gibidir.¹⁷¹

Süleyman Ateş'de, tefsirinde bu âyetlerde kastedilen *şerh* ile kastedilenin maddi bir operasyon olduğunu savunanlara karşı çıkmış ve şöyle devam etmiştir:

Bazı rivâyetlerde Peygamberin (s.a.v.) göğsünün açılması, “*çocukluğunda Cebrâil'in gelip onun göğsünü yarması, kalbini çıkarıp yıkaması, günahlardan temizlemesi, sonra ilim ve îmânla doldurarak yerine koyması*” şeklinde açıklanır ki bu rivâyet evvela bu iki sureye ters düşmektedir.

¹⁶⁹ el-Mâverdi, Ebû Hasan Ali bin Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, VI, 296, Dâru'l-Kitab, Beyrut.

¹⁷⁰ Hicr, 15/97.

¹⁷¹ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 230-231.

Çünkü bundan önce inen Duhâ suresinde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberlikten önceki durumu *dâll* (şaşkın, yolunu yitirmiş) olarak nitelendirilmişti. Onun devamı olan bu surede de O'nun, vaktiyle duyduğu sıkıntıların, üzerine belini çatırdatan ağır bir yük gibi binmiş olduğu anlatılmaktadır.

Eğer gerçekten çocukluğunda kalbi çıkarılıp yıkanmış olsaydı, O'nun o zamandan beri hiç *dall* (şaşkın) olmaması ve kendisine ağırlık, sıkıntı veren düşüncelerden uzak bulunması gerekirdi. Demek ki Peygamber olmadan önce de O'nda sıkıntılar, tereddütler, şaşkınlık halleri vardı. Çünkü O da yaşadığı toplumun bir bireyi idi. *Süddi*'nin de dediği gibi; *O da, onlar gibi yaşıyordu.*

Ancak Peygamber olduktan sonra O; sıkıntılardan, şaşkınlık hallerinden kurtarılıp tam gönül huzur ve sükûnuna kavuşturulmuş, gönlü itmi'nan bulup durulmuştu. Kalbinin ilim ve hikmetle doldurulması da, ruhuna dolan vahiylerle olmuştur.¹⁷²

2.1.4.7. Değerlendirme

Bugüne kadar yapıla gelen bu âyetin tefsiri ile ilgili Müfessirlerin görüşlerini bölümler halinde yukarıda dile getirdik. Gerek surenin indiği ortamı gerekse kendinden önceki sure ile olan münâsebetini incelediğimiz zaman bize en yakın olan görüşün âyette ifade edilen "*Biz senin göğsünü açmadık mı?*" ile kastedilen maddi bir şerh etme, cerrahi bir ameliyat olmayıp; manevi olarak Peygamberin (s.a.v.) rahatlatılması, sıkıntılarının giderilmesi, çektiği sıkıntılardan kurtarılması olduğunu düşünmekteyiz.

İlk vahyin gelmesiyle birlikte risâlet görevine başlayan Hz. Muhammed o ana kadar toplum içinde saygı gören, hiç kimseyle herhangi bir sorunu olmayan ve onların güvenini kazanmış *emîn* bir insandı. Fakat çevresindeki insanları İslâm dinine davet etmeye başlayınca o ana kadar hiç karşılaşmadığı büyük bir tepki karşılaştı ve bir anda yalnız kaldığını hissetti.

¹⁷² Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 525.

Kendisine ilk inanan eşi Hz. Hatice ve en yakın arkadaşı Hz. Ebubekir O'na sürekli destek olmuşlar ve O'nun davasında haklı olduğunu sürekli kendisine telkîn etmişlerdi. Bütün bu desteklere karşın Hz. Muhammed'in insanların putlara tapmaktan vazgeçmemeleri, şirkten yüz çevirmemeleri ve Allah'ın dinine girmeyi kabul etmemelerinden dolayı büyük bir rahatsızlık duyduğu; insanların göz göre göre bataklığa gömülüp gitmesine bir şey yapamamasından dolayı derin üzüntü içinde olduğu, ümitsizliğe düştüğü ve ruhen sıkıntıya girdiği dönemler olmuştur.

İşte böyle dönemlerde Allah kendisine vahiyler göndererek destek olmuş, O'na moral vermiş; gönderdiği âyetlerde Yusuf Kıssasını anlatmış, Yusuf'un çektiği sıkıntılar karşısında olan sabrını ve azmini örnek göstermiştir. Ya da kavminin kendisini dinlemesinden sıkılıp habersizce ülkesini terk eden Yunus Peygamberin yaşadıklarını anlatarak Rasûlünün motivasyonunu yükseltmiş ve sanki şöyle demek istemiştir O'na (s.a.v.):

“Biz senin yüreğine su serpererek, içinde bulunduğun stresli ortamdan seni kurtararak, mânen bunaldığın anlarda yanında olarak, sıkıntılar karşısında göğsünü ferahlatarak senin göğsünü açmadık mı?”

2.1.5. Âyetteki Edebi Sanatlar ve Hikmetler

2.1.5.1. Edebî Sanatlar

Âyetin başındaki hemze *istifhâm-ı takrîridir*. Yani âyetin manası *شرحنا* “*evet açtık*” demek suretiyle mazi fiiline atıfta bulunmaktadır.¹⁷³

Bu, Allah'ın nimetlerini saymak ve hatırlatmak içindir¹⁷⁴ ve bu âyetteki *لك* ifadesi *نشرح* ile bağlantılıdır.¹⁷⁵

¹⁷³ ed-Derviş, Muhyiddin, *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânühü*, X, 515, Dâru İbn Kesir, Beyrut.

¹⁷⁴ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 575, Dersâdet yay, ts.

¹⁷⁵ Mahmud Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân ve Sarfihî ve Beyânihi*, s. 356.

Âlimler “*sadr*” ı, Kur’ân ve ilmin mahalli olarak görmüşler ve buna da Cenâb-ı Allah’ın “*Hayır o, kendilerine ilim verilenlerin göğüslerindeki apaçık âyetlerdir*”¹⁷⁶ âyetini delil göstermişlerdir.¹⁷⁷

2.1.5.2. Hikmetler

İnşirâh suresinin birinci âyeti incelediğimiz zaman karşımıza bu âyetin çeşitli inceliklerinin ve hikmetlerinin çıktığını göreceğiz. Biz de şerh-i sadr âyetindeki hikmetleri bu bölüm içerisinde madde başlıkları altında incelemeyi uygun gördük.

a) Âyete soru ile başlanması ile ilgili olarak Sâbûnî, buradaki sorunun (أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ) istifhâm-ı takrîri olduğunu söylemektedir. Yani, “*Ey Peygamber! Hidâyet, îmân ve Kur’ân nuruyla, biz senin kalbini rahatlattık*” demektir.¹⁷⁸

Cenâb-ı Hak bu olumsuz ifadenin başına, istifhâm-ı inkârî için olan hemzeyi koyarak, bu soruyu sormuştur. Dolayısıyla bu, onun göğsünün genişletilmiş ve rahatlatılmış olmasını, olumsuz bu ifadenin, olumlu mana ifade ettiğini gösterir. Binâaleyh sanki “*Biz senin göğsünü genişlettik*” denilmek istenmiştir.¹⁷⁹

Zuhaylî’de bunun, Allahın nimetlerini hatırlatmak için takriri bir soru olduğunu belirterek, kastedilenin “*Yani, göğsüne genişlik verdik*” demek olduğunu söylemiştir.¹⁸⁰

b) Kurtubî tefsirinde âyetin başında yer alan istifhâm hemzesinden hemen sonra olumsuzluk edatının kullanımı ile ilgili şu şekilde bir değerlendirme yapar:

Lem (لَمْ) lafzı bir olumsuzluktur. İstifhamda da bir çeşit olumsuzluk manası vardır. Bundan sonra da bir olumsuz ifade geldi mi, artık mana tahkik eder. Yüce

¹⁷⁶ Ankebut, 29/49.

¹⁷⁷ en-Nehhâs, Ebû Cafer Ahmed bin Muhammed bin İsmail, *İ'râbü'l-Kur'ân*, III, 728, Bağdad, ts.

¹⁷⁸ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 575.

¹⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 229.

¹⁸⁰ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l-Münîr*, XV, 548.

Allah'ın *أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ* “Allah hâkimlerin hâkimi değil mi?”¹⁸¹ buyruğunun, “Allah hâkimlerin en hâkimidir” anlamında olması gibi.

Aynı şekilde *أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ* “Allah kuluna yetmez mi?”¹⁸² buyruğu da böyledir.

Abdûlmelik bin Mervan'ı öven Cerir'in şu beyiti de buna benzemektedir:

“Sizler, bineklere binenlerin en hayırlıları,

*Ve âlemler arasında en açık elli olan kimseler değil misiniz?”*¹⁸³

Bursevî de bu görüşe katılarak; cümlenin sonundaki olumsuzluk edatı ile soru edatının kullanılmasının, cümlenin manasını olumlu kıldığını söyler. Buna göre âyetin manası, “Biz senin göğsünü açıp genişlettik. Öylesine ki hem görünen âlemi, hem de gayb âlemini kuşatabildi” şeklindedir.¹⁸⁴

c) Elmalılı Hamdi Yazır'a göre bu âyette “açmadık mı?” buyrulup da “açmadım mı?” buyrulmamasının da iki îzâh tarzı vardır:

1- “Nûn” ta'zim ve ululuk gösteren “Nûn” olması itibariyle, nimeti verenin büyüklüğü nimetin büyüklüğünü gösterir.

2- “Çoğul Nûn” u olarak yorumlandığı takdir de mana şu olur: Bu açma ve yarma işini yaparken doğrudan doğruya yalnız yapıvermedim. Meleklerimi de çalıştırdım.¹⁸⁵

Nurbaki ise özellikle “İnşirâh” kelimesinin “Neşrahleke” şeklinde bildirilmesi, şerh olayının çok şiddetli olduğunu beyân içindir, demektedir

¹⁸¹ Tîn, 95/8.

¹⁸² Zümer, 39/36.

¹⁸³ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IXX, 105.

¹⁸⁴ Bursevi, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, X, 86.

¹⁸⁵ Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IX, 294.

Bu tarz etki, maddeden bir misal verirsek; göğse “*Lazer Işını*” benzeri şiddetli bir etkidir. Ve kalbin üst yüzeyindeki kalb-i sanûberi noktası manevi bir ışınla açılır ve evrendeki tüm boyutlara kanallara intikal eder.

İnsanın özündeki asıl mana hikmeti de budur. İnsan bedeninde kalb-i sanûberi noktası evrenin tüm kanallarına açılabilen gizli, esrarengiz bir kapıdır. Ve bu kapı ilahi bir ışınla açılır. İşte sadrın şerh edilmesi ve kalp çevresindeki operasyon bu gerçeği dile getirmektedir.¹⁸⁶

d) Elmalılı Hamdi Yazır’a göre “*göğsünü açmadık mı?*” denilmekle yetinilmeyip de “*senin için*” denilmesinde de nükteler vardır.

Birincisi, “*lâm*” ın “*lâm*” a karşılık olmasıdır. Yani وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ “*Ancak bana ibâdet etsinler diye...*”¹⁸⁷ ve فَأَعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي “*Beni anmak için namaz kıl.*”¹⁸⁸ buyrulduğu üzere “*Sen bütün itâati benim için yaparsın, bende yaptığımı senin için yaparım*” demek olur.

İkincisi, elçiliğin faydaları, sevabı Allah’a değil, elçiye ait olduğuna dikkat çekme olur. Yani, *benim için değil; senin için açtık.*

Üçüncüsü, bu açma ve yarmada zarar ihtimalinin bulunmadığını bildirmek içindir. Yani aleyhine değil, bütün sonuçları hayır olmak üzere lehine açtık ve yardım demektir.¹⁸⁹

Bursevî’ye göre ise de, yukarıdaki âyet-i Kerîmedeki لَكَ (sana) ifadesi; Rasûlullah’ın göğsünün açılıp genişletilmesinin kendi menfaâtine ve yararına olduğuna işaret etmektedir.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Nurbaki, Haluk, *Namaz Sureleri Yorumu*, s. 128-129, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999.

¹⁸⁷ Zâriyat, 51/56.

¹⁸⁸ Tâhâ, 20/14.

¹⁸⁹ Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IX, 294.

¹⁹⁰ Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu’l-Beyân*, X, 86.

e) Yüce Allah'ın bu âyette *kalp* kelimesi yerine *sadr* kelimesi kullanmasını ise Râzi şu şekilde îzâh eder:

Râzi'ye göre vesvesenin yeri Hak Teâlâ'nın da *الَّذِي يُوسَسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ* “O Şeytan, insanların sadırlarına vesvese verir”¹⁹¹ buyurduğu gibi “*sadr*” (göğüs) tür. Bunun için bu vesveseyi gidermek ve bunu hayır duygularıyla değiştirmek “*şerh-i sadr*” dır. Şüphesiz Allah Teâlâ, “*şerh*” işini kalbe değil de, özellikle “*sadr*” a tahsis etmiştir.¹⁹²

Hamdi Yazır ise, “*Senin kalbini*” denilmeyip de “*senin göğsünü*” denilmesinin, bu yarmanın genişliğine, yani yalnız içte kalmayıp eserleri dışta da görüldüğüne dikkat çekme için kullanıldığını savunur.

Yani Rasûlullah'ın (s.a.v.) sinesi *وَلَا تَحْزَنُ عَلَيْهِمْ وَآخِضُ جَنَاحِكَ لِلْمُؤْمِنِينَ* “Müminler için kanadını indir”¹⁹³ emri gereğince bütün müminlere şefkat ve merhametle açıktır.¹⁹⁴

2.2. ÜZERİNDEKİ AĞIR YÜKÜN KALDIRILMASI

2.2.1. Âyetlerdeki Kelimelerin Sözlük Anlamları

وزر sözcüğü, sarp dağ ve dağdaki sığınak yeri manasına gelir. Yüce Allah şöyle buyurur: *كَلَّا لَوْ وَزَرَ* “Hayır, hayır hiçbir sığınak yoktur.”¹⁹⁵

“*vizr*” ise ağırlık demektir ve dağın ağırlığı düşünülerek teşbih yoluyla bu şekilde adlandırılmıştır. Günah da kimi zaman “*vizr*” diye ifade edilmiştir. Yüce Allah buyurur ki:

¹⁹¹ Nâs, 114/5.

¹⁹² Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 231.

¹⁹³ Hicr, 15/88.

¹⁹⁴ Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 294.

¹⁹⁵ Kıyâmet, 75/11.

لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ

“Kıyamet günü kendi **günahlarını** tam olarak yüklenmekle birlikte, bilgisizlikleri yüzünden saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından bir kısmını da **yükleneceklerdir**. Dikkat edin, **yüklendikleri günah ne kötüdür.**”¹⁹⁶

Yüce Allah’ın وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى “Kimse kimsenin günahını çekmez”¹⁹⁷ sözüne gelince bu; “onun günahı alınıp başkasına yüklenmez” demektir.

وزير ise, emirin ağırlıklarını ve işlerini üzerine alan kişidir.

Aynı kökten gelen وزارة vezirlik/bakanlık ise, aynı fiilin صناعة “meslek” manası taşıyan formuna girmiş şeklidir.¹⁹⁸

ينقض – نقض birinci baktan gelip; bozmak, yıkmak ifsâd etmek, yerle bir etmek, ihlâl etmek gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹⁹

نقيض ise devenin sırtındaki yükün ağırlığından dolayı, devenin üstündeki tahteravandan duyulan sestir.²⁰⁰

Araplar, deve seferden dönüp de sefer onu zayıflatmış, etini gidermiş olduğu zaman o deveye “bu, seferin yorup bitkin düşürdüğü devedir” manasına “bu, nıkdı seferdir” derler.²⁰¹

“Nıkd” ve “nakîd”, yıkıntıya, yürümekten bitkin düşmüş deveye dendiği gibi bir şeyin büzülürken, koparken ve bir yükün yıkılmaya yüz tuttuğu sırada çıkardığı sese, araba gıcirtısına da denir. Sırta yük yüklenince hafif bir ses işitilir. Yükteki maddelerin bir birlerini sıkıştırmasından veya yükün kaburgaları sıkıştırmasından çıkan bu sese “nakîd” denir.

¹⁹⁶ Nahl, 16/25.

¹⁹⁷ En’âm, 6/164.

¹⁹⁸ el-İsfahâni, Ragıb, *el-Müfredât*, s. 867.

¹⁹⁹ Mesud, Cübran, *er-Raid*, s. 906.

²⁰⁰ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’t-Tefâsîr*, III, 575.

²⁰¹ Elmalılı, M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, IX, 295.

انقاض (İnkâd) ise yükün sırtta ağır basarak kemikleri çatırdatmasına demektir ki; “*Belini kütletti, kemiklerini birbirine geçirdi*” sözümüz bu manayı anlatır.

Hz. Muhammed’in (s.a.v.), Peygamberlikten önceki sıkıntıları, sırtta ses çıkararak veya beli kütleten yüklere benzetilmiştir. O yükler nasıl deveyi rahatsız ederse, insanın beline binen sıkıntılarda onu öyle rahatsız eder.²⁰²

Zahr kelimesi, Za–He–Ra (ز - ه - ر) harflerinden türemiştir.

Kelime anlamı, bir şey gizli iken açığa çıkmak, ortaya çıkmak; birinin sırtına vurmak, bir şeyi sırtı arkasına almak; karısına zihâr eylemek, yani “*sen bana annemin sırtı gibisin*” demek anlamlarına gelir.²⁰³

Zahr: “*Karnın hilafı*” demektir. İnsan da zahr şu demektir: Sırtın üst tarafındaki kuyruktan, alt tarafındaki kuyruk bölüme kadar olan kısmına denir. Zahr kelimesinin çoğulları ise şöyledir: “*Ezhurun*”, “*Zuhûrun*” ve “*Zuhrânun*”²⁰⁴

Bir şey açığa çıktığı ve belirmediği zaman “*zâhir*” diye isimlendirilir. Gündüz vakitlerinin en açığı ve aydınlığı olduğu için öğlen vaktine de “*zuhr*” veya “*zahîra*” da denir.²⁰⁵

ظهر fiili (ل) ile kullanıldığı zaman; açık, net, belirgin olmak; görünmek; ortaya çıkmak; zuhur etmek anlamlarına gelir. (ع لى) ile kullanıldığı zaman ise bir şeye üstün gelmek, gâlib gelmek anlamındadır.²⁰⁶

2.2.2. “*Vizr*” Hakkında Müfessirlerin Görüşleri

İkinci âyette geçen *vizr* kelimesi, bu âyetin ve kendinden sonra gelen üçüncü âyetin anlaşılmasının temel noktasını oluşturmaktadır. Çünkü müfessirler bu âyeti tefsir ederlerken bu kelime üzerinde yoğunlaşmışlar ve Allah Teâlâ’nın “*senin*

²⁰² Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, X, 526.

²⁰³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV, 520; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, III, 371.

²⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV, 520; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, III, 371; Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu’cemü’l-Mekâyis fi’l-Lugâ*, “z–h–r” maddesi, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts.

²⁰⁵ Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu’cemü’l-Mekâyis fi’l-Lugâ*, “z–h–r” maddesi.

²⁰⁶ Mutçalı, Serdar, *el-Mu’cemü’l-Arabiyyi’l-Hadîs*, s. 543.

yükünü kaldırmadık mı” buyururken neyi kastetmiş olabileceği üzerinde değişik görüşler bildirmişlerdir.

Bizde tefsir kaynaklarını incelediğimiz zaman genel olarak *vizr* hakkında üç temel görüşün olduğunu mülâhaza ettik. Şimdi bu görüşlerin neler olduğunu sırasıyla açıklayarak, âyetlerden kastedilen murâdın daha iyi anlaşılması için çalışacağız.

2.2.2.1. Günahlar

Kurtûbî, tefsirinde, ikinci âyetteki “*vizr*” ile kastedilen şeyin “*Peygamberimizin (s.a.v.) işlemiş olduğu günahlar*” olduğunu söylemiştir. Çünkü O’na göre Peygamber (s.a.v.) her ne kadar bir puta ve heykele ibâdet etmedi ise de kavminin yaptığı pek çok işi yapardı.

Katâde, Mücahit ve el-Hasan da şöyle demişlerdir: “*Peygamber (s.a.v.) ’in kendisine ağır gelen bir takım günahları vardı. Allah, bütün bu günahları ona bağışladı.*”²⁰⁷

İbn Kesîr ise; “*Yükünü üzerinden atmadık mı?*” âyetinin, Allah Teâlâ’nın *لِيَعْفَرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ* “*Tâ ki, Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın.*”²⁰⁸ kavli gibi olduğunu belirtmiştir.²⁰⁹

Taberî de tefsirinde de; âyet-i Kerîme de zikredilen “*yük*” ten maksadın “*günahlar*” olduğunu belirterek; Allah Teâlâ, Rasûlünün (s.a.v.), Peygamberlik vermeden önceki günahlarını affederek, yükünü kaldırdığını söylemiştir.

el-Ferrâ ve Mücâhid bin Cebir bu âyetin tefsirini yaparken buradaki *vizr* kelimesi ile kastedilenin Peygamberimizin (s.a.v.) Cahiliyye döneminde işlemiş olduğu günahları olduğunu belirtmişlerdir.²¹⁰

²⁰⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IXX, 106.

²⁰⁸ Fetih, 48/2.

²⁰⁹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 430.

²¹⁰ el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 275; Ebu'l-Haccâc el-Mekkî Mücahid b. Cebr, *Tefsîru İmam Mucâhid b. Cebr*, s. 736, Mektebetu'l-Felâh, Kuveyt, 2003.

Dehhak ise daha farklı ve ağır bir yorum getirerek bu *yükten* maksadın, *şirk* olduğunu söylemiş ve Allah Teâlâ'nın Rasûlullah'ı şirkten kurtararak, onun yükünü kaldırdığını savunmuştur.²¹¹

Mâverdi ise tefsirinde bu konu hakkındaki görüşleri sıralarken buradaki *vizr* den kastedilenin, Allah'ın Peygamberini nübüvvetten önce kırk yaşına kadar pisliklerden korumuş olması ve vahyin gelmesiyle birlikte kirlerden arınmış biri olması olarak yorumlamıştır.²¹²

Ayrıca âyetteki “*vizr*” kelimesini, *ümmetin günahları* diye açıklayan müfessirlerde olmuştur. Bu kimseler, Peygamberin kalbi onlarla meşgul olduğundan dolayı onların günahlarının kendisine izafe edildiğini savunmuşlardır.²¹³

2.2.2.2. Hatalar

Sâbûnî'ye göre, buradaki günahlardan maksat, isyanlar ve büyük günahlar değildir. Çünkü Peygamberler suç işlemekten korunmuşlardır.

Bu *yük* ile kastedilenler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendi içtihiadı ile yapıp da kınandığı şeylerdir: Mazeret ileri sürdükleri zaman münafıklara cihâttan geri kalma izni vermesi, Bedir esirlerinden fidye alması, âmâ İbn Ümmü Mektûm'a karşı yüzünü ekşitmesi vb.²¹⁴

Zuhaylî de Sâbûnî'nin görüşüne paralel bir görüş belirterek; burada kastedilen *vizrin*, isyanlar ve suçlar olmadığını; çünkü Peygamberlerin günah işlemekten ma'sum olduklarını ifade etmiştir. Burada kastedilen evlâ olanın aksine içtihat ederek yapmış olduklarıdır: Tebük gazvesinde münafıkların geri kalmalarına izin vermesi, Bedir'de esirlerden fidye alması, âmâyâ karşı yüzünü ekşitmesi vb.²¹⁵

²¹¹ Taberî, Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili'l-Kur'ân*, XXIX, 235.

²¹² el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, VI, 297.

²¹³ Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IXX, 190.

²¹⁴ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Tefsîru Cüz-i Amme*, s. 99, Müessesetu Menâhili'l-İrfân, Beyrut, ts.

²¹⁵ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîru'l-Münîr*, XV, 549.

İbn Cüzey ise bu âyeti yorumlarken Peygamberimizin “*Mü’min günahını dağ gibi görüp üzerine düşeceğinden korkar. Münâfik ise günahını burnunun üzerine konan ve hemen uçuvarecek olan sinek gibi görür*” hadisinden yola çıkarak bu âyette kastedilenin günahlar değil, hatalar olduğunu belirtmiştir.²¹⁶

2.2.2.3. Ağır Yük

Mevdûdî, bu âyetteki “*vizr*” kelimesine “*günah*” manası veren müfessirlere karşı çıkmış burada “*vizr*” ile kastedilenin “*ağır yük*” olduğunu belirtmiştir.

Çünkü Rasûlullah’ın hayatı nübüvvetten önce de o kadar temizdi ki; Kur’ân O’nun hayatını örnek vererek muhaliflerine meydan okuyordu. Rasûlullah’ın ağzından kâfirleri muhatap alarak şöyle söylüyordu. “*Daha önce yıllarca aranızda bulundum, hiç düşünmüyor musunuz?*”²¹⁷

Rasûlullah (s.a.v.), gizli günah işleyecek bir yapıda değildi. Eğer O böyle yapsaydı bu Allah’tan gizli kalmazdı ve Allah bu şahsı, meydan okumak için örnek göstermezdi.

Gerçek şudur ki; bu âyette ki “*vizr*” in manası “*ağır yük*” tür. Bundan kasıt da, üzüntü perişanlık gibi bir yükür ki Rasûlullah, kavmini cahiliyette gördüğü için hassas tabiatı gereği onun üzüntüsünü içinde hissediyordu.

Çünkü Rasûlullah putlara tapıldığını görüyordu. Şirk ve hurâfe her tarafa yayılmıştı. Ahlaksızlık ve fuhuş yaygınlık kazanmıştı. Toplumda zulüm, haksızlık ve fesat hüküm sürmekte, kuvvetliler zayıfı ezmekteydiler. Kızlar diri diri toprağa gömülüyordu. Kabileler birbirlerine saldırıyordu. Kan davası asırladır devam ede geliyordu. Kimsenin canı, malı ve iffeti koruma altında değildi.

²¹⁶ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Tefsîru Cüz-i Amme*, s. 99, Müessesetü Menâhîlül-İrfân, Beyrut, ts.

²¹⁷ Yunus, 10/16.

Bu durumu göre Rasûlullah çok üzülyordu. Fesadı gidermek için hiçbir çare bulamıyordu. Bu düşünce de onun belini bükmekteydi. Allah O'na Peygamberlik vererek ve yol göstererek yükünü hafifletti.²¹⁸

Derveze ise yükün hafifletilmesi ile kastedilenin, Peygamberin (s.a.v.) “iç dünyasındaki şaşkınlığından kurtarılması” olduğunu söyler.²¹⁹

Ateş de Derveze'nin görüşüne yakın bir görüş belirterek, buradaki “vizr” kavramını tefsir ederken kendisi için en uygun olan görüşün “Hz. Muhammed'in Peygamberlikten önce ki tereddüt ve şaşkınlığı” olarak açıklar. Çünkü O, kavminin sapıklığını görüyor, fakat kurtuluş çaresini bilmiyordu.²²⁰

Selef'ten birçok kişi ise bu âyete “onu taşımak sana ağır geliyordu” diye mana vermişlerdir.²²¹

2.2.2.4. Değerlendirme

Yukarıdaki tefsir kaynaklarında ifade edilen görüşleri incelediğimiz zaman bu âyette geçen “vizr” kelimesinin Kurtûbî, İbn Kesîr ve Taberînin iddiâ ettiği gibi “Peygamberimizin işlemiş olduğu günahlar” olduğunu ifade etmek bize göre bu üç yorum arasındaki en zayıf olanıdır.

Çünkü Peygamberimizin (s.a.v.) çocukluğundan beri örnek bir yaşam sürdüğü, hiçbir şekilde yalan konuşmadığı, hiç kimseye haksızlık yapmadığı ve putlara tapmadığı gerek bize kadar ulaşan sahih rivâyetlerde gerekse İslâm tarihi kaynaklarında sâbit olan bir gerçekliktir. Bu konu hakkındaki daha geniş açıklamaları çalışmamızın ileriki bölümlerinde²²² aktaracağımızı belirterek müfessirlerin vizr hakkında yaptıkları ikinci yorum olan “Peygamberimizin yapmış olduğu hatalardır” kısmına geçmekte fayda görüyoruz.

²¹⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, VII, 157.

²¹⁹ Derveze, *İzzet, et-Tefsiru'l-Hadis*, I, 173.

²²⁰ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 526.

²²¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 430.

²²² Daha geniş bilgi için bkz: 2.2.3.2. *Peygamberlerin İsmeti Meselesi*.

Sâbûnî ve Zuhaylî gibi âlimler bu âyette geçen yükten maksadın Peygamberimizin Bedir esirlerini serbest bırakması, İbn Ümmü Mektûm'a yüzünü ekşitmesi ve münâfıklara savaşa gelmemeleri için izin vermesi gibi hayatında yapmış olduğu bazı hatalar olduğunu belirtmişlerdir.

Bize göre bu görüş de çok sağlam temellere dayanmamaktadır. Şöyle ki; İnşirâh Suresi nübüvvetin ilk dönemlerinde nâzil olan Mekkî surelerdendir. Gerek Bedir esirleri konusu gerekse Tebük seferine katılmak istemeyen münâfıkların mazeret ileri sürerek Peygamberimizden izin istemeleri ve Peygamberimizin kendilerine izin vermesi hicretten sonra Medine de vukû bulan olaylardır.

Bu sebepten dolayı *“senden yükünü kaldırdık”* diyerek geçmişte olan bir olaydan bahseden Yüce Allah'ın bize göre bu âyetteki kastettiği mana Mevdûdî ve Ateş'in de ifade ettiği gibi *“Peygamberimizin üzerindeki ağır yükün kaldırılması”* dır.

Hz. Muhammed kendisine Peygamberlik verilmeden önce de toplumun içinde bulunduğu durumdan memnun olmuyor ve göz göre göre putlara taparak şirk bataklığına saplanan kavminin içinde bulunduğu durumdan büyük bir üzüntü duyuyordu. Öyle ki zulüm ve haksızlık her alana yayılmış, fâizin her çeşidi mübâh gibi görülmeye başlanmış, kan davaları sıradan bir olay haline gelmiş ve açlık korkusuyla kız çocukları diri diri toprağa gömülür olmuştu.

Toplumun bu gidişatından memnun olmayan Hz. Muhammed (s.a.v.) artık vaktinin önemli bir kısmını Hira Mağarasında geçirerek, orda tefekkür etmeye ve bu kötü gidişat için gözyaşı dökmeye başlamıştı. İşte Allah Teâlâ toplumunun içine düştüğü bu şirk bataklığından ve ahlak bunalımından büyük bir ızdırap duyan kuluna Peygamberlik görevini vererek O'nun yüreğine su serpmiş ve O'na kavmini içinde bulunduğu durumdan kurtarması için âyetler göndererek yol göstermiş ve destek olmuştur.

Allah (c.c.), Peygamberlik görevinden sonra insanların kendisine olan tutum ve davranışlarından dolayı sıkılan; kendisine inanmamaları yüzünden ruhen sıkıntıya düştüğü ve ümitsizliğe kapıldığı dönemlerde bu ağır vazifenin altında ezilen Peygamberine âyetler göndererek destek olmuş, onun göğsünü ferahlatmış tâbir yerinde ise yüreğine su serpmiş, ona moral vererek üzerindeki bu ağır yükü kaldırmıştır.

2.2.3. Peygamberlerin “*Ismet*” Sıfatı Konusu

Yukarıdaki bölümlerde “*vizr*” kelimesi ile kastedilenin ne olduğu hususunda müfessirlerin görüşlerini dile getirdik ve onların önemli bir kısmının âyette ifade edilen “*vizr*” ile anlatılmak istenenin *Peygamberimizin günahları* olduğu şeklinde bir görüş belirttiklerini gördük. Bunun için biz de bu bölümde Peygamberlerin günah işleyip işlememeleri meselesini incelemek istedik.

2.2.3.1. *Ismet* Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Ismet (عصمة) kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, عصم fiilinden türemiş bir masdardır. Sözlükte; “*korumak, men etmek, tutmak, tutunmak, sığınmak ve bağlamak*” gibi anlamlara gelir.²²³

Terim anlamı ise; Peygamberlerin gerek sözlerinde, gerekse fiillerinde kendilerini lekeleyecek ve kıymetten düşürecek hatalardan korunmuş olmalarına *Ismet* denir.²²⁴

Cürcani de *Ismet* sıfatını, Peygamberlerin güçleri yetmekle birlikte, günahtan uzak durma melekeleri olarak tanımlamıştır.²²⁵

Kısaca *Ismet*; hata ve günahtan uzak durmak ve temiz olmak demektir. Hata ve günahtan uzak ve temiz olma, bir meleğin uyarması veya engellemesi şeklinde midir? Yoksa Peygamberlerin yaratılışları farklı olup onlarda günah işlememe ve hata yapmama imkânı mı vardır?

²²³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XII, 403; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VIII, 398.

²²⁴ Gündoğar, Hamdi, *Kur'ân'da Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Özellikleri*, s. 34, İstanbul, 1999.

²²⁵ Cürcani, Seyyid Şerif, *Şerhü'l-Mevâkıf*, III, 90, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1239.

Örneğin bir melek zina etmez. Bunun delili meleğin cinsi arzudan uzaklaştırılmış olmasıdır. Peygamberlerin günah ve hatadan arındırılmış olmaları ne özel bir meleğin uyarması veya engellemesi ne de yaratılışları gereği değildir. Kanaatimizce günahattan masumiyet kâmil îmândan doğan güçlü bir takvadır. Eğer ki bir insanı günahattan uzaklaştıran bir kudret olsa ya da onun günah işlemesini engelleyici daimi bir güç bulursa onun günah işlemesi kendisi için bir olgunluk sayılmaz. Zira o engellenmiş karşı koyma gücü elinden alınmış bir insandır.²²⁶

2.2.3.2. Peygamberlerin İsmeti Meselesi

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin tebliğ görevine seçilmeden önce *ismet* sahibi olduklarını ifade eden âyetlere rastlanmadığı ve onların bazı hatalara düştükleri belirtilmektedir.²²⁷

Yani teorik olarak bu konuda net bir bilgi ortaya konulmamakla birlikte günahla ilgili mefhumlar zikredilmektedir. Örneğin; günah, af, tövbe vb. tabirler bazı Peygamberlerin durumları anlatılırken ifade edilmektedir.²²⁸

Ancak yine de onların içinde buldukları topluma güven telkin eden, dürüst insanlar oldukları da vurgulanmıştır. Onların hidâyetiyle ilgili âyetler, nübüvvetten önceki hayatlarına nazaran daha nurlu bir ortama girdiklerini beyân içindir.

Dalâletle ilgili kullanılan kelimeler ise onların yollarını şaşkınlıklarını değil de nübüvvet nurundan uzak kalmalarını vurgulamak için kullanılmıştır.

Bu sebeple peygamberlerin nübüvvetten önce de yüce ahlak üzere oldukları ve güvenilirliklerini zedeleyecek herhangi bir durumun vukû bulmadığı görülmektedir.²²⁹

Öyle ki Allah'ın Rasülü (s.a.v.) Sahâbelerine küçüklüğündeki bir cahiliye olayından Allah Teâlâ'nın kendisini nasıl koruduğunu şöyle anlatmıştır:

²²⁶ Mutahhari, Murtaza, *Vahiy ve Nübüvvet*, s. 22-23, Endişe Yayınları, Ankara, 1990.

²²⁷ Gölcük, Şerafeddin, *İslâm Akâidi*, s. 153, Esra Yayınları, Konya, 1999.

²²⁸ Kılıç, Recep, *Ahlâkın Dini Temeli*, s. 301, TDV Yay. Ankara, 1992.

²²⁹ Gölcük, Şerafeddin, *İslâm Akâidi*, s. 153.

Buyurdu ki: “Kureyş’ten bir grup çocukla beraberdik. Çocukların oynadığı bir yere taş taşıyorduk. Her birimiz gömleğimizi çıkarıp omzumuzun üzerine koyuyor böylece üzerimiz çıplak bir halde gidip geliyorduk ki ben bedenimde ansızın sanki şiddetli bir yumruk yemiş gibi bir acı hissettim. Ve ardından şöyle bir ses işittim. ‘Gömleğini üzerine giy ve düğmelerini bağla!’

*Ben de gömleğimi üzerime giyip düğmelerimi bağladım. Sonra taşı omzuma alıp üzerim örtülü bir şekilde taşımaya devam ettim.”*²³⁰

Peygamberimizin anlattığı bu olayda gösteriyor ki; Peygamberler kendilerine risâlet verilmeden önce de ilahî bir korumanın içindedirler ve sürekli takip edilerek günah işlemekten korunmuşlardır. Çünkü Onlar, topluma rehberlik edecekleri için örnek kimseler olmak zorundadırlar.

2.2.3.3. Peygamberin Zelleleri

Peygamberler mutlak manada yanılmaz ve hata etmez şahsiyetler değillerdir. Dîni ve dünyevi işlerde hata edebilirler. Onların yaptıkları küçük nitelikteki hatalara “zelle” adı verilmektedir.

Bu nitelikte olmak üzere hataya düşen Peygamberleri Hak Teâlâ irşâd, ikaz hatta i’tab suretiyle doğru yola iletir, onları hatada bırakmaz. Yanlışlarını düzeltir.²³¹

2.2.4. Mezheplere Göre İsmet Sıfatı

İslâm Coğrafyasında Peygamberlerin günah işleyip işlememesi hususunda çeşitli farklı görüşlerin olduğunu görmekteyiz. Bazı mezhepler Peygamberlerin hiçbir şekilde günah işlemeyeceğini savunurken bazıları da Peygamberleri normal insanlarla bir tutarak onların büyük günah dahi işleyebileceğini belirtmişlerdir.

²³⁰ Sâbûnî, Muhammed b. Ali, *Kur’ân’ın Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, s. 64, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul, ts.

²³¹ Uludağ, Süleyman, *İslâm’da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, s. 189, Marifet Yayınları, İstanbul, 1998.

Şîâ gibi bazı mezhepler ise ma'sumluk sıfatını daha da genişleterek nass ile tayin edilen on iki imamında günah işlemeyeceğini, ma'sûm olduklarını savunmuşlardır.

Biz de bu bölümde mezheplerin *Ismet* sıfatı hakkındaki görüşlerine kısaca değinmek istiyoruz.

2.2.4.1. Eş'âriyye'ye Göre Ismet

Ismet, Allah'ın Peygamberde tâati yaratıp, ma'siyeti yaratmamasıdır. Çünkü her şeyin müsebbibi, fail-i muhtar olan Allah'tır. Peygamberlerin ma'siyet işlemeye güçleri yetmeyeceğinden onların günah işlemeleri mümkün değildir.²³²

2.2.4.2. Maturidiyye'ye Göre Ismet

Maturidilere göre *ismet*, Allah'ın peygamberlerine öyle bir lütfüdür ki ismet sayesinde hem o peygamberin imtihanı devam eder, hem de iradenin bekası ile de onu kötü fiillerden caydırır ve hayırlı işler yapmaya sevk eder.²³³

2.2.4.3. Şîâ'ya Göre Ismet

Peygamberler doğumlarından, ölümlerine kadar, ne kasten ne sehven ve ne de içtihat ve yanılma yoluyla günah işlerler. Onlar büyük küçük her türlü günahı işlemekten masumdurlar.²³⁴

Şîâ Peygamberlere ait olan ma'sumluk sıfatını daha da ileri götürmüş ve nass ile tayin edilen on iki imamında küçük ve büyük bütün günahlardan korunduklarını savunmuştur.²³⁵

²³² Râzî, *Muhassalu Efkarî'l-Mütekaidimin ve'l-Müteahhirin*, (Kelama Giriş, Trc. Hüseyin Atay), s. 221, Ankara, 1978.

²³³ Mâturidî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, (Thk. Fatma Yusuf el-Haymi), s. 527, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004.

²³⁴ el-Hillî, Hasan b. Yûsuf, *Keşfü'l-Murâd fî Şerhi Tecrîdi'l-İ'tikâd*, s. 349, Kum, 1407/1986.

²³⁵ Topaloğlu, Bekir, *Kelâm İlmi Giriş*, s. 192, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996.

2.2.4.4. Mu'tezile'ye Göre İsmet

Mu'tezile; Peygamberlerin vahiyden önce ve sonra ismet sahibi olduğunu dolayısıyla da büyük ve küçük günahlardan ma'sum olduğunu kabul etmiştir. Çünkü onların büyük günah işlemleri insanların önderi olmaları açısından ters görünecek ve insanlar onları örnek olarak kabul etmeyecektir.

Zaten Mu'tezile âlimleri salah-aslah ve hüsün-kubuh konularına bakış yönüyle Peygamberlerden büyük günahların sâdir olmasını muhâl görmüşlerdir.

Çünkü böyle bir durum insan gözünde Peygamberlerin heybetinin ve değerinin düşmesine sebep olur ki bu durum insanların peygamberlerden nefret etmesine ve peygamberlerin de insanlara boyun eğmesine kadar götürür. Böyle bir durum da peygamberler açısından iç açıcı bir durum değildir.²³⁶

2.2.4.5. Haşeviyye'ye Göre İsmet

Diğer mezheplere göre Haşeviyye, İsmet konusunda daha sert bir tutum takınmış olup, Peygamberleri normal insanlar gibi değerlendirmiş, Peygamberlerin de nübüvvetten önce ve sonra büyük günah işleyebileceklerini ileri sürmüştür.²³⁷

Haşevilerden bir kısmı da, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in peygamber olmadan önce kâfir olduğunu iddia etmişler ve “*Seni şaşırılmış bulup, yola erdirtmedi mi?*”²³⁸ meâlindeki âyeti de görüşlerine delil olarak göstermişlerdir.²³⁹

2.2.4.6. Hariciyye'ye Göre İsmet

Haricilerin bir kolu olan *Ezarika* fırkasına göre; nübüvvetten önce de sonra da Peygamberlerin günah işlemesi câiz olup, onlar katında günah, küfür olarak görülmektedir.

²³⁶ Teftazani, Mesud b. Ömer b. Abdillâh Sa'duddin, *Şerhu'l-Mekâsîd*, s. 50-51, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1989.

²³⁷ Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 40, Mektebetü's-Sekafeti'd-Dîniyye, Kahire, 1986.

²³⁸ Duhâ, 93/7.

²³⁹ Râzî, *Muhassalu Efkarî'l-Mütekaidimin ve'l-Müteahhirin*, s. 222.

Allah'ın, risâletten önce, kâfir kimselerden de peygamber göndermesinin câiz olduğunu dile getirmişlerdir.²⁴⁰

2.2.5. Âyetlerdeki Edebi Sanatlar ve Hikmetler

Cenâbı Allah'ın bu âyetlerinde *الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ* وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ *istiâre-i temsiliyye* vardır. Öyle ki taşımak zorunda olduğu yükün altında zorlanan, onu kaldırmakta güçlük çeken Peygamberin durumu ağır bir yük kaldıran, taşıyan kimsenin durumuna benzetilmiştir.²⁴¹

el-Hasan da bu âyette günahların *vizre* benzetildiğini söylemiştir.²⁴²

2.3. PEYGAMBERİMİZİN İSMİNİN YÜCELTİLMESİ

2.3.1. Âyetteki Kelimelerin Sözlük Anlamları

رفع bir şeyin değerini ve şerefini yükseltmek demektir.²⁴³ V'az kelimesinin zıt anlamlısıdır. Cenâb-ı Allah'ın güzel isimlerinden olan *الرافع* (er-Râfi) ile aynı kökten gelmektedir. Mü'min'leri yükselten demektir.²⁴⁴

ذكر ise zikretmek, söylemek, bahsetmek, konuşmak, hatırlamak anmak, tefekkürle birlikte hatıra gelmek anlamına gelmektedir.²⁴⁵

Ayrıca bir şeyi zihninde korumak, unuttuktan sonra o şeyi kavramak, farkında olmak²⁴⁶ “*nam*” veya “*şan*” mecâzi olarak da –bu örnekte olduğu gibi– “*itibâr*” veya “*onur*” anlamına anlamlarına da gelir.²⁴⁷

²⁴⁰ Râzî, *İsmetü'l-Enbiyâ*, s. 39.

²⁴¹ Mahmud Sâfî, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân ve Sarfîhi ve Beyânihi*, s. 357.

²⁴² en-Nehhâs, *İ'râbü'l-Kur'ân*, III, 728.

²⁴³ Mesud, Cübran, *er-Raid*, s. 445.

²⁴⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, r-f-a maddesi.

²⁴⁵ Çanga, Mahmut, *el-Miftâh*, s. 193.

²⁴⁶ Mesud, Cübran, *er-Raid*, s. 419.

²⁴⁷ Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı*, s. 1281.

Kimi zaman bu kelimeyle, insanın elde ettiği bilgileri kendisiyle koruyabildiği nefsin durumu kastedilir. Tıpkı حفظ kelimesi gibi; fakat حفظ bilginin elde edilmesi ذكر ise söz konusu bilginin akla getirilmesi anlamında kullanılır. Kimi zaman onunla da bir şeyin kalbe gelmesi veya söylenen söz kastedilir.²⁴⁸

2.3.2. Hz. Muhammed'in Hayatına Kısa Bir Bakış

Çalışmamızın bu bölümünde Peygamberimizin isminin nasıl yüceltildiğini daha iyi ifade edebilmek için Peygamberimizin hayatını üç ana dönemde incelemeye çalıştık.

Birinci dönem, el-Emîn diye isimlendirilmesine kadar olan bölümdür ki biz bu bölüme “*Ebu'l-Kâsım*” dönemi dedik. Çünkü Arap toplumundaki âdete göre insanlar ilk doğan erkek çocuğunun ismiyle lakaplanırdı. Peygamberimizin ilk evliliği Hz. Hatice'den olan ilk erkek çocuğu Kâsım olduğu için Hz. Muhammed Arap toplumunda bu künye ile tanınırdı.

İkinci dönem ise Peygamberimizin toplum içinde dürüstlüğü ve güvenilirliği ile tanındığı; Kâbe hakemliği olayı ile de tavana vuran “*Muhammedü'l-Emin*” dönemidir.

Üçüncü dönem de Hz. Muhammed'in Hira Mağarasında ilk vahyi alması ile başlayan ve kıyamete kadar devam edecek olan “*Muhammedün Rasûlullah*” dönemidir.

Şimdi bu üç dönemi kısaca îzâh etmeye çalışalım.

2.3.2.1. Ebu'l-Kâsım Dönemi

Kureyşin itibar ve zenginlik bakımından orta sıralarında yer alan kabilelerinden Haşimoğulları kabilesine mensup olan Hz. Muhammed, daha dünyaya gelmeden altı ay önce babasını kaybetmiş, altı yaşına geldiğinde ise annesini de kaybederek hem öksüz hem de yetim kalmıştır.

²⁴⁸ el-İsfahanî, *el-Müfredât*, s. 245.

Bundan sonraki hayatına ise sekiz yaşına kadar dedesi Abdülmuttalib'in yanında devam etmiş dedesinin vefatından sonra ise amcası Ebû Talib'in yanında yaşamını sürdürmüştür.

Amcası ile birlikte ticaretle uğraşmaya başlayan Peygamberimiz ticari kervanlara katılmış ve çeşitli şehirleri gezmiştir.

Bu katılmış olduğu ticari seferlerin birisinde Peygamberimiz, Rahip Bahira isimli bir Hıristiyan din âlimiyle tanışmış ve O'na (s.a.v.) Rahip Bahira birkaç soru sorduktan sonra amcası Ebû Talib ile aralarında şu diyaloglar geçmiştir:

Bahira, bu çocukla akrabalık dereceniz nedir? diye sordu.

Ebû Talib: Oğlumdur, dedi.

Bahira, oğlunuz değil, bu çocuğun babası sağ olamaz, dedi.

Ebû Talib, kardeşimin oğlu dedi.

Peki, babasına ne oldu, diye sordu Rahip. Ebû Talib de daha annesi ona hamileyken öldü, demiştir. Rahip de, işte bu doğru demiştir.

Bahira, “*kardeşinin oğlunu ülkeneye geri götür ve onu Yahudilerden koru. Çünkü benim bildiğimi onlarda bilirler ve görürlerse ona kötülük yaparlar. Kardeşinin oğlunun geleceğinde büyük sırlar gizli*” demiştir.²⁴⁹

Hız. Muhammed, gençlik döneminde ise *Hılfu'l-Fudûl Cemiyetine* ve *Ficâr Savaşlarına* katılmıştır.

Yirmi beş yaşına geldiğinde ise herkesin kendisine sırt döndüğü dönemlerde ve en üzüntülü olduğu anlarda destekçisi olacak olan Hız. Hatice ile evlenmiş ve ilk çocukları olan Kâsım dünyaya gelmiş ve Muhammed b. Abdillâh için Ebu'l-Kâsım dönemi başlamıştır.

²⁴⁹ Lings Martin, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, (Çeviren: Nazife Şişman), s. 35, İnsan yayınları, İstanbul, 2006.

2.3.2.2. Muhammedü'l-Emîn Dönemi

Emin ve emânet Peygamberlerde olması gereken ve var olan bir sıfat ve özelliştir.

Bu sıfatla insanların huzuruna çıkan kişi “*Allah Resulü*” olduğu iddiasında ilk şartı da yerine getirmiş olur. Çünkü konuşan Allah adına konuşmaktadır. Ve Allah’tan mesaj getirdiğini söylemektedir. Öyleyse bu kişi sıradan, basit, hafifmeşrep, itici ve güvenilmez bir tip olmamalıdır.

O küçüklüğünden itibaren farklı, iyiliklerle kuşanmış, donanmış ve kötülüklerden korunmuş idi.

Peygamberlik öncesi dönemde tüm şehrin beyefendisi, güven duyulanı idi. Herkes O’nun bu yönünü biliyor, takdir ediyor ve onu bu isimle çağırıyordu. Damadı Ebu’l As, Peygamberimizin kızı ve kendi hanımı Zeynep (r.a.) için yazdığı şiirde “*el-Emîn’in kızı*” diyordu.²⁵⁰

Kaynaklarımız, Peygamber (s.a.v.) için bu lakabın verilmesine şu olayın sebep olduğunu aktarmaktadırlar:

Hız. Muhammed’in Peygamberliğinden yaklaşık beş sene önce Mekke’de meydana gelen bir felaket, Kâbe’ye de zarar vermişti. Mekkeliler, burada putlarının olmasından ve kutsallığından dolayı, Kâbe’yi tamir etmeye karar verdiler. Tamirden sonra sıra Hacerü’l-Esved’in konulmasına geldiğinde, kabileler arasında anlaşmazlık meydana geldi. Çünkü her kabile, bu taşı yerine koyma şerefine kendisine ait olmasını istiyordu. Durum, aralarında kan dökülmesine kadar varmıştı.

Kureyş’in en yaşlısı olan Ebû Ümeyye b. Muğire, ertesi sabah Safa kapısından girecek ilk kişinin hakem olmasını ve vereceği karara uyulmasını teklif etti. Sonuçta teklif kabul edildi. Ertesi sabah kapıdan içeri ilk giren Hz. Peygamber olduğunu

²⁵⁰ Gül, Mehmet Nezir, *Tüm Zamanların Efendisi (100 Soruda Hz. Muhammed)*, s. 153, Elips Kitap, Ankara, 2006.

gördüklerinde gruplar “*Muhammedü'l-Emîn*” geliyor diye sevindiler. İşte bundan dolayı Peygamber'in lakabı “*Muhammedü'l-Emîn*” veya “*el-Emîn*” olarak kaldı.²⁵¹

Kâbe Hakemliği, Hz. Muhammed'in hem bu hem de dini bir lider için elzem olan toplumsal ihtilaflarda çözüm üretebilme kapasitesini açıkça gösteren bir olay olmuştur.

Mekke'de toplumun değişik katmanlarından inananları kendi etrafında toplarken, Hicret sonrasında iç çatışmaların bunalttığı Medine'de ki farklı dini ve kabilevî unsurları bir arada yaşama sözleşmesi etrafında birleştirirken, Ensar ile Muhacir arasında inanılması güç bir kardeşlik bağı tesis ederken hep bu güven telkin eden ve çözüm üreten şahsiyet yapısı ön plana çıkacaktır.²⁵²

2.3.2.3. Muhammedün Rasûlullah Dönemi

610 yılının Ramazan ayında Hira Mağarasında, kendisine ilk vahyin gelmesinden sonra Hz. Muhammed artık Allahın Kulu Muhammed iken *Allah'ın Kulu ve Rasülü olan Muhammed* konumuna gelmiştir.

Bir beşer olmasının yanı sıra ilahi tebliği görevini de yüklenen bir kişi olmuştur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus şöyle ifade edilmektedir. “*De ki: 'Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, ilahınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor.'*”²⁵³

Hz. Peygamber, sade bir insan olarak yaşamış, hatta bu sebeple hicret esnasında onu tanımayanlar Hz. Ebû Bekir'le karıştırmışlardır.

Dimad b. Sa'lebe Medine'ye ilk kez geldiğinde “*Hanginiz Muhammed?*” diye sormak zorunda kalmış, yine kendisini ilk defa gören Ebû Rimse ise onun sadeliğine ve diğer insanlardan farksız duruşuna şaşırmıştır.

²⁵¹ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I, 62, İstanbul 1972.

²⁵² Özdemir, Mehmet, *Cahiliyye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed*, s. 115-116, Fecr Yayınevi, Ankara, 2007.

²⁵³ Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

Oğlu İbrahim'in vefatına gözyaşı döken Hz. Peygamber, güneş tutulması esnasında telaşından aceleyle hanımının elbisesini giydiğini fark edememiş, yine bir yolculuğu esnasında yorgunluktan uyuyakalıp sabah namazına kalkmamış ve namaz kıldıracağı sırada yıkanması gerektiğini hatırlayarak gusülden sonra başından sular damlayarak yerine geçmiştir.²⁵⁴

Allahın kendisine nübüvvet vermesi ile artık yetim Muhammed, tüm dünya üzerinde tanınan ve kıyamete kadar isminin bâki kalacağı bir beşer olacaktır.

2.3.3. İsmnin Yüceltilmesi Hususunda Müfessirlerin Görüşleri

2.3.3.1. Kelime-i Şehâdette Allahın İsmiyle Anılması

Zemahşeri, zikrinin yükseltilmesini; kelime-i şehâdette, ezanda, kamette ve hutbede Allah'ın ismiyle birlikte anılması olarak yorumlar ve Tevbe 62, Nisa 13 ve Maide 92. âyetlerin de bunu desteklediğini ifade eder.²⁵⁵

İslâm'a girmek, ezan, kamet, hutbeler ve buna benzer şeyler, Yüce Allah'ın kendileri vasıtasıyla Rasûlünün şanını yücelttiği durumlardır.²⁵⁶

Bu âyet indikten sonra Hasan bin Sabit (r.a.) şöyle demiştir: *Allah, Peygamberinin ismini kendi ismine ilave etti, ard arda getirdi ve müezzinler beş vakit "Eşhedü" dedi.*²⁵⁷

Bir hadise göre Cebrâîl, Rasûlullah (s.a.v.)'a der ki: *"Ya Muhammed! Rabbin Senin zikrini nasıl yücelttiğini bilip bilmediğini soruyor. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) "Allah Teâlâ daha iyi bilir, deyince Cebrâîl, Yüce Allah'ın bu soruya şöyle cevap verdiğini belirtiyor: "Benim anıldığım her yerde Sen de benimle birlikte anılmaktasın."*²⁵⁸

²⁵⁴ Yüksel, Muhammed Bahaddin, "Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Konumu", s. 85-86, Kayseri.

²⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, VI, 396.

²⁵⁶ Nâsır b. Abdurrahman, *Tefsiru's-Sa'dî*, V, 555, Guraba Yayınları, 2006.

²⁵⁷ Toptaş, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim'in Şifa Tefsiri*, VIII, 306, Cantaş Yayınevi, İstanbul, 1998; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 576.

²⁵⁸ el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, VI, 297; Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, X, 87.

Mücahid der ki: Ne zaman benim zikrim olursa, sen de benimle beraber zikredilirsin. Çünkü Kelime-i Şehâdette; Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet ederim, denildiği gibi; Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın Rasülü olduğuna da şehâdet ederim de, denilir.

Katade de Mücahid'in görüşüne yakın bir görüş belirterek şöyle der: Allah Teâlâ, onun dünya ve âhirette şanını yüceltti. Hutbe okuyan bir hatip, şehâdet getiren bir Müslüman, namaz kılan bir Mü'min mutlaka ona seslenir ve "*Allah'tan başka ilâh yoktur, muhakkak Muhammed Allah'ın Rasülüdür*" der.²⁵⁹

El Ferrâ da; senin ismin ancak benimle birlikte anılır demiştir.²⁶⁰

Zuhaylî de bu âyetin önemi belirtirken çarpıcı bir tespitte bulunmuş; bir kişi Allah Teâlâ'ya kulluk yapsa, cenneti ve cehennemi, her şeyi tasdik etse de Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın Rasülü olduğuna şahitlik etmezse hiçbir şeyden yararlanamaz ve kâfir olur, demiştir.²⁶¹

2.3.3.2. Melekler ve İnsanlar Arasında Saygı Görmesi

Duman, *Beyânü'l-Hak* isimli tefsirinde, Peygamberimizin isminin yüceltilmesinin; Hz. Muhammed'in hem içinde yaşadığı toplumda hem de dünya ölçeğine ve nesiller boyunca itibarının ve şanını yüceltilmesi anlamında olduğunu belirtmektedir.

Gerçekten de aradan on dört asır geçmesine rağmen yeryüzünde ki bir buçuk milyar Müslüman Onun yolunda olmaktan kıvanç duymaktadır. Hz. Muhammed adı en çok övgüyle anılan müstesna bir addır.²⁶²

Zuhaylî'ye göre nâmının yükseltilmesi, Dünya ve Âhirette ki makamının ve mevkiinin yüksek tutulması, makamının bütün lekelerden arındırılmasıdır.²⁶³

²⁵⁹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 430.

²⁶⁰ el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 275.

²⁶¹ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l-Münîr*, XV, 553.

²⁶² Duman, Zeki, *Beyânü'l-Hak*, I, 99.

²⁶³ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l-Münîr*, XV, 553.

Kutub ise, senin adını “*mele-i a’lâ’ya*” yükselttik. Yeryüzünde yükselttik. Mevcûdatta yükselttik. Adını Allah’ın adıyla birleştirdik. Onun adını anmak için kımıldayan dudakların yanına senin adını koyduk. Senin şanını Levh-i Mahfuz’da yücelttik, şeklinde bu âyeti yorumlamıştır.²⁶⁴

Sa’lebi de bu âyetin tefsirin yaparken; senin adını göklerde, meleklerin yanında yükselttik, demiştir.²⁶⁵

2.3.3.3. İsmnin Kutsal Kitaplarda Zikredilmesi

Kurtûbî ise tefsirinde bu âyeti; senden önceki Peygamberlere indirilmiş kitaplarda seni andık, onlara senin geleceğini müjdelemelerini emrettik, senin dininin, üzerine üstünlük sağlamayacağı hiçbir din yoktur, anlamındadır diye açıklamıştır.²⁶⁶

2.3.3.4. Değerlendirme

Yukarıda belirttiğimiz üç görüşünde kendine ait kabul edilebilir yanları olduğu görülmektedir. Bu âyetlerde Cenâb-ı Allah, Hz. Muhammed’e vahiy göndererek adını yüceltmış, toplum içindeki itibarını artırmış ve kendisinin âlemlere rahmet olarak gönderildiğini²⁶⁷ müjdelemiştir.

Bu konu ile ilgili genel değerlendirmemizi yaparken Mevdûdî’nin “*Tefhîmü’l-Kur’ân*” isimli tefsirinde bu âyet ile ilgili görüşlerini aynen aktarmak istedik.

Mevdûdî bu âyeti tefsir ederken Peygamberin isminin yüceltilmesini “*Refea ez-zikr*” olarak isimlendirir ve isminin yüceltilmesinin de üç şekilde olduğunu söyler.

Bunun *ilk safhasının* Rasûlüllah’ın düşmanlarının eliyle gerçekleştiğini belirtir. Şöyle ki Mekke’de ki kâfirlerin Hz. Muhammed’i kötölemek için Hacca gelen insanlara “*Muhammed isminde bir büyücinün olduğunu ve O’nun sihri*nin

²⁶⁴ Kutub, Seyyid, *fî Zülâli’l-Kur’ân*, XVI, 263.

²⁶⁵ es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-Beyân*, X, 233.

²⁶⁶ Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, IXX, 191.

²⁶⁷ Enbiyâ, 21/107

babayı oğuldan, kocayı karıdan ayıracak kadar çok kuvvetli olduğunu” söylerlerdi. Rasûlullah’a karşı menfi bir propaganda yapıyorlardı.

Ama bu şekilde yapan kâfirler istemeden de olsa Hz. Muhammed’in ismini Arabistan yarımadasının her tarafına yaymış oluyordular. Bu nedenle doğaldır ki insanlar bu şahsın kim olduğunu öğrenmek istiyorlardı. Bu merak sonucunda insanlar Hz. Muhammed’in ahlak, yaşayış ve karakterini araştırıyorlar, Rasûlullah’ın yaymak istediği Kur’ân’dan ve öğütlerinden haberdar oluyordular.

Öyle ki Hicretin yakın zamanına kadar, Arapların yakın ve uzak kabileleri arasında içinde Müslüman olmayan kabile, Rasûlullah’a ve O’nun davetine sempati duymayan kimse kalmamıştı.

“*Refea ez-zikr*” in ikinci aşaması ise hicretle başlamıştır. Medine’de ki İslâmi davette takva, temiz ahlak, güzel muâşeret, adalet, insani kardeşlik, vaadleri yerine getirme, alışverişte doğruluk gibi davranışlar örnek teşkil etmekteydi. Bu davranışlar insanların kalplerini fethetmekteydi...

Böylece on yıl içinde Rasûlullah’ın “*refea ez-zikr*” i gerçekleşiyor ve isminin kötülenmesi için muhaliflerinin yoğun çaba harcadığı o ülkede, şimdi “*Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah*” sözü yankılanıyordu.

Üçüncü aşama ise Râşid Halifeler dönemi ile başlayıp günümüze kadar devam ede gelmiş ve kıyamete kadar da devam edecektir. Dünyada hiçbir yer yoktur ki orada Müslümanların yerleşim yeri olmasın ve orada ezan okunarak Rasûlullah’ın risâleti ilan edilmesin.²⁶⁸

2.3.4. Âyetteki Edebi Sanatlar ve Hikmetler

Arap müşrikler, Muhammed yalnız başına kalacaktır, çocuğu yoktur. Öldüğü zaman da onun ismi hatırlanmayacaktır diyorlardı.

²⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, VII, 158.

Bunun için Allah Teâlâ “Şüphesiz ki sana soyu kesik diyenin kimsenin asıl soyu kesiktir. Onun çocuğu olmayacak ve hatırlanmayacaktır. Senin ismin ise Ey Muhammed kıyamete kadar benimle birlikte zikredilecek ve hatırlanacaktır” diyerek Rasûlüne tesellide bulunmuştur.²⁶⁹

2.4. HER ZORLUKLA BERABER BİR KOLAYLIK VARDIR

2.4.1. Âyetteki Kelimelerin Sözlük Anlamları

Usr kelimesi (عسر) يسر kelimesinin zıddıdır. Sıkıntı, şiddet, zorluk ve güçlük anlamlarına gelir.²⁷⁰

Yüsr (يسر) kelimesi *usr* (عسر) kelimesinin zıddıdır. Kolaylık, az sıkıntı ve şiddet anlamlarını ifade eder.

Nitekim Hadis-i Şerif’te Peygamberimiz ﷺ "kolaylaştırın, zorlaştırmayın" buyurmuştur.

Bir diğer Hadis-i Şerif’te Peygamberimiz (s.a.v.) ﷺ لن يغلب عسرٌ يُسرَيْن "Hiçbir zorluk iki kolaylığa gâlib gelemez" buyurmuştur.²⁷¹

2.4.2. Kolaylık Hakkında Müfessirlerin Yaklaşımları

Beşinci ve altıncı âyetlerdeki “Demek ki, gerçekten her zorlukla beraber kolaylık vardır. Gerçekten her zorlukla beraber kolaylık vardır” yer alan kolaylığın ne olduğu hususunda müfessirler çeşitli görüşler dile getirmişlerdir.

Tefsir kaynaklarını incelediğimiz zaman bu görüşlerin kısaca beş başlık altında toplandığını mülâhaza etmekteyiz.

²⁶⁹ ed-Derviş, Muhyiddin, *İ’rabü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve Beyânühü*, X, 516.

²⁷⁰ Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu’cemü’l-Mekâyis fi’l-Lugâ*, s. 774.

²⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, y-s-r maddesi.

Biz de bu görüşleri sırasıyla ele alıp, madde başlıkları altında incelemeye çalışacak ve bizim için en uygun olan görüşün hangisi olduğu hakkında bir değerlendirme yapacağız.

2.4.2.1. Peygambere Verilen Nimetler

Zemahşerî *el-Keşşâf*'ta bu âyetin tefsirinde şöyle der: *“Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır”* âyet-i Kerîmesi yukarıda geçen âyetlerle nasıl bağdaştırılabilir diye sorulacak olursa bu soruya şöyle cevap vermek mümkündür:

Müşrikler Rasûlullah (s.a.v.)'ı ve onunla birlikte Mü'minleri fakir oldukları ve geçim sıkıntısı içinde olduklarından dolayı ayıplıyorlardı. Hatta Rasûlullah'ın kafasında bunların, İslâm'a girenler fakir oldukları için İslâm'a girmedikleri yolunda bir fikir canlanmıştı.

İşte bunun üzerine Allah Teâlâ Peygamberine vermiş olduğu büyük nimetleri hatırlatıyor ve sonra da şöyle buyuruyor: *“Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır...”*

Sanki Rasûlullah'a şöyle denmiş oluyor: Biz sana muazzam büyük nimetler verdik. Şu halde Sen Allah'ın ihsânı ve lütfu hakkında tam bir güven içinde ol. Çünkü bir zorlukla birlikte birçok kolaylık vardır.²⁷²

Aralarında el-Cürcani'nin de bulunduğu bir topluluk da şöyle demiştir:

“... Allah, Peygamberi Hz. Muhammed'i (s.a.v.) malı az ve varlıksız olarak Peygamberlikle görevlendirmişti. Müşrikler fakir olduğundan dolayı O'nu ayıpladılar. Öyle ki O'na: Senin için bir miktar mal toplayalım, demişlerdi. O da bundan ötürü kederlenmiş ve fakirliğinden dolayı kendisini yalanladıklarını sanmıştı. Yüce Allah O'nu teselli etti ve onun üzerindeki nimetlerini sayıp döktü.”

Çünkü *“gerçekten güçlkle beraber kolaylık vardır”* buyruğu ile ona zengin olacağı vaa'dinde bulundu... Yüce Allah O'na verdiği vaadi gerçekleştirmiştir. Hicaz ve Yemen fethini O'na müyesser kılmadan ve O'na genişlik vermeden önce vefat

²⁷² Zemahşerî, *el-Keşşâf Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, VI, 397.

etmedi. Öyle ki, tek bir kişiye iki yüz deve verebiliyor, çok değerli malları bağışlayabiliyor, ayrıca kendi aile halkı için de bir yıllık erzaklarını bir kenara ayırabiliyordu.²⁷³

Said b. Cübeyr'den gelen rivâyete göre Allah Teâlâ, Muhammed'e verdiği bir takım nimetleri Duhâ ve İnşirâh surelerindeki ifadelere paralel bir şekilde şöyle anlatmıştır: “*Seni yetim bulup barındırmadım mı? Yol bilmez bulup hidâyet etmedim mi? Seni yoksul bulup zenginleştirmedim mi? Göğsünü açmadık mı? Belini büken yükünü kaldırdık. Senin için adımı yücelttik.*”²⁷⁴

2.4.2.2. Fetihler

Râzî ise tefsirinde, buradaki kolaylık ile kastedilenin ne olduğunu şöyle belirtmiştir:

Âyetteki “*iki kolaylık*” ile dünya kolaylığı, yani beldelerin kolayca fethedilişi ile âhiret kolaylığı, yani cennet mükâfatının elde edilişi kastedilmiştir.

Delili ise, Cenâb-ı Hakk'ın “*De ki: “Sizler, benim için en güzel iki şeyden birisini bekleyip duruyorsunuz...”*”²⁷⁵ âyetidir ki, bu “*en güzel iki şey*” de, zaferler kazanmanın güzelliği ile (ölüm halinde) cennet mükâfatının elde edilmesidir.

O halde Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Bir zorluk iki kolaylığı yenemeyecek...*” ifadesinden kastedilen de işte budur. Bu böyledir, zira dünyanın zorluğu, hem dünyanın hem de âhiretin kolaylığına nisbetle, işte ufacık ve az bir şey mesabesindedir.²⁷⁶

2.4.2.3. Başarılarının Artması

Ateş ise buradaki “*üsr*” kavramını; Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberlik hayatının başlarında karşılaştığı sıkıntılar, müşriklerin engellemeleri olarak

²⁷³ Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IXX, 193.

²⁷⁴ Akpınar, Ali, “*Mirac Gecesi Hz. Peygamber'e Verildiği Söylenen Âyetlerle İlgili Bazı Mülâhazalar*”, s. 99-100, Sayı 1, CÜİFD, Sivas, 1996,

²⁷⁵ Tevbe, 9/52.

²⁷⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 236.

açıklamıştır. “*Yûsr*” ise zaman geçtikçe işlerin kolaylaştırılması, başarılarının artmasıdır.

Bir önceki surede bu mana: “*Senin sonun ilkinden iyidir. Rabbin sana verecek ve Sen de razı olacaksın*” şeklinde ifade edilmiştir.²⁷⁷

Mâverdî ise; her sıkıntı ile birlikte bolluk, her sabır ile birlikte genişlik, her zorlukla birlikte mutluluk, her zorlukla beraber kolaylık vardır demiştir.²⁷⁸

2.4.2.4. Gönlünün Rahatlatılması

Sâbûnî ise bu âyeti şöyle tefsir etmiştir:

Hız. Peygamber (s.a.v.) ve ashâbı, müşriklerin eziyetleri sebebiyle Mekke’de sıkıntı ve darlık içinde idiler. Yüce Allah onu teselli etmek ve rahatlatmak için, surenin başındaki nimetleri ona saydığı gibi, burada kolaylık da vaad etti ki, gönlü hoş ve ümidi artsın. Sanki Yüce Allah şöyle diyor: Bu yüce nimetleri sana veren, hiç şüphesiz müşriklere karşı sana yardım edecek, dinini üstün kılacak, bu güçlüğü senin için yakında bir kolaylığa çevirecektir.²⁷⁹

Bu gerçek fiilen senin şahsında yer almıştır. Çünkü zorluk ağır basınca senin göğsünü yarmış, belini kıran yükünü üzerinden kaldırmıştı. Böylece zorluğun yanında bir kolaylık yer almış ve üzerindeki ağırlığı kaldırıp atmıştı.²⁸⁰

2.4.2.5. Yılmaması, Pes Etmemesi

Öztürk’e göre ise ümitsizlikten tiksinen Kur’ân’ın bu anlayışını en iyi ifade eden âyetlerden ikisi bu beyyinelerdir.

Allah’ın tecellileri sonsuz olduğu için önümüze açtığı imkânlarda sonsuzdur. O halde Allah’ın takdirleri de sonsuzdur. Allah’ın bir takdir ve tecellisi bize zorluk

²⁷⁷ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, X, 527.

²⁷⁸ el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, VI, 298.

²⁷⁹ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 576.

²⁸⁰ Kutub, Seyyid, *fî Zilâli'l-Kur’ân*, XVI, 263.

çıkarmışsa O'na sığınarak bir başka takdir ve imkânın bize kolaylık getirmesini isteriz.

Pusmak, sinmek, dağılmak, perişan olmak ve iflas ilan etmek yoktur. Kapanan her kapı, açılan yeni bir kapının habercisidir. Sünnetullah budur. Tüm işitme gücünü kapanan kapıların sesine endeksleyen insan Kur'ân'ın insanı olamaz. Rahmet gâlib olduğuna göre zorluk değil, kolaylık egemendir.²⁸¹

İslâmoğlu da bu âyetin tefsirini “*Nasıl ki her gece iki gündüz arasındadır, her zorluk da iki kolaylık arasındadır. Asla bir zorluk iki kolaylığa gâlib gelemez*” şeklinde yaparak insanın başına gelen hiçbir zorluk karşısında yılmaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁸²

2.4.2.6. Değerlendirme

Suremizin beşinci ve altıncı âyetleri hakkında bugüne kadar yapıla gelen yorumları incelediğimiz zaman bize en yakın olan görüşün Peygamberimizin en sıkıntılı zamanlarında gönlünün rahatlatılması ve zorluklar karşısında yılmadan mücâdelesine devam etmesidir.

Yüce Allah, kavminin içine düştüğü inanç ve ahlak bunalımından sıkılan; göz göre göre bataklığa saplanan ve kendisinin davetine hiçbir şekilde olumlu bir karşılık vermeyen kavmine hiçbir şey yapamamaktan büyük üzüntü ve ızdırap duyan Peygamberine âyetler göndererek onu teselli etmiştir.

O'nun görevinin insanları uyarmak olduğu²⁸³, kendisinin onların üzerine bekçi olarak gönderilmediğini²⁸⁴ vurgulayarak O'nun yüreğine su serpmiş ve gönlünü ferahlatmıştır.

İşte Allah bu âyetler ile Hz. Muhammed'e destek olarak; hayatın hep zorluklar, sıkıntılar ve güçlükler içerisinde olmadığını; her gecenin bir sabahı olduğu, her

²⁸¹ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'ân'da ki İslâm*, s. 42, Yeni Boyut, İstanbul, 2000.

²⁸² İslâmoğlu, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur'ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, s. 1271.

²⁸³ Fâtır, 35/23, Ra'd, 13/7, Şuarâ, 26/115, Hicr, 15/89.

²⁸⁴ Şûrâ, 42/48, En'am, 6/107.

yokuşun bir inişi ve her kışın bir baharı olduğu gibi her zorluğunda bir kolaylığı olduğunu, kolaylık ve zorluğun iç içe olduğunu Rasûlüne müjdelemiştir.

2.4.3. Âyetlerdeki Edebî Sanatlar ve Hikmetler

2.4.3.1. Edebî Sanatlar

Âyetlerdeki edebî sanatlar şu şekilde özetlenebilir:

- a) **اَلْعُسْرُ يُسْرًا** âyetinde, **يُسْرًا** kelimesinin nekre getirilmesi onun büyüklüğünü ifade etmek içindir. Yüce Allah, sanki kolaylığın büyüklüğünü göstermek için onu nekre getirir. Sanki “*büyük bir kolaylık vardır*” demiştir.
- b) **عُسْرٌ** ve **يُسْرٌ** kelimeleri arasında *cinâs-ı nâkıs* vardır.
- c) **اَلْعُسْرُ يُسْرًا اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا** âyetlerinde cümlenin tekrar edilmesi, manasını ruhlara ve kalplere yerleştirmek içindir. Buna “*itnâb*” denir.²⁸⁵

2.4.3.2. Hikmetler

Müfessirlerin beşinci ve altıncı âyetteki vurguladığı önemli hususları üç madde altında toplamamız mümkündür. Bunlar;

a) Beşinci ve Altıncı âyetteki tekrarlama ifadeleri için bazı müfessirler bir te’kiddir demiştir. “*At at! Acele et acele et!*” denilmesi gibi.

Yüce Allah da şöyle buyurmuştur: “*Sakının yakında bileceksiniz. Evet, sakının ileride bileceksiniz.*”²⁸⁶ Bunun benzeri cevap verirken “*Evet evet, hayır hayır*” demek gibidir. Bundan maksat gerekli açıklamayı yapmak ve mübâlağa etmektir.

²⁸⁵ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, III, 576.

²⁸⁶ Tekâsür, 102/3-4.

Bu açıklamayı el-Ferrâ yapmıştır. Şairin şu beyiti de bu kabildendir:

“ İçimden geçirdim bazı şeyleri

*Nefsim için daha uygundur (evet) onun için daha uygundur. “*²⁸⁷

Derveze’ye göre; zorlukla beraber kolaylık olacağı hakkında iki kez vurgu yapılması Peygamber (s.a.v.)’in şiddetli bir engelleme ve zorlukla karşılaşacağını, bundan ötürü de onun için de işin kolaylık ve başarı ile sonuçlanacağına dair bir müjde ve yatıştırma vardır.²⁸⁸

Sa’lebi ise birinci tekrarlanan cümlelerin dünya için, ikinci tekrarlanan cümlelerin ise âhiret için olduğunu söylemiştir.²⁸⁹

Nurbaki ise, her zorluğun iki kolaylık sırrı olduğunu söylemiştir. Bunlar:

1- Sabır: Zorluğa karşı sabır ne kadar güçlü ise kolaylık o kadar tez gelir.

2- Zorluk içindeki kolaylığı arayıp bulma çabası. Bir anlamda yılmaz bir mücadele azmidir.²⁹⁰

b) Âyetteki zorluğun *ma’rife*, kolaylığın ise *nekre* gelmesinin sebebini el-Ferrâ şöyle açıklamıştır: Araplar *nekre* bir kelimeyi söyleyip sonradan tekrar *nekre* kelime kullanırlarsa bu ikinci kullanılan kelime ile ilk kelime aynı şey değildir, farklıdır. Eğer *nekre* kelimedenden sonra o kelimenin marifesini kullanırlarsa bu ikinci kullanılan ile ilk kullanılan aynı şeyi ifade eder.

Örnek vermek gerekirse; إذا كَسَبْتَ دِرْهَمًا فَأَنْفِقْ دِرْهَمًا buradaki ikinci kullanılan *دِرْهَمًا* kelimesi ile ilk kullanılan kelime farklıdır.

إذا كَسَبْتَ دِرْهَمًا فَأَنْفِقْ الدَّرْهَمَ burada marife olarak gelen ikinci *الدَّرْهَمَ* kelimesi birinci kelime ile aynı anlama gelmektedir.

²⁸⁷ Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi ’l-Kur’ân*, IXX, 192.

²⁸⁸ Derveze, *İzzet, et-Teşîru ’l-Hadis*, I, 173.

²⁸⁹ es-Sa’lebî, *el-Keşf ve ’l-Beyân*, X, 233.

²⁹⁰ Nurbaki, Haluk, *Namaz Sureleri Yorumu*, s. 133.

Bu âyette de Cenâb-ı Allah'ın ilk âyette marife olarak kullandığı العسر ile ikinci âyette kullandığı العسر aynı şeyi ifade etmektedir. Ancak ilk âyette nekre olarak kullanılan يسرا ile ikinci âyette kullanılan يسرا farklı şeyleri ifade etmektedir.

291

Şerhu'l-Menâr'da denir ki: “Ma'rife (elif-lamlı kelime) bir cümlede yine ma'rife olarak tekrarlandı mı ikinci kelime birincinin aynıdır. Tıpkı bu suredeki iki kez tekrarlanan “el-üsır” (zorluk) kelimesinde olduğu gibi.”²⁹²

Bursevî'ye göre ise; âyet metnin de zorluk anlamına gelen “el-usr” kelimesinin “elif-lam” lı ve kolaylık anlamına gelen “el-yüsır” kelimesinin “elif-lam” sız getirilmesinin sebebi; dünyanın zorluk yurdu olduğunu latif bir biçimde işaret etmek içindir. Çünkü zorluk herkes için ma'lûm ve bilinen bir şeydir. Kolaylık ise meçhuldür ve kapalıdır.²⁹³

Râzî ise يُسر kelimesindeki nekrelilik, tefhîm ve ta'zîm için olduğunu söylemiştir. Buna göre adeta فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا denilirken “Bir zorluğa karşılık ne büyük bir kolaylık, ne yüce bir kolaylık vardır” denilmek istenmiştir.²⁹⁴

c) Bursevî, âyet metninde yer alan “me'a” (birlikte) kelimesinin, zorluğun hemen ardından kolaylığın ne kadar hızlı bir biçimde geleceğine işaret ettiğini belirtmektedir.

Kolaylık o kadar yakındır ki, neredeyse zorlukla “birlikte” dir. Âyete böyle mana vermezsek ve zahire bakacak olursak “me'a” kelimesi “birliktelik” edatı değil “öncelik–sonralık” edatıdır. Çünkü iki zıt “zorluk–kolaylık” bir arada bulunmazlar.²⁹⁵

²⁹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, a-s-r maddesi.

²⁹² Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, X, 89.

²⁹³ Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, X, 88.

²⁹⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 237.

²⁹⁵ Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, X, 88.

Nurbaki de bu âyetin zorluktan sonra kolaylık gelir demek olmadığını, aksine zorluk ile kolaylığın aynı anda yaratıldığını emrettiğini söylemektedir.²⁹⁶

Fuyûzât da ise âyetin nazmı celîline bakıldığı zaman hayat da önce zorluğun, sonra da kolaylığın olduğu anlaşılıyor denilmektedir.²⁹⁷

Öztürk ise bu beyyinelerdeki, en büyük mucizenin ifadenin “*Zorluğun beraberinde bir kolaylık vardır*” şeklinde gelmesi olduğunu belirtir ve şöyle devam eder: “*Zorluğun ardından bir kolaylık gelir*” denmemiş, kolaylığın zorlukla birlikte olduğu söylenmiştir.

Yani tanrısal tecelli, zorlukla kolaylığı iç içe sergiler. İnsan bunu bilecek e aynı anda bir takdirden ötekine geçmek üzere imkânlar âlemini tahrik edecektir. Yaratıcı, keşfedici ruh o kolaylığı bir şekilde bulur, imkânlar âlemine çıkarır.²⁹⁸

2.5. BOŞ KALDIN MI HEMEN BAŞKA BİR İŞE KOYUL

2.5.1. Âyetlerdeki Kelimelerin Sözlük Anlamları

Fereğa (فرغ); boş olmak, münhal, bitirmek tükenmek, tamamlamak gibi anlamlara gelir.

Kur’ân-ı Kerîmde وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا “*Ve Musa’nın annesi kalbi boş olarak sabahladı*”²⁹⁹ yani sabırdan hâli olarak demektir.³⁰⁰

Zıddı, meşguliyet anlamına gelen شغل dir.³⁰¹

el-Miftâh’da فرغت kelimesi, bir işten boşalmak, boşlamak anlamında kullanılmıştır.³⁰²

²⁹⁶ Nurbaki, Haluk, *Namaz Sureleri Yorumu*, s. 132.

²⁹⁷ Yeşil, Şemseddin, *Fuyûzât*, VII, 617, Sinan Matbaası, İstanbul, 1966.

²⁹⁸ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur’ân’da ki İslâm*, s. 42.

²⁹⁹ Kasas, 28/10.

³⁰⁰ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, VI, 25.

³⁰¹ Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu’cemü’l-Mekâyis fi’l-Lugâ*, s. 842.

³⁰² Çanga, Mahmut, *el-Miftâh*, s. 365.

Nasabe (نصب) kelimesi sad harfi fethalı olarak gelirse, bir şeyi sağlamca dikmek anlamı gelmektedir. Fide dikmek, anıt dikmek, put dikmek, şehitlerin anısına hurma yapraklarını toprağa dikmek gibi anlamlara gelir.

نصب kelimesi sad harfinin kesresiyle gelirse, yorulmak, bitkin düşmek, gayret-çaba sarf ederek onun uğrunda yorulmak demektir.³⁰³

نصيب hisse, pay demektir. انصاب ise dikili taşlar anlamına gelmektedir.³⁰⁴

Rağibe (رغب) ; bir şeyi istemek, onu talep etmek,³⁰⁵ aşırı hırsıyla onu istemek, ona meyletmek, sevmek, bir başkasına karşı onu tercih etmek³⁰⁶ anlamlarına gelir.

Rağbet ise, özlemine çekmek, çok arzulamak ve istemek anlamına gelir.³⁰⁷

el-Miftâh'da ise فالرغب kelimesi, tazarru ve niyazla teveccüh etmek olarak îzâh edilmiştir.³⁰⁸

el-Kâmus'ta ise şu açıklamalar yer alıyor: “*Rağibe fihi*” demek, bir şeyi istedi, “*Rağibe anhü*” ise istemedi anlamına gelir. “*Rağibe ileyhi*” ise duâ etti, yakardı ya da yakarıp dilemek anlamındadır.³⁰⁹

2.5.2. Âyetlere Müfessirlerin Yaklaşımları

Müfessirler “*Şu halde boş kaldığın mı hemen başka bir işe koyul! Ve yalnızca Rabbine rağbet et.*” âyetini yorumlarken فأنصب kelimesi üzerinde önemle durmuşlar ve burada ne kastedilmiş olabileceği üzerine çeşitli îzâhlarda bulunmuşlardır. Bizde müfessirlerin bu görüşlerini altı başlık altında toplayarak açıklamaya çalıştık.

³⁰³ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, I, 485.

³⁰⁴ Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu'cemü'l-Mekâyis fi'l-Lugâ*, s. 1030.

³⁰⁵ Ebû Hüseyin Ahmed b. Faris, *Mu'cemü'l-Mekâyis fi'l-Lugâ*, s. 412.

³⁰⁶ Mesud, Cübran, *er-Raid*, s. 443.

³⁰⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, r-ğ-b maddesi.

³⁰⁸ Çanga, Mahmut, *el-Miftâh*, s. 216.

³⁰⁹ Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, X, 90.

2.5.2.1. İbadet Etmek

İbn Kesir, *dünya işlerini bitirince meşguliyetlerin son bulunca, ibâdete koyul. Zihnin rahat ve kuvvet dolu olarak ibâdete kalk. Niyetini ve ibâdetini Rabbına tahsis et*, olarak bu âyeti yorumlamıştır. ³¹⁰

İbn Mes'ud; “*Farzları bitirince gece kıyama dur*“, farzları eda edip bitirdiğin vakit, gece namazına kalkmak suretiyle yorul, demiştir. ³¹¹

Dahhâk; öyle ise cihâttan boşaldın mı ibâdete koyul, demiştir. ³¹²

el-Hasen ve Katâde şöyle demişlerdir: Düşmanın ile cihâdını bitirecek olursan, hemen Rabbine ibâdet ile yorul. ³¹³

Taberî ise bu âyeti tefsir ederken “*Sen, seni meşgul eden dünyevî ve uhrevî işlerini bitirdikten sonra rabbine ibâdete ve seni ona yaklaştıracak işleri yapmaya ve ondan ihtiyaçlarını dilemeye giriş*” şeklinde îzâh etmiştir. ³¹⁴

Râzî ise tefsirinde bu konuda şöyle demiştir: Âyetteki ifadelerle ibâdetlerin birbirine eklenmeleri ve herhangi bir zamanın ibâdetsiz olarak boş geçirilmemesi; birini bitirdiğinde diğerini yapmaya koyulması manası kastedilmiştir. ³¹⁵

2.5.2.2. Aralıksız Çalışmak

el-Merâğî, *bir işi bitirdiğin zaman ara vermeden diğer işte yorul*, şeklinde yorumlamıştır. İşte o zaman sen bu devamlılığın sayesinde gönlünün rahatladığını ve göğsünün ferahladığını göreceksin.

Bu âyette Peygamber’e (s.a.v.) çalışma konusunda müdâvim olmaya ve onu aralıksız devam ettirmeye bir teşvik vardır. Bu ameli yaparken de onun mükâfatını ve ecrini bir olan Allahtan iste... ³¹⁶

³¹⁰ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 433.

³¹¹ el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, VI, 298.

³¹² İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 433.

³¹³ Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IXX, 109.

³¹⁴ Taberî, Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili'l-Kur'ân*, XXIX, 237.

³¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 237.

Zuhaylî, bu âyetin amel-i sâlih, hayır ve tâatte ısrarda sürekliliğin istendiğine dair bir delil olduğunu; vaktin değerlendirilmesinin dînen istendiğini, Allah'ın kulun boş olmasını kerih gördüğünü belirtir.³¹⁷

Mevdûdî de “*fırsat bulmak*” ile kastedilenin, dünyevi işlerle meşgul olman bittikten sonra kendini ibâdet meşakkatine ver ve her tarafla ilgini keserek Allah'a yönel, şeklinde olduğunu ifade etmiştir.³¹⁸

Nurbaki ise, her zorluğun kolaylık şifresini bulunca yeni bir zorluğa koş, demiştir.³¹⁹

Öztürk'e göre ise Kur'ân'ın ruhunu en güzel ifade eden beyyinelerdir bunlar. Ameli yani değer üretmeyi hayatın, mutluluğun ve sonsuzlaşmanın esası sayan Kur'ân gerçek insan için boşluk ve durgunluk olmaması gerektiğini göstermektedir.

Kur'ân'ın insanın da asla bulamayacağı şey, boş vakittir. Hayat, boşluk kabul etmez. Hayatlarında boşluk bulunanlar aldananlar ve yarınları olmayanlardır.³²⁰

2.5.2.3. Duâ Etmek

İbn Abbas; “*Öyle ise boş kaldın mı hemen koyul*” kavline *duâya koyul* diye mana vermiştir.³²¹

el-Ferrâ, namaz ibâdetini bitirince, Rabbine dua etmeye koyul, demiştir.³²²

Tefsiru's-Sâdi de ise; “*Sen işlerini bitirdiler mi oyuna dalanlardan, Rablerinden; Onu hatırlamaktan yüz çevirenlerden olma! O takdirde hüsrâna uğrayanlardan olursun*” şeklinde yorumlanmıştır.³²³

³¹⁶ el-Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî*, XXVIII, 191-192, Mısır, ts.

³¹⁷ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l-Münîr*, XV, 552.

³¹⁸ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, VII, 159.

³¹⁹ Nurbaki, Haluk, *Namaz Sureleri Yorumu*, s. 134.

³²⁰ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'ân'da ki İslâm*, s. 43.

³²¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 433.

³²² el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, III, 275.

³²³ Nâsır b. Abdurrahman, *Tefsiru's-Sa'dî*, V, 557.

Suyûtî de Celâleyn Tefsîrinde bu âyeti “*namazını bitirdiğin zaman duâ ederek yorul*” şeklinde yorumlamıştır.³²⁴

2.5.2.4. Mağfiret Dilemek

el-Kelbi, risâletini tebliğ etmeyi bitirdin mi “*hemen yorul!*” Yani kendi günahın, Mü’minler ve Mü’min kadınlar için *mağfiret dile* şeklinde tefsir etmiştir.³²⁵

Fi Zilâl’da Kutub, bu âyetin tefsirinde “*Allah için fedakârlığa katlan, Allah’a teveccüh et ve ancak Rabbine sarıl*” demiştir.³²⁶

İbn Atâ, vahyi tebliğ etme görevini bitirdin mi şefâati isteme konusunda yorul, şeklinde bir îzâh getirmiştir.³²⁷

2.5.2.5. Cihâda Çıkmak

Mâverdi ise risâlet görevini tebliği etmeyi bitirdin mi düşmanlarınla cihâda hazırlanmaya koyul ve düşmanlarına karşı onun yardımını iste şeklinde anlamıştır.³²⁸

Mukatil bin Süleyman ise, “*Tefsir-i Kebîr*” isimli eserinde bu sureyi tefsir ederken bu âyetlere farklı bir yorum getirmiş ve şöyle demiştir:

Peygamber Mescidinde ders gören ve orada ikamet eden Suffe ehlerinden yetmiş kişi Süleymoğullarına karşı çıktıkları savaşta şehit edilmiştir. Bu olay Hz. Muhammed’e ve ashabına çok ağır gelmişti. Rasûlullah (s.a.v.) her sabah namazının akabinde Allah’ın onları helak etmesi için beddua etmeye ve namazda kunut yapmaya başladı.

Bunun üzerine Allah, “*O işte sana hiçbir şey düşmez. Ya tevbelerini kabul eder yahut zâlim olduklarından dolayı onlara azab eder*”³²⁹ buyurdu.

³²⁴ Suyûtî, Celaluddîn Muhammed bin Ahmed, *Tefsîru Celâleyn*, I, 159, Müdür-i İdâreti Matbaâti’ş-Şerîfeti, ts.

³²⁵ es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, X, 237.

³²⁶ Kutub, Seyyid, *fî Zilâli’l-Kur’ân*, XVI, 264.

³²⁷ es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, X, 237.

³²⁸ el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, VI, 299.

İnşirâh Suresinin son âyeti ile de “*yalnız rabbine yönel*” Allah, Peygamberine (s.a.v.) sabah namazında kunut yapmayı yasaklamıştır.³³⁰

2.5.2.6. Siyasi

İbnu'l-Arabî dedi ki: Bazı bid'atçiler³³¹, bu âyet-i Kerîmeyi “*sad*” harfini kesre ile ve fiilin ilk harfini hemze kabul ederek (فانصب) “*Nasbet, tayin et*” diye okumuşlar ve şöyle demişlerdir: “*Bu, yerine halife olarak geçecek olan imamı nasbet anlamındadır.*”

Ancak böyle bir şey hem kıraat bakımından hem de mana bakımından batıldır.

Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) hiçbir kimseyi yerine halife tayin etmiş değildir.

Kimi cahillerde bu lafzı “*be*” harfini şeddeli olarak (فانصب) “*Yönel, dökül*” diye okumuşlardır ki bunun da anlamı şu olur: “*Sen cihâdını bitirdin mi ülkene geri dönmek için acele davran, gayret göster.*”

Bu da kıraat bakımından -icmaa aykırı olduğundan ötürü- *batıldır*. Fakat anlam bakımından doğrudur.

Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Sefer (yolculuk) azaptan bir parçadır. Sizden herhangi birinizi uykunuzdan, yemeğinden, içeceğinden alıkoyar. Bundan dolayı herhangi biriniz ihtiyacını karşılayacak olursa, ailesine dönmekte acele etsin.*”³³²

³²⁹ Âl-i İmran, 3/128.

³³⁰ Mukâtil bin Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, IV, 421-422, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006.

³³¹ Keşşâf'ta bu grubun Rafiziler olduğu belirtilmiştir. Bkz. Zemaşşerî, *el-Keşşâf Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, VI, 398.

³³² Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IXX, 109.

2.5.2.7. Değerlendirme

Oldukça muhtasar ve değişik şekillerde açıklanmaya elverişli olan “*O halde önemli bir işi bitirince diğerine koyul*” meâlinde ki yedinci âyetle ilgili olarak çok farklı yorumlar yapılmıştır.³³³

Bize göre İbn Âşur’un, âyeti herhangi bir özel iş ve ibâdetle sınırlamadan “*Önemli işlerden birini tamamlayınca ardından başka bir işe yönel ki böylece bütün vakitlerini önemli işlerde değerlendirmiş olasın*” şeklindeki açıklaması isabetli görülmektedir.

Bu yoruma göre âyette Rasûlullah’a ve O’nun şahsında Müslümanlara bütün vakitlerini hayırlı ve yararlı faaliyetlerle değerlendirmeleri, ibâdet, duâ, tebliği ve irşad gibi dini faaliyetlerin de; çalışma, üretme, öğrenme-öğretme, yardımlaşma ve dayanışma gibi dünyevi faaliyetlerinde hakkını vermeleri emredilmiştir.³³⁴

Hz. Ömer (r. a.) de, “*Ben sizleri ne dünya işiyle ne de âhîret ameliyle meşgul olmaksızın bomboş görmekten hoşlanmıyorum*” diyerek insanın hiçbir işle meşgul olmamasını eleştirmiştir.³³⁵

Allah insanın yeryüzünde imtihan olmasını dilemiştir. İnsanın çalışıp, üretmek hem dünya hem de âhîret saadetini kazanmasını istemiştir. İnsan dünya da yaptığı işlerle, gerek dünyevi gerek uhrevî fiillerinin sonucunu alacaktır. Bunun için insan boş kalmadan sürekli bir şeylerle meşgul olmalıdır. Eğer iradesini iyi yönde kullanırsa iyi bir işi bitirir iyi bir işe koyulur, eğer iradesini kötü yönde kullanırsa kötü ya da boş bir işi bitirir kötü ve boş bir işe koyulur.

³³³ Aynı konu Müzemmil Suresinin 1-9. âyetleri arasında daha ayrıntılı olarak Rasûlullah’a bildirilmiştir. Bkz. Mevdûdî, Ebu’l-Âlâ, *Tefhimü’l-Kur’ân*, VII, 155.

³³⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 644.

³³⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf Hakâiki’t-Tenzil ve Uyûni’l-Akâvil*, VI, 398.

2.5.3. Âyetlerdeki Edebi Sanatlar ve Hikmetler

Birinci ف atıftır, ikinci ف ise şartın cevabına bağlıdır. و harfi atıftır. اِلٰى رَبِّكَ ise ارْغَبْ ile mutaallaktır.³³⁶

Âyetteki ارْغَبْ ifadesinin “*raggıb*” şeklinde de okunduğu olmuştur ki, buna göre mana “*insanları, Allah katında olan şeyleri istemeye teşvik et, arzulandır*” şeklinde olur.³³⁷

³³⁶ Mahmud Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'ân ve Sarfîhi ve Beyânihi*, s. 358.

³³⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXIII, 238.

SONSÖZ

İnsanlara hidâyet kaynağı ve yol gösterici olarak indirilen Kur'ân-ı Kerîm'i anlama çabaları asr-ı saâdet döneminden başlayarak günümüze kadar yoğun bir şekilde devam ede gelmiştir. Rivâyetle başlamış olan Tefsir ilmi, tedvin edilinceye kadar hadis ilminin bir bölümü olarak kaynaklarda yer almıştır.

Hicri ikinci asırdan itibaren rivâyet tefsiri metodunun yanında dirâyet tefsir metodunun da gelişmeye başlamasıyla birlikte yeni tefsir eserlerinin ortaya çıktığını müşâhade etmekteyiz.

Dirâyet tefsirleri içerisinde yer alan Konulu Tefsir Metodunun bir kolu olan Sure Eksenli Konulu Tefsire (veya Sure Bütünlüğüne Münhasır Konulu Tefsir) göre incelediğimiz İnşirâh Suresi çalışmamızda genel olarak beş konu üzerinde durulduğunu mülâhaza ettik.

Bu konuların neler olduğuna gelmeden önce araştırmamızda Duhâ Suresi ile İnşirâh Suresinin tek bir sure olup olmaması konusunda bugüne kadar yapıla gelen tartışmayı ele almak ve bu konu hakkındaki kanaatlerimizi belirtmek istedik.

Genel olarak bakıldığında; Mekkî bir sure olan İnşirâh Suresi ile Duhâ Suresi arasındaki münasebetten kanaatimizce anlaşılan şudur:

Tek besmele ile okunacak kadar Duhâ Suresi ile anlam bağı vardır. Duhâ suresinde Allah'ın kendisine darılmadığı terk de etmediği belirtilmiş ve Peygamberine olan nimetleri hatırlatılmıştır. İnşirâh Suresinde de Cenâb-ı Allah kendisine olan moral ve motivasyon desteğini sürdürmüş; bir takım acı ve sıkıntılarla maruz kalan Peygamberini yalnız bırakmadığını, ona manevi yardımda bulunduğunu, göğsünün artık daha geniş ve sıkıntılara karşı daha dayanıklı hale getirildiğini ve genişletildiğini bildirmiştir. Yani Hz. Peygamberin gönlü, göğsü normal bir insanın katlanabileceğinden daha fazla sıkıntıya, acı ve kedere karşı dayanıklı hale getirilmiştir. Çünkü O'nun çilesi ve kederi "*Yeni Dini*" insanlara tebliğ sürecinde diğer insanlarından daha fazla olacaktır.

Nübüvvet gibi büyük bir görevi yerine getirmek hiç de kolay değildir. İnkârcılara karşı yapayalnız karşı çıkabilmek için insanda cesaret bulunması gerekir. Allah Peygamberine bu cesareti vererek en zor göreve bile ne kadar zor olursa olsun tahammül edebilme gücünü ve Nübüvvet görevini yerine getirebilmesi için gerekli olan maddi ve manevi her türlü desteği vermiştir. Nübüvvet yolunun yolcuları davetçiler için de durum benzerdir.

İlk Olarak çalışmamızda *Şerh-i Sadr* meselesini ele aldık; şerh ve sadr kelimelerinin sözlük anlamlarını, Kur’ân-ı Kerîm’de kullanılış şekillerini ve hadis kitaplarındaki Şakk-ı Sadr ile ilgili rivâyetleri ele alarak onların sahih mi zayıf mı olduklarını incelemeye çalıştık. Sonra müfessirlerin şerh-i sadr âyeti ile ilgili görüşlerini konu başlıkları altında belirttik.

Zemahşerî ve Mevdûdî gibi önde gelen müfessirler “*Peygamberimizin göğsünün açılması*” ile kastedilenin kendisine ilim ve hikmet verilmesi; *Kurtûbî ve Seyyid Kutub* kalbinin İslâm’a açılması, *İbn Kesîr* kalbinin nurlandırılması, *Elmalılı* ve *el-Ferrâ* kalbinin yumuşatılması, *Bursevî* ise kendisine sabır ve katlanma gücü verilmesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Bizimde katıldığımız *Râzî ve Ateş*’in görüşüne göre ise şerh-i sadr ile kastedilen Peygamberimizin (s.a.v.) çekmiş olduğu sıkıntılardan kurtarılmasıdır.

Gerek surenin indiği ortamı gerekse kendinden önceki sure ile olan münasebetini incelediğimiz zaman bize en yakın olan görüşün âyette ifade edilen “*Biz senin göğsünü açmadık mı?*” ile kastedilenin maddi bir şerh etme, cerrahi bir ameliyat olmayıp; manevi olarak Peygamberin (s.a.v.) rahatlatılması, sıkıntılarının giderilmesi ve çektiği sıkıntılardan kurtarılması olduğunu düşünmekteyiz.

Peygamberimizin (s.a.v.) üzerinden kaldırılan yükün ne olduğu hususunda ise müfessirler çok değişik görüşler ortaya koymuşlardır. *Kurtûbî, Katâde, Taberî, İbn Kesîr ve el-Ferrâ* gibi âlimler üzerinden kaldırılan yükün günahlar olduğunu; *Sâbûnî ve Zuhaylî* gibi âlimler ise bu yükten kastedilenin Peygamberimizin yapmış olduğu hatalar olduğunu savunmuşlardır.

Bizde bu âyette geçen *vizr* ile ne kastedildiği hususundaki görüşümüzü dile getirirken *Mevdûdî*'nin ifade ettiği “*Peygamberimizin üzerindeki ağır yükün kaldırılması*” tezini isabetli bulduğumuzu belirttik.

Çünkü Peygamberlik görevinden sonra insanların kendisine olan tutum ve davranışlarından dolayı sıkılan; bu yüzden ruhen sıkıntıya düşen ve onların bu inkârcı hallerinden dolayı bu ağır vazifenin altında ezilen Peygamberine Allah (c.c.), âyetler göndererek O'na destek olmuş, O'nun göğsünü ferahlatmış tâbir yerinde ise yüreğine su serpmiş, ona moral vererek üzerindeki bu ağır yükü kaldırmıştır.

Peygamberimizin isminin nasıl yüceltildiği hususunda suremizin dördüncü âyetine müfessirlerin yaptıkları yorumların hepsinin kendilerine göre haklı tarafları olduğunu görmekteyiz. Bizde bu bölümde Hz. Muhammed'in hayatına genel bir bakış yaparak O'nun yaşamını *Ebu'l-Kâsım*, *el-Emîn* ve *Muhammedün Rasûlullah* dönemleri olmak üzere üç döneme ayırdık ve onun isminin nasıl yükseldiğini, yüceltildiğini izâh etmeye çalıştık.

Bize göre de Allah Teâlâ, kulu Muhammed'e vahiy göndererek onu insanlar arasında en üstün mertebeye oturtmuş ve kendisini âlemlere rahmet kılacak kadar O'na saygın bir kişilik kazandırmıştır. Öyle ki ismi kıyâmete kadar Allah ile anılmaya birlikte devam edecektir.

Suremizin zirve noktasını ve özünü oluşturacak âyetler ise *her zorlukla birlikte bir kolaylığın olduğunun* müjdelendiği beşinci ve altıncı âyetlerdir. *Zemaşerî* bu âyetlerdeki kolaylığın Peygambere (s.a.v.) verilen nimetler; *Râzî* Peygamberin fethetmiş olduğu ülkeler; *Sâbûnî* Müşriklerin eziyetleri karşısında Peygamberin gönlünün rahatlatılması ve *Ateş* de Peygamberin başarılarının artması olduğunu savunmuşlardır.

İslâmoğlu ve Öztürk'e göre ise bu âyetler Peygambere zorluklar karşısında yılmamasını, pes etmemesini telkîn eden ilâhi mesajlardır. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre âyette geçen “*usr*” Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin başında karşılaştığı sıkıntılar, zorluklar ve müşriklerin ilâhi daveti engelleme çabalarıdır. “*Yüsr*” ise hemen bu zorluğun peşi sıra gelen, ilk başta aşılmaz gibi görülen

zorlukların zaman içerisinde halledilmesi ve Peygamberin (s.a.v.) başarılarının artarak İslâm'ın tüm dünyaya yayılmasıdır.

Suremizin son iki âyeti ile ilgili olarak müfessirlerin üzerinde en fazla yoğunlaştıkları, görüş ayrılığı yaşadıkları bölümler olmuştur. Müfessirler bu âyeti yorumlarken *فَانصَبْ* kelimesi üzerinde önemle durmuşlar ve bu kelimenin kök anlamına inerek âyete açıklık getirmeye çalışmışlardır.

İbn Kesîr, İbn Mes'ud, Taberî ve Râzî gibi önde gelen müfessirler *fensab* kelimesi ile kastedilenin ibâdete koyulmak, ibâdet etmek; *İbn Abbas ve Suyûtî* duâ etmek; *Kutub ve İbn Atâ* mağfiret dilemek ve *Mâverdî* ise cihâda çıkmak olarak anlamışlardır. Bazı bid'atçilerin ise bu âyete siyasi bir mana yükleyerek Cenâb-ı Allah'ın Peygamberden kendisinden sonra yerine gelecek olan halifeyi belirlemesini emrettiğini savunmuşlardır ki bu hem tarihi gerçeklere hem de Kur'ân'ın ruhuna aykırı bir görüştür.

Bizim de savunduğumuz *Mevdûdî, Zuhaylî ve Öztürk'ün* görüşlerine göre ise Cenâb-ı Allah bu âyetlerde bizlere *bir işi bitirdiğin zaman ara vermeden diğer işte yorul* mesajını vermektedir. İslâm'ın yetiştirmek istediği insan modelinde hiçbir iş yapmadan boş boş dinlenen bir insan tipi yoktur. Elbette yorulan bir insanın en doğal haklarında biridir dinlenmek. Ama bu dinlenme tatil yaparak değildir İslâmi anlayışta. İslâm bir işte yorulan bir insanın başka bir işi yaparak dinlenmesini emretmektedir. Nitekim Peygamberimizin (s.a.v.) hiçbir iş yapmadan boş boş oturan birine selam vermemesi de bize dinlenirken bile bir şeylerle uğraşmamız, daha da önemlisi dinlenirken yanlış işler yapmamamız gerektiğini gösteren en önemli mesajlardan birisidir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Kur'ân sureleri, lafzen kısaltıkça manaları zenginleşmektedir. Bu nedenle bütün sureler gibi kısa surelerin de Kur'ân bütünlüğü içerisinde, farklı bakış açılarıyla ele alınıp müstakil olarak incelenmesi, surenin mesajlarının daha net bir şekilde insanlığa sunulabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Allah Teâlâ bizlere bu sure ile zorluklar karşısında yılmadan mücâdele etmemizi, pes etmemizi öğütlemekte ve *bir işi bitirdin mi hemen diğerine koyul* diyerek de çalışarak dinlenmeyi ve hep kendisinden istememizi yalnızca O'na tevekkül etmemizi bizlere tavsiye etmektedir. Allâhu a'lem...

KAYNAKÇA

ABDÜ'L-BÂKÎ, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an'il Kerîm*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1996.

AİŞE ABDURRAHMAN, *et-Tefsiru'l-Beyâni li'l-Kur'âni'l Kerîm*, Cilt I, Dâru'l-Maârif, Mekke.

AKPINAR, Ali, “*Mirac Gecesi Hz. Peygamber'e Verildiği Söylenen Âyetlerle İlgili Bazı Mülâhazalar*”, Sayı 1, CÜİFD, Sivas, 1996.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Cilt X, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.

-----, *İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerîm'den Cevaplar*, Yeni Ufuklar Neşriyat, Ankara, 1996

AYDIN, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1999.

AYDÜZ, Davut, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Yayınları, İstanbul, Ocak, 2000.

BAŞARAN, Selman, **SÖNMEZ**, M.Ali, *Hadis Tarihi Ve Usulü*, Esra Fakülte Kitabevi, Bursa, 1993.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Çağrı yay, İstanbul, 1992.

BULAÇ, Ali, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl ve Sözlük)*, Bakış Yayınları, İstanbul, ts.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, Cilt X, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 1997.

CÜRCANÎ, Seyyid Şerif, *Serhü'l-Mevâkif*, Cilt III, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1239.

- ÇANGA**, Mahmut, *el-Miftâh* (Kur'ân-ı Kerîm Lugatı) , Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN**, Abdurrahman, *Kur'ân İlimleri Ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982.
- ÇETİNER**, Bedrettin, *Esbab-ı Nüzûl*, Cilt II, Çağrı Yayınları, ts.
- ÇİÇEK**, Yakup, *Tefsir Usulü*, Sofya: Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü, 1995.
- DAVUDOĞLU**, Ahmed, *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâli*, Çile Yay, İstanbul, ts;
- DEMİRCİ**, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2003.
- DERVEZE**, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis -Nüzûl Sırasına Göre Kur'ân Tefsiri-* (Çeviren: Şaban Karataş-Ahmet Çelen-Mehmet Çelen), Cilt I, Ekin Yayınları, İstanbul, 1997.
- ed-DERVİŞ**, Muhyiddin, *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânühü*, Cilt X, Dâru İbn Kesir, Beyrut.
- DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI**, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Prof.Dr. Hayreddin Karaman–Prof. Dr. Mustafa Çağrırcı–Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez–Prof. Dr. Sadreddin Gümüş), Cilt V, Ankara, 2006.
- , *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yayın Matbaacılık, Ankara, 2009.
- DOĞRUL**, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Bilgi Basım Yayınevi, İstanbul, 1955.
- DUMAN**, Prof. Dr. Zeki, *Beyânü'l-Hak (Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri)* , Cilt I, Fecr Yayınları, Ankara, 2006.
- DUMLU**, Ömer, “*Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*”, (22-23 Ekim 1992), Samsun.
- EBÛ HÜSEYN AHMED B. FÂRİS**, *Mu'cemü'l-Mekâyis Fi'l-Lugâ*, Daru'l-Fikr, Beyrut, ts.

EBU'L-HACCÂC EL-MEKKÎ, *Mücahid b. Cebr Tefsîru İmam Mucâhid b. Cebr*, Mektebetü'l-Felâh, Kuveyt, 2003.

el-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed, *Tehzîbü'l-Lugâ*, Cilt IV, el-Müessesetü'l-Mısıriyye, 1964.

RAĞIB el-İSFEHANÎ, Ragıb, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Tahkik: Safvan Adnan Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 1997, *Kur'ân Istılahları Sözlüğü* (Trc: Doç. Dr. Abdülkadir Güney–Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yolcu), Cilt II, Çıra Yayınları, İstanbul, 2006.

-----, *Mukaddimetü Câmii't-Tefâsîr Mea' Tefsîri'l-Fâtiha ve Metâlii'l-Bakara*, thk. Ahmed Hasan Ferhâd, Dâru'd-Da've, Kuveyt 1405/1984.

ERKAN, Arif, *el-Beyân (Büyük Arapça–Türkçe Lügat)*, Yasin Yayınları, Cilt II, İstanbul, 2004.

ESED, Muhammed, *Kur'ân Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.

el-FERRÂ, Ebû Zekerıyya Yahya bin Ziyad, *Meâni'l-Kur'ân*, Cilt III, Alemü'l-Kütüb, Beyrut.

GÜL, Mehmet Nezir, *Tüm Zamanların Efendisi –100 Soruda Hz. Muhammed–* Elips Kitap, Ankara, 2006.

GÜNDOĞAR, Hamdi, *Kur'ân'da Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Özellikleri*, İstanbul, 1999.

GÜNGÖR, Mevlüt, *Kur'ân Araştırmaları I*, Kur'ân Kitaplığı, İstanbul, 1995.

GÜVEN, Şahin, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu*, Şûra Yayınları, İstanbul, 2001.

GÜZEL, Yüksel, *Şakku's-Sadr Rivâyetinin Tahlili* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

GÖLCÜK, Şerafeddin, *İslâm Akâidi*, Esra Yayınları, Konya, 1999.

HALİD ABDÜLKADİR ALİ, *Câmiu't-Tefsir Min Kütübi'l-Ehâdis*, Cilt IV, Riyad.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. M. S. Mutlu), Cilt I, İstanbul 1972.

el-HİCAZÎ, Muhammed Mahmud, *el-Vahdeti'l-Mevdüiyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'l-Kütübü'l-Hadise, Kahire.

el-HİLLÎ, Hasan b. Yûsuf, *Keşfü'l-Murâd fi Şerhi Tecrîdi'l-i'tikâd*, Kum, 1407/1986.

el-HÛLÎ, Emin, *Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod (Çev. Mevlüt Güngör)*, Kur'ân Kitaplığı, İstanbul, 1995.

İŞİCİK, Yusuf, *Kur'ân Meâli*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2008.

İBN KESİR, Ebu'l-Fida İmamüddin İsmail b. Ömer (774/1373), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Cilt VIII, ts.

-----, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Çev: Mehmet Keskin) Cilt II, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

İBN MANZÛR, Cemâluddîn Muhammed b. Mûkerrem el-Ensârî (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut, ts.

İSLÂMOĞLU, Mustafa, *Hayat Kitâbı Kur'ân (Gerekçeli Meâl-Tefsîr)*, Düşün Yay, İstanbul, Mart 2009.

KESKİN, Hasan, “*Âyetlerin Sayısı Hakkındaki İhtilâf Nedenleri*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: XIII/2-2009, Sivas.

KILIÇ, Recep, *Ahlakın Dini Temeli*, TDV Yay. Ankara, 1992.

KURTÛBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed bin Ahmed (673/1273), *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Cilt IXX, Beyrut-Lübnan, Dâru İhyâ-i Tûrasü'l-Arabiyyi, 1967.

KOTAN, Şevket, *Kur'ân ve Tarihselcilik*, Beyân Yayınları, İstanbul, 2001.

KUTUB, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, (Çevirenler: M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), Cilt XVI, Hikmet Yayınları, İstanbul, ts

LİNGS, Martin, *Hız Muhammedin Hayatı*, (Çeviren: Nazife Şişman), İnsan yayınları, İstanbul, 2006.

MAHMUD SÂFÎ, *el-Cedvel fî İ'râbi'l-Kur'ân ve Sarfihî ve Beyânihi*, Dâru'r-Reşîd, 3.bs. Beyrut, 1995.

el-MATURİDÎ, Ebû Mansur Muhammed es-Semerkindî (ö. 333/944), *Te'vilâtü'l-Kur'ân'dan Tercümeler*, (Ter. Bekir Topaloğlu), İmam Ebû Hanife ve İmam Maturidi Araştırma Vakfı, İstanbul 2003.

-----, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, (Thk. Fatıma Yusuf el-Haymi), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2004.

el-MAVERDÎ, Ebû Hasan Ali bin Muhammed (v.450 h.) , *En-Nüket ve'l-Uyûn*, Cilt VI, Dâru'l-Kitab, Beyrut.

el-MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merâği*, Cüz XXVIII, Mısır.

MESUD, Cübran, *er-Raid*, Daru'l-İlim, Malezya, ts.

MEVDÛDÎ, Ebu'l-Âlâ, *Tefhimü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri)*, Cilt VII, İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.

MUKÂTİL BİN SÜLEYMAN, *Tefsîr-i Kebîr*, (Tahkik: Dr.Abdullah Mahmud Şehhate, Terceme: M. Beşir Eryarsoy), cilt IV, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006.

MÜSLÎM, Ebû'l-Hüseyin Muslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Muslim*, (thk. Muhammed Fuad Abdu'l-Bâkî) , I-V, 2. bsk, Çağrı yay, İstanbul, 1992.

MUTAHHARÎ, Murtaza, *Vahiy ve Nübüvvet* (Çev. Ü.Çetinkaya), Endişe Yayınları, Ankara 1990,

MU'TİNÎ, Abdulazîm İbrahim, *et-Tefsîru'l-Belâgi li'l-İstifhâm fi'l-Kur'âni'l-Hâkim*, Cilt IV, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1999.

MUTÇALI, Serdar, *el-Mu'cemü'l-Arabîyyi'l-Hadîs (Arapça-Türkçe Sözlük)*, Dağarcık Yayınları, İstanbul, ts,

NÂSİR BİN ABDURRAHMAN, *Tefsîru's-Sa'dî*, Cilt V, Guraba Yayınları, 2006.

en-NEHHÂS, Ebû Cafer Ahmed bin Muhammed bin İsmail, *İ'rabü'l-Kur'ân*, (thk: Züheyr Gazi Zahid), Cilt III, Bağdad.

NURBAKİ, Prof. Dr. Haluk, *Namaz Sureleri Yorumu*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999.

ÖZDEMİR, Mehmet, *Cahiliyye Toplumundan Günümüze Hz.Muhammed*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2007.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'ân'da ki İslâm*, Yeni Boyut, İstanbul, 2000.

-----, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli Surelerin İniş Sırasına Göre*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1994.

RÂZÎ, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Cilt XXIII, Akçağ Yayınları, 1995.

-----, *İsmetü'l-Enbiyâ*, Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, Kahire, 1986.

-----, *Muhassalu Efkarî'l-Mütekaidimin ve'l-Müteahhirin* (Kelama Giriş, Trc. Hüseyin Atay), Ankara, 1978.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dersaâdet Yay, ts.

-----, *Tefsîru Cüz-i Amme*, Müessesetü Menâhilü'l-İrfân, Beyrut, ts.

-----, *Kur'ân'ın Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul, ts.

SAİD HAVVA, *el-Esas fi't-Tefsîr* (trc. Abdusselam Arı), Cilt VII, Şâmil Yayınları, İstanbul, 1992.

es-SA'LEBÎ, Ebû İshak Ahmed, *el-Keşf ve'l-Beyân*, Cilt X, Dâru İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.

SCHİMMELE, Annemaria, *Hazreti Muhammed*, (Çev: Okşan Aytolu), Profil Yayınları, İstanbul, 2008.

SEYYİD, Mürsi, İbrahim el-Beyyûmî, *Dirâsât fi't-Tefsîri'l-Mevzûi*, Beyrut, ts.

SUYÛTÎ, Abdurrahman bin el-Kemâl Celâluddîn (911/1505), *Esbâb-ı Nüzûl*, (Çev: İbrahim Seyfi Oymalı), Cilt II, Fatih Yayınevi, ts.

SUYÛTÎ, Celaluddîn Muhammed bin Ahmed, *Tefsîru Celâleyn*, Cilt I, Müdîr-i İdâreti Matbaâti'ş-Şerîfeti, ts.

ŞİMŞEK, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Esra Yayınları, Konya, ts.

-----, *Basılmamış Tefsir Çalışması*, ts.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed bin Cerîr, *Câmiu'l-Beyân An Te'vili'i-Kur'ân*, XXIX, Şirketü Mektebeti ve Matbûat, Mısır. Ts.

TAYÂLÎSÎ, Evu Davud Süleyman bin Davud el-Fârisi, *Müsned*, Dâiratu'l-Maârifi'n-Nizâmiye, Haydarâbat, 1321.

TEFTAZANÎ, Mesud b. Ömer b. Abdillâh Sa'duddin *Şerhü'l-Mekasid* (*Thk. Abdurrahman Umeyre*), Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1989.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), *Sünen*, I-V, 2. bsk, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

TOPALOĞLU, Bekir, *Kelam İlmi Giriş*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1996.

TOPTAŞ, Mahmut, *Kur'ânı Kerîmin Şifa Tefsiri*, Cilt VIII, Cantaş Yayınevi, İstanbul, 1998.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslâm'da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1998.

YALÇIN, Yıldırım, *Elmalı'nın Hak Dini Kur'ân Dili İsimli Tefsirinde Sureler Arası Tenâsüb Ve İncicâm* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

YAŞAROĞLU, Kamil, “*İnşirâh Suresi*” maddesi, İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınevi, İstanbul, ts.

YAVUZ, Ali Fikri, *Kur’ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâl-i Âlisi*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2008.

YAZICIOĞLU, Muhammed, *Muhammediye*, (Haz: Doç.Dr. Abdülvehhab Öztürk), Çelik Yayınevi, İstanbul, ts.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (1361/1942), *Hak Dini Kur’ân Dili*, Cilt IX, Azim Dağıtım, İstanbul, ts.

YEŞİL, Şemseddin, *Fuyûzât*, Cilt VII, Sinan Matbaası, İstanbul, 1966.

YÜKSEL, Muhammed Bahaddin, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Konumu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

YILDIRIM, Suat, *Kur’ân-ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, İstanbul, 1983.

ZEBÎDÎ, es-Seyyid Muhammed Murtezâ, *Tâcu’l-Arûs fî Cevâhiri’l-Kâmûs*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr Ve’l-Müfessîrûn*, Cilt I, Dâru’l-Kütübi’l-Hadis, 1976, y.y.

ZEMAHŞERÎ, Ebu’l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer (538/1143), *el-Keşşâf Hakâiki’t-Tenzil ve Uyûni’l-Akâvîl*, Cilt VI, 1998.

ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân* (tahk: Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhîm), Mısır.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *Tefsiru’l-Münîr*, Cilt XV, Risale Yayınları, İstanbul, 2005.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	İzzet EKER			
Doğum Yeri:	Seydişehir - KONYA			
Doğum Tarihi:	16.07.1979			
Medeni Durumu:	Bekâr			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Vedat Kesmen	İlkokul	Seydişehir	1989
Ortaöğretim	Mahmut Esat	Ortaokul	Seydişehir	1992
Lise	Endüstri Meslek Lisesi	Lise	Seydişehir	1995
Lisans	Uludağ Üniv. İlahiyat Fak.	Üniversite	Bursa	2002
İlgi Alanları:	Kitap okumak, internet, spor ve müzik			
İş Deneyimi:	Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni (M.E.B.) Halise Güney İlköğretim Okulu – Seydişehir/KONYA			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof. Dr. Ali AKPINAR, Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK, Prof. Dr. İsmet ERSÖZ, Doç. Dr. Fethi Ahmet POLAT			
Tel:	Ev Tel: 0 332 582 43 72		Cep Tel: 0 505 679 76 49	
E-Posta:	meftun-42@hotmail.com			
Adres	Değirmenci Mahallesi 909 Sok. No: 8		Seydişehir-KONYA	